

Ruma sana sentään!

Kiroilu ja haukkumasanat tv-tekstityksissä

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (saksa)
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2007

Jenni Tuhkanen

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Käännöstiede (saksa)

TUHKANEN, JENNI: Ruma sana sentään! Kiroilu ja haukkumasanat tv-tekstityksissä

Pro gradu -tutkielma 73 sivua, saksankielinen lyhennelmä 10 sivua

Lokakuu 2007

Tutkielmassa selvitetään, miten kiroilu ja haukkumasanat käännetään tv-tekstityksissä: jätetäänkö kiro sanat kokonaan kääntämättä tai lievenevätkö ne käännettäessä. Aineistona on kaksi jaksoa saksalaisesta nuortensarjasta *Nuori nainen Berliinissä (Berlin Berlin)* ja englantilaisesta nuortensarjasta *Kaksi tuoppia, kiitos! (Two Pints of Lager And a Packet of Crisps)*.

Tutkimuksessa verrataan tekstityksessä käytettyjä haukkuma- ja kiro sanoja sarjoissa käytettyihin alkuperäisiin sanoihin. Vertailussa otetaan huomioon käännettyjen sanojen aihepiiri ja voimakkuus, ts. selvitetään, kuuluuko ruututekstissä käytetty haukkuma- tai kiro sana samaan aihepiiriin kuin alkuperäinen ja onko ruututekstin sana karkeasti ottaen yhtä voimakas kuin alkuperäinen. Kääntämättä jätettyjen haukkuma- ja kiro sanojen osalta selvitetään, miksi ne on jätetty kääntämättä ja käykö niiden sisältämä informaatio ilmi muusta audiovisuaalisesta kontekstista.

Tutkielman tarkoitus on selvittää, miten kiroilua ja haukkumasanoina käännetään tällä hetkellä televisiossa näytettävissä nuortensarjoissa. Tutkimusaineistona on kaksi jaksoa kahdesta suomeksi tekstitetystä nuortensarjasta. Aineisto on siis melko pieni ja tutkimus keskittyy nuortensarjoihin. Tarkoituksena ei ole esittää yleispäteviä sääntöjä tai ohjeita kiroilun ja haukkumasanoina kääntämiseen eikä pyrkiä antamaan yleiskuvaa suomalaisen television ohjelmistosta kokonaisuudessaan. Erilaisista aineistosta tutkittaessa tulokset voisivatkin olla hyvin erilaiset.

Analyysissä tarkastellaan käännettyjä ja kääntämättä jätettyjä kiro sanoja esimerkkien avulla ja selvitetään, miksi osa kiroilusta ja haukkumasanoina on jätetty kääntämättä. Käännettyjen osalta tutkitaan esimerkkien avulla tekstityksessä käytettyjen ja alkuperäisten haukkuma- ja kiro sanojen aihepiirien ja voimakkuuden vastaavuutta. Vertailussa apuna ovat yksikielisten sanakirjojen tyyllilajimerkinnot. Koska kiro sanat ovat pitkälti kontekstisidonnaisia, vertailussa huomioidaan myös audiovisuaalinen konteksti.

Tutkimustulosten perusteella vaikuttaa siltä, että suurin osa kiroilusta ja haukkumasanoina käännetään nuortensarjojen suomenkielisissä tekstityksissä. Osa sanoista lievenee ruututeksteissä huomattavastikin, mutta osa melko karkeistakin ilmauksista käännetään voimakkuudeltaan ja tyylliltään hyvin vastaavilla ilmauksilla. Kiroilun ja haukkumasanoina kääntämättä jättäminen näyttää johtuvan useimmiten tilan puutteesta; dialogia joudutaan tiivistämään huomattavasti, että se saadaan mahtumaan enintään kahden rivin mittaiseen ruututekstiin. Tällöin dialogista joudutaan jättämään osia kokonaan kääntämättä ja usein kiro sanojen koetaan olevan repliikin varsinaisen asiasisällön kannalta vähemmän merkityksellistä informaatiota, jotka voidaan jättää pois asiasisällön sovittamiseksi ruutuun.

Avainsanat: tv-tekstittäminen, kiro sanat, haukkumasanat

1	JOHDANTO.....	1
2	TEKSTITTÄMINEN.....	2
2.1	Kuva, ääni ja teksti.....	3
2.2	Puhutusta kirjoitetuksi.....	5
2.3	Rajallinen tila ja aika.....	6
2.3.1	<i>Tiivistäminen</i>	8
2.3.2	<i>Poisjätöt</i>	10
3	KIROSANAT JA KIROILU.....	11
3.1	Kiroilu ja slangi	11
3.1.1	<i>Konkreettinen viittaus</i>	13
3.1.2	<i>Metaforinen käyttö</i>	13
3.1.3	<i>Tunnepitoinen käyttö</i>	14
3.2	Kiroilun kielioppi.....	15
3.3	Kontekstin vaikutus.....	16
3.4	Kirosanat tässä tutkielmassa.....	16
3.4.1	<i>Kirosanojen aihepiirit</i>	17
3.4.2	<i>Kirosanojen käyttötavat</i>	19
4	TUTKIMUSAINEISTO	20
4.1	Nuori nainen Berliinissä.....	21
4.2	Kaksi tuoppia, kiitos!	22
5	AINEISTOANALYYSI.....	23
5.1	Haukkuma- ja kirosanat sarjassa Nuori nainen Berliinissä.....	24
5.2	Haukkuma- ja kirosanat sarjassa Kaksi tuoppia, kiitos!	26
5.3	Kirosanat sarjan Nuori nainen Berliinissä tekstityksissä	27
5.4	Kirosanat sarjan Kaksi tuoppia, kiitos! tekstityksissä.....	28
5.5	Kirosanojen vastaavuus aihepiireittäin	29
5.6	Kirosanojen voimakkuuden vastaavuus.....	30
5.7	Kääntämättä jätetyt kirosanat	44
6	TULOKSIA JA PÄÄTELMIÄ	67
7	LÄHTEET.....	70

LIITTEET

DEUTSCHE KURZFASSUNG

1 JOHDANTO

Suuri osa Suomen televisiossa näytettävistä sarjoista ja elokuvista on ulkomaista tuotantoa ja siksi ne joudutaan kääntämään joko suomeksi tai ruotsiksi tai molemmille kielille. Televisio-ohjelmien kääntämiseen on olemassa useita eri tekniikoita, kuten tekstitys ja jälkiäänitys. Suomessa näytettävissä ulkomaisissa elokuvissa ja sarjoissa käytetään yleisimmin tekstitystä; jälkiäänitystä eli dubbausta Suomessa käytetään lähinnä lapsille suunnattujen ohjelmien ja elokuvien kääntämiseen.

Tekstittäjät saavat työstään kohdeyleisöltä enemmän kritiikkiä kuin muut kääntäjät, koska kenen tahansa vierasta kieltä osaavan on helpompi arvostella television tekstityksiä kuin esimerkiksi romaanin käännöstä. Televisio-ohjelmaa tekstitettäessä katsojalle annetaan nähtäväksi ja kuultavaksi sekä lähde- että kohdeteksti: alkuperäinen dialogi ja sen suomen- tai ruotsinkielinen tekstitys. Useimmat sen sijaan lukevat esimerkiksi romaaneista ainoastaan käännetyn version, jolloin kääntäjän ratkaisuja – hyviä tai huonoja – on vaikeampi tunnistaa ja kommentoida.

Oman subjektiivisen kokemukseni mukaan televisio-ohjelmien tekstityksistä kritisoidaan kaikkein eniten kääntäjän tekemiä poisjättöjä. Audiovisuaalisesta kääntämisestä mitään tietämättömän maallikon on vaikea ymmärtää, miksi kääntäjä ei ole kääntänyt kaikkea, mitä ohjelman henkilö sanoi. Usein kuulee huomautuksia myös kirosojen ja muiden alatyylin ilmausten lievenemisestä: ”Se sano paska eikä hitsi!” Usein kirosoilla ei ole repliikin asiasisällön kannalta suurta informaatioarvoa, joten niitä saatetaan jättää kokonaan kääntämättä mm. tilanpuutteen vuoksi, mistä olen kuullut ankarakin kritiikkiä etenkin paljon alatyylisiä sisältävien televisio-ohjelmien, kuten South Parkin, ystäviltä.

Tässä tutkielmassa pyrin aineistoni avulla selvittämään, lieveneväkö kiroilu ja haukkumasanat säännönmukaisesti tekstityksissä. Kokemukseni mukaan kirosoja jätetään paljon myös kääntämättä, usein varmasti tilanpuutteen vuoksi. Tässä tutkimuksessa kiinnitän huomiota erityisesti kääntämättä jätettyihin kirosoihin ja selvitän, käykö kirosan sisältämä informaatio ilmi kontekstista.

Kiroilun ja haukkumasanojen kääntämiseen ei ole selkeitä ohjeita, eikä aihetta ole liiemmästi tutkittu. Tämän tutkimuksen tarkoitus ei ole vastata kysymyksiin siitä, mitä niiden osalta saa tai pitää tehdä ja mitä ei, vaan selvittää, kuinka kiroilua ja haukkumasanoja on käännetty nyt televisiossa näytettävissä sarjoissa ja miten ratkaisut toimivat audiovisuaalisessa kontekstissaan.

2 TEKSTITTÄMINEN

Vieraskielisten elokuvien ja televisio-ohjelmien kääntämiseen on olemassa useita eri vaihtoehtoja, joista Euroopassa tekstittäminen ja jälkiäänittäminen eli dubbaus ovat yleisimmät (ks. esim. Ivarsson & Carroll 1998, 10). Jälkiäänitystä käytetään lähinnä suurilla kielialueilla, kuten saksan- ja ranskankielisissä maissa, kun taas niissä maissa, joissa yhtä kieltä puhuvia on suhteellisen vähän, suositaan halvempaa tekstitystä. Tekstittäminen on erityisen yleistä Pohjoismaissa ja Hollannissa. (Mt., 5–6.) Suomessa Yleisradion ulkomaisista ohjelmista käännetään ruututekstein noin 80 %, MTV3:n ja Nelosen ulkomaisista ohjelmista tekstitetään vieläkin suurempi osa (Vertanen 1999, 14).

Audiovisuaalisessa viestinnässä tekstityksellä on useita eri rooleja. Yksi niistä on tehdä televisio-ohjelmien ja elokuvien vieraskielinen dialogi ymmärrettäväksi myös kieltä ymmärtämättömille tai vain vähän ymmärtäville katsojille. Tämän lisäksi tekstitys palvelee myös huonokuuloisia sekä vieraskielisissä että heidän omalla kielellään tehdyissä ohjelmissa. (vrt. Ivarsson & Carroll 1998, 68–69.) Huonokuuloisille tarkoitettu kielensisäinen tekstitys eroaa vieraskielisen dialogin tekstittämisestä mm. siinä, että puheen lisäksi myös muut äänet kuten laukaukset, taustalta kuuluva nauru tai ohi ajavan junan ääni ilmaistaan ruututekstillä (De Linde & Kay 1999, 1). Kieltenvälisellä ja kielensisäisellä tekstittämisellä on myös paljon yhteistä ja osa esittämistäni määritelmistä pätee myös kielensisäiseen tekstittämiseen. Tässä tutkielmassa viitataan kuitenkin tekstittämisellä nimenomaan kieltenväliseen tekstittämiseen. Joissakin tapauksissa myös erilaisia tv-ohjelmassa näkyviä kylttejä tai esimerkiksi juonen kannalta merkityksellisiä graffititekstejä käännetään ruututekstein, mutta näitä tekstejä en tässä tutkimuksessa ota huomioon.

Tekstittämisessä on aina kysymys puhutun tekstin välittämisestä kirjoitetussa muodossa (Vertanen 1999, 10). Kirjoitettu ja puhuttu kieli eroavat kuitenkin toisistaan monin tavoin, joten puhutun dialogin tyylin välittäminen voi vaatia puhekielisten elementtien käyttöä tekstityksessä. Toisaalta yhtä ruututekstiä varten on yleensä tilaa enintään kaksi riviä, joista kummallekin mahtuu yleensä enintään 40, teksti-tv:n kautta lähetettävässä tekstityksessä 32–36 merkkiä (Ivarsson & Carroll 1998, 53). Suomessa Yleisradion tekstityksissä on käytössä noin 30 merkkiä, MTV3:n ja Nelosen tekstityksissä keskimäärin 32. Ero johtuu siitä, että Yle lähettää tekstityksiä myös teksti-tv:n kautta ja näkyvän tekstin rivipituutta on lyhennetty niin, että se ei näy teksti-tv:n tekstien alta. (Vertanen 1999, 30.)

Tekstitettäessä dialogia joudutaan siis usein tiivistämään niin, että keskimäärin 30 % koko tekstimassasta jätetään tekstitysvaiheessa pois (Ingo 1999, 35). Tämä vaikeuttaa osaltaan puhutun kielen illusion (vrt. Vertanen 1999, 8) luomista ruututekstissä. Käsitellen seuraavissa alaluvuissa tv-tekstittämiseen vaikuttavia seikkoja ja ongelmia sekä erilaisia tapoja selvittää mm. käytössä olevien tilan ja ajan rajoitusten av-kääntäjälle aiheuttamista ongelmista.

2.1 Kuva, ääni ja teksti

Tv-ohjelmia tekstittäessä on otettava huomioon, että varsinaisen dialogin lisäksi myös muut ohjelmassa kuultavat äänet ja tietenkin kuva liittyvät kiinteästi dialogin viestin ja merkitysten välitykseen. Näin ollen tekstittäjän on työssään huomioitava dialogin koko audiovisuaalinen konteksti ja sen eri osatekijät. Kirjassaan *Katseen voima* Janne Seppänen (2001) kirjoittaa laajasti visuaalisesta lukutaidosta. Tähän nyky-yhteiskunnassa yhä tärkeämmäksi käyvään taitoon sisältyy paitsi kyky tulkita esimerkiksi valokuvien tai maalausten sanomia ja merkityksiä myös tekstittäjän työn kannalta hyvin tärkeä kyky lukea kuvassa olevien henkilöiden nonverbaalista viestintää (vrt. Seppänen 2001, 103). Nonverbaalisen viestinnän lukutaito on myös television katsojalle tärkeä taito katsottaessa omalla äidinkielellä tehtyä tv-ohjelmaa, mutta sen merkitys korostuu ehkä vieläkin enemmän tekstitettyä vieraskielistä ohjelmaa seurattaessa.

Kuten edellä jo todettiin, dialogia joudutaan tekstittäessä useimmiten tiivistämään (tästä tarkemmin alaluvussa 2.3.1). Tekstin tiivistämistä käsitellessään Georg Michael Luyken (1991, 56) toteaa, että tarinan selkeä jatkuvuus on erityisen tärkeää tekstityksessä. Siksi dialogin tärkein sisältö tulisi välittää ruututekstissä, kun taas kaikki se informaatio, joka voidaan lukea näyttelijän suorituksesta, ts. nonverbaalisesta viestinnästä kuten elekielestä ja äänensävyistä, tulisi jättää pois tekstistä. (Mts.) Näin tekstitetyn ohjelman katsoja voisi lukea dialogin asiasisällön tekstityksestä, kun taas muu informaatio, kuten henkilön mieliala tai asenne selviäisi visuaalisin tai auditiivisin keinoin.

Av-kääntäjälle nonverbaalisen viestinnän ja sen kulttuurisidonnaisuuden ymmärtäminen on erityisen tärkeää, kun muistetaan, ettei läheskään kaikki nonverbaalinen viestintä ole universaaliala (Seppänen 2001, 104–106). Hyvänä esimerkkinä nonverbaalisen viestinnän kulttuurisidonnaisuudesta käyvät Seppäsen mainitsemat lehtikuvat Yhdysvaltain silloisesta varapresidentti Richard Nixonista tämän vieraillessa Latinalaisessa Amerikassa:

Lentokoneen portaille astuttuaan hän teki kummallakin kädellään kansainvälisen OK-merkin eli muodosti etusormensa ja peukalonsa avulla O-kirjaimen muiden sormien sojottaessa avoimina kämmenestä ulospäin. [...] Nixonin onnettomuudeksi monissa Latinalaisen Amerikan maissa kyseisellä signaalilla on lähinnä sama merkitys kuin pystyssä sojottavalla keskisormella amerikkalaisille. (mt., 106.)

Vaikka kulttuurierot Suomen, Saksan ja Ison-Britannian välillä lienevät pienempiä kuin erot Yhdysvaltojen ja Latinalaisen Amerikan maiden välillä, voi väärinkäsityksiä syntyä myös näiden kulttuurien välillä. Esimerkiksi Suomessa ja Saksassa keskisormen näyttämällä on sama merkitys kuin Pohjois-Amerikassa, mutta Isossa-Britanniassa sama merkitys on perinteisesti ilmaistu näyttämällä pelkän keskisormen sijaan etu- ja keskisormea kämmen itseä kohti käännettynä. Tekstittämisen kannalta voidaan ajatella, että puhujan negatiivinen asenne käy ilmi nonverbaalisesti, jos hän näyttää keskisormea puhuessaan. Tällöin mahdollisen kiroilun tai haukkumasanojen kääntäminen ei ehkä ole välttämätöntä viestin välittymisen kannalta. (Vrt. Hjort 2007.) Jos taas britti näyttää puhuessaan kuulijalle etu- ja keskisormea, ei viesti välttämättä välity suomalaiselle tv-katsojalle kuvallisesti, vaan kiro- ja haukkumasanojen kääntämisellä tai kääntämättä jättämisellä voi muusta audiovisuaalisesta kontekstista riippuen olla merkitystä puhujan tarkoittaman viestin tulkinnassa.

Tekstitettyä tv-ohjelmaa katsottaessa merkitykset siis välittyvät kolmen eri merkityksellistävän järjestelmän eli koodin kautta: kuvan, äänen ja tekstin (Seppänen 2001, 39). Paitsi edellä kuvatun kaltaisissa tilanteissa, tämä on otettava huomioon niinkin yksinkertaisia sanoja kuin *kyllä* ja *ei* käännettäessä. Kuvan ja tekstin välittämät viestit eivät saa olla keskenään ristiriidassa (Luyken 1991, 39). Näin ollen ruututekstissä ei saisi lukea ”kyllä”, jos henkilö televisiossa pudistaa päätään, ellei sitten ohjelmassa nimenomaan haluta välittää ristiriitaista viestiä. Samoin voidaan ajatella, että jos henkilö kuvan ja äänen perusteella on täysin raivoissaan, olisi sopivampaa käyttää myös ruututekstissä tilanteen mukaista kieltä ja mahdollisesti myös kiro sanoja, kuin kovin siistittyä kieltä. Voisikin ajatella, että audiovisuaalinen konteksti on korostuneen tärkeä juuri kiroilua käännettäessä, sillä henkilön suuttuminen tai kiroilu ei välttämättä tarkoita sitä, että hän huutaa päin kuulijan kasvoja ja näyttää erilaisia halventavia käsimerkkejä. Hyvä esimerkki kiroilusta varsin muodollisessa tilanteessa on Joschka Fischerin kommentti Saksan liittopäivien varapuhemiehelle Richard Stücklenille tämän poistettua hänet parlamentin istunnosta sopimattoman käytöksen vuoksi vuonna 1984: ”Mit Verlaub, Herr Präsident, Sie sind ein Arschloch!” (Klemm 2005).

2.2 Puhutusta kirjoitetuksi

Käännettävän ohjelman tyypistä riippumatta tekstittäjällä on aina lähdetekstinään puhuttua kieltä, jonka hän kääntää paitsi kielestä toiseen myös puhutusta kirjoitetuksi (De Linde & Kay 1999, 3). Puhutun ja kirjoitetun kielen rakenteelliset ja pragmaattiset piirteet ovat kuitenkin monella tapaa erilaiset (Ingo 1999, 35). Tämän lisäksi puheen ja kirjoituksen viestinnällinen tarkoitus on usein hyvin erilainen, joten esimerkiksi niiden lauserakennetta ei ole useinkaan mielekästä verrata keskenään (Tiittula 1992, 11–12). Koska tekstittäjä kääntää paitsi kielestä myös mediasta toiseen (Ingo 1999, 35), ovat puhutun ja kirjoitetun kielen rakenteellisetkin erot kuitenkin hänen työnsä kannalta relevantteja.

Spontaanissa puheessa on harvoin kirjoitetun kielen, siis myös tekstittämisen, kannalta ajatellen yhtä täydellisiä lauseita kuin kirjoitetussa kielessä, puheessa on enemmän toistoa (Lehikoinen 1994, 95) ja siinä on enemmän erilaisia varsinaisen viestisisällön kannalta vähemmän merkityksellisiä elementtejä (Gambier 1993, 280), joiden päätehtävänä voidaan pitää keskustelun ylläpitämistä (Ivarsson & Carroll 1998, 87), puheenvuoron pitämistä itsellä tai puheessa esiintyvien taukojen täyttämistä. Tällaisiksi puheen elementeiksi voidaan laskea esimerkiksi suomen-, saksan ja englanninkieliset *niinku-*, *also-* ja *well-*tyyppiset ilmaisut sekä *öö-*tyyppiset ei-leksikaaliset äännähdykset (Tiittula 1992, 73). Joidenkin ihmisten puheessa myös kiro sanat saattavat toimia ”mietintätaukoja” täyttävinä elementteinä, jolloin ne saattavat kertoa paljonkin esimerkiksi henkilön luonteesta, vaikka eivät juurikaan lisää puheenvuoroon sisällöllistä informaatiota. Kiro sanoja ja niiden käyttötapoja ja -tarkoitusta käsitellen tarkemmin luvussa 3.

Tekstitettäessä lähdeteksti on puhuttua kieltä, kun taas käännettäessä sekä lähde- että kohdeteksti ovat yleensä kirjoitettua kieltä. Siksi tekstittämistä on usein sanottu yhdeksi simultaanitulkkauksen muodoksi (mm. Gambier 1993, 277). Tulkkauksestaikin tekstittäminen kääntäjän kannalta ajateltuna kuitenkin eroaa samasta syystä kuin perinteisestä kääntämisestä: tulkkauksessa sekä lähde- että kohdeteksti ovat puhuttua kieltä, kun taas av-kääntämisessä kohdeteksti on kirjoitettua tekstiä. Simultaanitulkkausta tekstityksen voidaan ajatella muistuttavan siinä mielessä, että viestin vastaanottaja, siis tv-ohjelman katsoja, näkee käännöksen samaan aikaan kuin kuulee alkuperäisen puhutun dialogin ja näkee näyttelijöiden suorituksen. Tekstitystä lukiessa ei myöskään voi palata takaisin ja lukea epäselvää kohtaa uudestaan, kuten vaikkapa romaanikäännöstä lukiessa. Tv-ohjelmia tekstittäessä erityistä

huomiota olisikin kiinnitettävä juuri siihen, että ruututekstin kieli on samanaikaisesti sekä riittävän puheenomaista lähdekielisen dialogin tyylin välittämiseksi että riittävän kirjakielistä ja helppolukuista tekstityksen ymmärrettävyyden kannalta. Puhutun kielen ja puhekielisyys illuusion tärkeys tv-tekstityksessä korostuu sitä enemmän, mitä puhekielisempää tai vaikkapa murteellisempää lähdekieli on. Siitä huolimatta ruututekstissä ei voi edes tilan salliessa käyttää korostetun paljon puhutun kielen elementtejä, sillä murteen ja puhekielisten elementtien liiallisen käytön on todettu hidastavan ja hankaloittavan tekstin lukemista (Kalliokoski 1998, 188).

Puhekielisen ja puhuttua kieltä muistuttavan tekstin kirjoittaminen sinänsä ei ole suuri ongelma; puhekielistä tekstiähän on paljonkin muun muassa kaunokirjallisuuden dialogeissa (Tiittula 1992, 13), yksityisistä sähköpostiviesteistä tai Internetin chat-keskusteluista puhumattakaan. Puhutussa kielessä on kuitenkin paljon toistoa, kirjoitetun tekstin kannalta ajateltuna epätäydellisiä lauseita, puhuttua tekstiä jäsentäviä partikkeleita (Lehikoinen 1994, 95) ja epäsuoraan kerrontaan kuuluvia johtolauseita, jotka eivät usein mahdu enintään kahden rivin mittaiseen ruututekstiin. Erityisen puhekieliset piirteet tekevät tekstistä myös hankalasti luettavaa (Tiittula 1992, 14), mikä ei sovi vain muutaman sekunnin ruudussa viiptyvään tekstiin. Lisäksi eri kielten rakenteet poikkeavat toisistaan niin, että edes melko hidastempoista dialogia ei välttämättä voi käänntää kokonaisuudessaan (Kovačič 1993, 245). Dialogia joudutaan siis usein lyhentämään ja lauseita tiivistämään sekä rakenteellisesti että sisällöllisesti, jotta käännös mahtuisi ruudulle (Gambier 1993, 278). Yksi tärkeimmistä puhutun kielen illuusion luomista rajoittavista tekijöistä tv-tekstityksessä onkin juuri käytettävissä oleva tila, jota käsittelem tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

2.3 Rajallinen tila ja aika

Tekstitys peittää osan tv-kuvasta, joten sen vaatiman tilan olisi oltava mahdollisimman pieni. Toisaalta tekstin on myös oltava riittävän suurta, että sitä on helppo lukea. Niinpä useimmissa maissa käytännöksi on vakiintunut enintään kaksi riviä, joista molemmille mahtuu käytetyistä kirjasinlajeista ja tekstitystavasta riippuen yleensä 32–40 merkkiä (Ivarsson & Carroll 1998, 53). Suomessa Yleisradion kanavilla yhdelle riville mahtuu noin 30 merkkiä, MTV3-kanavalla ja Nelosella keskimäärin 32 (Vertanen 1999, 30). Tämän lisäksi tekstittäjän käytössä olevaa tilaa rajoittaa myös aika, joka kunkin ruututekstin on oltava ruudussa. Tekstitettävän ohjelman kohderyhmä vaikuttaa siihen, kuinka kauan tekstin on oltava

ruudussa (Ivarsson & Carroll 1998, 70), mutta suuntaa-antavana ohjeena voidaan sanoa yksirivisen ruututekstin vaativan puolestatoista kolmeen sekuntia, kun taas täyden kaksirivisen tekstin olisi oltava ruudussa enintään viidestä kuuteen sekuntia (mt., 65).

Koska tekstittäjällä on rajallisesti tilaa käytössään, puhuttua lähdetekstiä ei yleensä ole mahdollista kääntää kokonaisuudessaan. Niinpä dialogia on tiivistettävä, ja siitä on joskus jätettävä osia kokonaan pois. Kuten aiemmin jo todettiin, spontaani puhe on harvoin rakenteeltaan yhtä tiivistä ja koherenttia kuin kirjoitettu teksti. Yksi puhutun kielen tyypillisimpiä piirteitä onkin juuri toisto eli redundanssi ja semanttisesti tyhjien tai lähes tyhjien pikkusanojen käyttö (vrt. Tiittula 1992, 12–14, 73). Käsikirjoitetun tv-sarjan tai elokuvan dialogi ei ole varsinaista spontaania puhetta, vaan se perustuu kirjoitettuun käsikirjoitukseen, jota näyttelijät tulkitsevat ohjaajan valvomana. Fiktiivisten sarjojen ja elokuvien dialogi kuitenkin useimmiten jäljittelee spontaaniutta juuri edellä mainittujen puhekielelle tyypillisten piirteiden avulla. (vrt. Gambier 1993, 280; Lehikoinen 1994, 95.) Tekstityksessä puolestaan näiden puhekielelle tyypillisten ominaisuuksien välttäminen on yksi yleinen tapa tiivistää puhuttua lähdetekstiä niin, että se mahtuu ruututekstiin (Ivarsson & Carroll 1998, 85–86).

Kirosanoilla ja muilla elementeillä, jotka eivät audiovisuaalisessa kontekstissaan välttämättä lisää juurikaan informaatiota repliikin varsinaiseen asiasisältöön, voi kuitenkin olla merkitystä esimerkiksi henkilöhahmon luonteen kuvaajana tai ne voivat liittyä kiinteästi tv-ohjelman tai elokuvan senhetkisiin tapahtumiin (Ivarsson & Carroll 1998, 87). Tästä syystä kääntäjän olisikin kiinnitettävä aina erityistä huomiota koko audiovisuaaliseen kontekstiin tekstiä tiivistäessään ja päätettävä sen perusteella, onko esimerkiksi kirosanojen kääntämättä jättäminen perusteltua. Kuten Luyken (1991, 156) toteaa, av-kääntäjän tehtävä ei niinkään ole kääntää lähdetekstiä semanttisesti eli olla sanatasolla uskollinen lähdetekstille, vaan hänen tärkein tehtävänsä on välittää viestin sisältö mahdollisimman tarkasti (mts.).

Luykenin (1991, 39) mukaan tekstitys tulee ruutuun ja poistuu siitä samaan aikaan puhutun dialogin vastaavien osien kanssa (mts.). Ivarsson ja Carroll (1998, 72–73) ovat kuitenkin sitä mieltä, että teksti voi tarvittaessa olla ruudussa vielä dialogin päätyttyä (mts.), tai ääritapauksessa jopa tulla ruutuun ennen kuin tekstitetty repliikki alkaa (mt., 92). Tämä ajan lainaaminen varsinaisen puhutun repliikin jommaltakummalta puolelta voi joskus olla tarpeen pitkää tai hyvin nopeasti sanottua monisanaista repliikkiä tekstitettäessä. Tässä on kuitenkin aina huolehdittava siitä, ettei ”ennen aikojaan” ruutuun tuleva tekstitys paljasta yllättävää vastausta tai vitsiä liian aikaisin (vrt. mt., 95–96).

Tutkin tässä työssä nimenomaan kiroilun ja haukkumasanojen kääntämistä ja niiden kääntämättä jättämistä. Pysin tutkimaan erityisesti tekstitettyssä ohjelmassa käytettyjen kirosanon lievenemisen tai kääntämättä jättämisen syitä. Tästä johtuen tämän työn kannalta oleelliset keinot sovittaa dialogia ruututeksteihin ovat tekstin tiivistäminen ja poisjätöt, ei niinkään edellä mainittu ajan ”lainaaminen” dialogin jommaltakummalta puolelta. Käsittelem näitä dialogin lyhentämisen keinoja tarkemmin seuraavissa kahdessa alaluvussa.

2.3.1 Tiivistäminen

Varsinkin erityisen monisanaista ja maalailevaa dialogia voidaan lyhentää huomattavastikin yksinkertaisesti tiivistämällä sitä. Luyken (1991, 39, 55) toteaa, että tekstityksen välittämän viestin on aina tuettava alkuperäisen tv-ohjelman viestiä. Tekstin olisi aina oltava katsojalle riittävän tutussa muodossa, että hän ymmärtää sen helposti, mutta tekstiä ei kuitenkaan saa muuttaa niin paljon, että se vaikeuttaa alkuperäisen viestin ymmärtämistä tai aiheuttaa väärinymmärryksiä. Vaikka kysymyksessä siis on useimmiten tiivistetty käännös alkuperäisen ohjelman puhutusta viestistä, ruututekstin tulisi vastata sitä sekä sisällöltään että kielelliseltä tyyliään riittävän hyvin. (Mts.) Dialogia tiivistäessään kääntäjän on siis analysoitava huolellisesti, mikä on dialogin tärkein sisältö ja millaista tyyliä puhuja käyttää sekä välitettävä molemmat ruututekstissä mahdollisimman tarkasti.

Ivarsson ja Carroll (1998, 88–89) luettelevat erilaisia keinoja dialogin tiivistämiseen. Mikäli keskustelu ei ole erityisen runsassanaista ja nopeatempoista, suuri osa siitä voidaan saada mukaan ruututekstiin yksinkertaistamalla sekä sanastoa että syntaksia. Yksinkertaiset ja yleiskieliset sanat ovat usein monimutkaisia sivistyssanoja lyhyempiä, ja muun muassa johtolauseiden tai puhuttelun kääntämättä jättäminen lyhentävät lausetta. Yksinkertaistaminen onkin hyvä keino dialogin tiivistämiseen, koska se sekä lyhentää ruutuun sovitettavan tekstin pituutta että helpottaa ja nopeuttaa tekstin lukemista. (Mts.) Lisäksi puhekielistä tai murteellista dialogia käännettäessä alkuperäisen puheen tyyliä voidaan pyrkiä välittämään tekstityksessä käyttämällä puhekielisiä muotoja, kuten ”me mennään” tai ”kännykkä” yleiskielisten ja kieliopillisten muotojen ”me menemme” ja ”matkapuhelin” sijasta. Puhekieliset muodot ovat usein vastaavia yleiskielisiä muotoja lyhyempiä, joten puhutun kielen illuusion luomisen lisäksi niiden avulla voi tiivistää dialogia.

Yhtenä kohteena tiivistämiselle tai poisjätöille (ks. seuraava alaluku) Ivarsson ja Carroll (1998) mainitsevat erikseen myös kiroilun. Etenkin pitkiä kirosanaryöppyjä on heidän

mukaansa hyvä lyhentää ja useimmiten myös lieventää jonkin verran, koska kirosanat vaikuttavat voimakkaammilta kirjoitettuina kuin puhuttuina. He kuitenkin huomauttavat, että kääntäjän ei tule sensuroida tekstiä, ellei toimeksiantaja ole erikseen sitä pyytänyt. (Mt., 126–127.) Minna Hjortin (2007) Vakki 2006 -symposiumissa pitämäänsä esitelmää varten tekemän kyselytutkimuksen tulokset osoittavat käytännön Suomessa vastaavan melko hyvin tätä periaatetta. Kyselyyn vastanneista av-kääntäjistä 69,8 % oli saanut kirosanoja koskevia ohjeita esimerkiksi työnantajan edustajilta tai vanhemmilta kollegoilta. Useimpia oli neuvottu lieventämään ja/tai karsimaan kirosanoja ja joidenkin sanojen käyttö oli kielletty. Kyselyyn vastanneet kääntäjät olivat pitkälti yhtä mieltä annettujen ohjeiden kanssa ja mainitsivat perusteluiksi mm. sen, että kirosanat ovat voimakkaampia kirjoitettuina kuin puhuttuina (93 % vastaajista) ja kirosanat pistävät silmään ruututeksteissä. (Ma.) Tässäkin tapauksessa ohjelman kohdeyleisön tulisi ohjata kääntäjän ratkaisuja (vrt. Ivarsson & Carroll 1990, 70).

Luyenin (1991, 55) mukaan kaikki epäoleellinen informaatio on jätettävä kääntämättä (mts.). Varsinkin elokuvia ja fiktiivisiä tv-sarjoja käännettäessä on kuitenkin mietittävä, ovatko mietintäaukoja täyttävät *no-*, *tota noin-* ja *niinku-*tyyppiset elementit, suorat nimeltä puhuttelut ja kiroilu repliikin varsinaisen asiasisällön kannalta merkityksetöntä ja siis pois jätettävää informaatiota. Esimerkiksi Hjortin (2007) verkkokyselyyn vastanneista av-kääntäjistä 83,7 % piti kirosanoja muuhun sisältöön nähden toissijaisena informaationa, jonka voi jättää käännöksestä pois mikäli tilaa on vähän. Usein esimerkiksi kiroilulla ja *niinku-*tyyppisillä elementeillä on kuitenkin tärkeä osa henkilön puhetyylissä ja ne voivat siis kertoa paljon myös puhujasta ja hänen luonteestaan (De Linde & Kay 1999, 4; Hjort 2007). Siksi tekstittäjän olisikin analysoitava näiden elementtien merkitys sekä repliikin pääasiallisen asiasisällön että muun kontekstin kannalta tarkasti ennen esimerkiksi kirosanojen karsintaa.

Nonverbaalisen viestinnän lisäksi myös muu visuaalinen informaatio auttaa tekstityksen lukijaa tv-ohjelman viestin ymmärtämisessä. Jos puhuja esim. osoittaa jotakin tiettyä taloa tai autoa ja puhuessaan mainitsee myös sen värin ja muita ominaisuuksia, tilanteen mukaan näiden ominaisuuksien kääntäminen tekstityksessä ei välttämättä ole tarpeellista. Jos puhuja vaikkapa sanoo ystävänsä asuvan ”tuossa helvetin korkeassa punaisessa talossa”, käännökseksi voi riittää pelkkä lyhyt ”Ystäväni asuu tuolla”.

Sen lisäksi, että dialogia tiivistetään jättämällä tekstityksestä pois muun audiovisuaalisen kontekstin perusteella selviä elementtejä, osia dialogista joudutaan etenkin erityisen runsassanaaisessa dialogissa jättämään kokonaan pois. Poisjätöjä käsittelen tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

2.3.2 Poisjätöt

Usein pelkkä dialogin tiivistäminen ei riitä, vaan tekstittäjän on myös jätettävä osia dialogista kokonaan pois. Tällöin lähdeteksti on analysoitava erityisen tarkasti ja päätettävä, mikä on dialogin tärkein asiasisältö ja mitä voidaan jättää kääntämättä. Poisjätettäviä elementtejä päätettäessä myös tekstitettävän tv-ohjelman auditiivisten ja visuaalisten elementtien on sisällyttävä lähdetekstianalyysiin: kuten luvussa 2.1 jo todettiin, tekstityksen on edettävä loogisesti. Useimmiten kannattaa siis jättää kääntämättä sellaista informaatiota, joka voidaan lukea myös puhujan nonverbaalisesta viestinnästä (Luyken 1991, 56).

Usein tekstityksestä joudutaan jättämään pois puhutulle kielelle tyypillisiä elementtejä kuten toistoa ja erilaisia varsinaisen viestin sisällön kannalta lähes tai täysin merkityksettömiä sanoja ja äännähdyksiä (ks. 2.3 *Rajallinen tila ja aika*). Joskus myös monet kiro sanat voidaan laskea näitä viestin sisällön kannalta tyhjiä tai lähes tyhjiä elementtejä vastaaviksi ilmaisuiksi, koska niitä käytetään paljon lauseen tai lausuman ”täytteenä” ilman, että niillä koettaisi olevan varsinaista omaa merkitystä (vrt. Hjort 2007). Kiro sanoja käsittelemme tarkemmin luvussa 3. Varsinkin paljon tiivistämistä ja poisjättöjä vaativassa tekstissä tällaisten elementtien kääntämättä jättäminen on perusteltua, mutta niitäkään ei tulisi poistaa automaattisesti kaikista ruututeksteistä.

Kirosanojen ja toiston välttämisen lisäksi tekstiä voidaan lyhentää huomattavasti jättämällä pois suoria puhutteluja. Varsinkin englannin kielessä on hyvin yleistä puhutella keskustelukumppania etu- tai sukunimellä. Suomessa tämä taas ei ole erityisen yleistä, joten puhutteluita voidaan usein jättää kääntämättä. Toisaalta nimeltä puhuttelun kääntäminen voi olla tarpeen, jos vilkkaassa keskustelussa on useita osallistujia, eikä ilman puhuttelun kääntämistä käy selville, kenelle puhuja osoittaa sanansa (esim. alaluku 5.7, esimerkki 28a). Lisäksi keskustelijoiden käyttämä puhuttelumuoto (etunimi vs. sukunimi) voi antaa lisätietoa keskustelijoiden välisistä suhteista (Kovačič 1993, 249). Esko Vertanen (1999, 16) huomauttaa, että puhuttelun sisällyttäminen ruututekstiin voi olla tarpeen myös, mikäli se lausutaan erityisen painokkaasti. Toisaalta hänen mukaansa myös useimmat ”ole hyvät” voi jättää suomenkielisistä tekstityksistä pois, koska sen tapaiset kohteliaisuudet ovat suomenkielisessä puheessa harvinaisia. (Mts.)

Poisjätöissä on yleensä kysymys tiivistämistä radikaalimmasta dialogin lyhennyskeinosta, sillä poisjätössä kokonainen dialogin elementti jätetään kääntämättä. Esimerkkinä lyhyestä poisjätöstä käy esimerkissä 19a Janetin repliikki *I do, dad. It's perfectly normal*, josta lyhyt lause *I do, dad* on jätetty kääntämättä (ks. esimerkki 19b). Lauseella Janet

osoittaa kuulleen Jonnyn kommentin ja olevansa samaa mieltä, mutta se ei kuitenkaan ole välttämätön dialogin loogisen etenemisen kannalta. Tekstitettynä se lisäksi pidentäisi ruututekstiä ja hankaloittaisi sen lukemista. Koska Janetin seuraava lause *It's perfectly normal* jatkaa keskustelua luontevasti ja osoittaa hänen olevan Jonnyn kanssa samaa mieltä, ei erillinen vahvistus *niin ymmärrän* ole repliikin asiasisällön kääntämisen ja ymmärtämisen kannalta tarpeen.

3 KIROSANAT JA KIROILU

Ennen kuin kirosanojen kääntämistä tai niiden kääntämättä jättämistä voidaan tutkia, on syytä määrittellä, mitä kirosanalla ja kiroilulla tässä tutkielmassa tarkoitetaan. Kiro sanoista on helppo luetella hyvinkin paljon esimerkkejä, mutta yleispätevän määrittelyn tekeminen on jo hankalampaa. Lisäksi kiro sanat ja kiroilu ovat kulttuurisidonnaisia, joten ne voivat olla hyvinkin erityyppisiä eri kielissä ja kulttuureissa (Jay 1999, 147). Esittelen tässä luvussa joitakin kiro sanojen ja kiroilun määrittelemiseen liittyviä ongelmia sekä muutamien tutkijoiden tekemiä kiro sanan ja kiroilun määritelmiä. Näiden määritelmien perusteella teen lopuksi tämän työn tarkoitusta mahdollisimman hyvin vastaavan määritelmän.

3.1 Kiroilu ja slangi

Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että kiro sanat ovat esimerkiksi harmistumista ilmaisevia voimasanoja. Yleensä sanat viittaavat jonkinlaisiin tabuihin ja ovat yleiskieleen sopimattomia ”rumia” sanoja. Kuitenkaan läheskään kaikki tällaiset voimasanat eivät ole yksinomaan kiro sanoja, vaan konteksti määrittelee, onko kysymys kiro sanasta, slangisanasta vai jopa tavallisesta yleiskielisestä sanasta. Kiro sanoinakin käytettäviä yleiskielisiä sanoja tarkastelen myöhemmin alaluvussa 3.3 *Kontekstin vaikutus*.

Andersson ja Trudgill (1990) pohtivat kirjassaan laajasti kiroilun ja slangin välisiä eroja. Yksi näistä on se, että kaikki slangi ei ole kiroilua eikä päinvastoin, vaikka kiroilu hyvin usein kuuluukin osana slangiin. Heidän mukaansa kiroilu on aina yhteydessä jonkinlaisiin tabuihin (mt., 74), kun taas slangilla ei ole tällaista rajoitetta, vaan sillä tarkoitetaan lähinnä hyvin epämuodollista ja usein – joskaan ei välttämättä – alatyylisiä, yleensä tietyn ihmisjoukon käyttämää puhetyyliä (mt., 16). Slangin ei siis välttämättä tarvitse viitata tabuna pidettyihin asioihin, vaan slangitermit voivat hyvin liittyä myös neutraaleihin

aiheisiin kuten ruokaan, juomaan ja asumiseen (mt., 75). Laila Lehikoisen (1994, 155) mukaan slangille on tyypillistä se, että se on jonkin tietyn ryhmän käyttämä kielimuoto, joka ”ilmentää ryhmän arvomaailmaa ja lujittaa sen yhteenkuuluvuutta”. Hänen mukaansa myös tiettyjen ammattiryhmien käyttämää ammattikieltä voidaan nimittää slangiksi (mts.). Tässä yhteydessä on huomattava, että sekä Anderssonin ja Trudgillin että esimerkiksi Edwin L. Battistellan (2005, 85) terminologiassa mm. tietyille ammattiryhmille ominainen kielenkäyttö ei lukeudu slangiksi, vaan he nimittävät sitä jargoniksi (mts; Andersson & Trudgill 1990, 77–78). Timothy Jay (1999, 175) lainaa kirjassaan *Why We Curse* Connie Ebleä (1996, 124), jonka mukaan slangia käyttävät yleensä ihmiset, joilla on vain vähän poliittista valtaa, kuten nuorisotilaat ja rikolliset, tai muut ihmiset, jotka haluavat syystä tai toisesta piiloutua virkavallalta (mts.). Lehikoinen puolestaan (1994, 155) toteaa, että slangi on nykyisin lähinnä nuorten kieli (mts.).

Tässä tutkielmassa slangilla siis tarkoitetaan epämuodollista ja usein alatyylisiä kielenkäyttöä (Andersson & Trudgill 1990, 16), jolla voidaan osoittaa yhteenkuuluvuutta tietyn sosiaalisen ryhmän kesken sekä erottua yhteiskunnallisesta valtavirrasta (Battistella 2005, 86–89) ja auktoriteeteista. Puhetapa, esimerkiksi slangin käyttö, heijastaa myös henkilön identiteettiä paitsi tietyn sosiaalisen ryhmän jäsenenä, myös yksilönä. (Jay 1999, 175; Lehikoinen 1994, 155) Suomessa slangi on syntynyt alun perin Helsingin kaksikielisessä ympäristössä (Lehikoinen 1994, 155), joten slangilla on alun perin viitattu nimenomaan ns. Stadin slangiin. Esimerkiksi Terho Itkosen (1997) mukaan slangilla kuitenkin tarkoitetaan tiettyjen ihmisryhmien käyttämää ”yleiskielestä varsinkin sanastoltaan ja puheenparsistoltaan poikkeava[a] rentoileva[a]” puhetyyliä (mt., 350). Näin ollen slangilla ei tässä tutkielmassa tarkoiteta minkään tietyn alueen kielimuotoa.

Kiroilu ja slangi eivät siis ole sama asia eivätkä millään tavalla toisistaan riippuvaisia, vaikka kiroilu hyvin usein kuuluukin osana slangiin. Anderssonin ja Trudgillin (1990) määritelmien mukaan tarkasteltuna niillä on kuitenkin paljon yhteisiä piirteitä: molemmissa on hyvin paljon sanastoa, joka viittaa esimerkiksi seksiin tai erilaisiin ruumiintoimintoihin, etenkin ulostamiseen (mt., 74). Molemmat heijastavat myös puhujan identiteettiä (Jay 1999, 175) ja voivat siis olla tärkeässä osassa esimerkiksi tv-sarjan henkilön luonteen kuvauksessa (Ivarsson & Carroll 1998, 87). Käsittelen seuraavissa alaluvuissa tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä eroja ja yhteneväisyyksiä kiroilun ja slangin välillä. Määritelmät perustuvat pääosin Anderssonin ja Trudgillin määritelmiin, mutta täydennän niitä myös muiden tutkijoiden näkemyksillä.

3.1.1 Konkreettinen viittaus

Yksi keskeinen ero kiroilun ja slangin välillä on sanojen käyttötapaa. Suomen, saksan ja englannin kielessä monia sanoja voidaan käyttää sekä slangi- että kirosanoina. Yksi ero näiden käyttötapojen välillä on se, viitataan sanalla konkreettisesti johonkin asiaan tai paikkaan, vai käytetäänkö sitä pikemminkin metaforisesti (Andersson & Trudgill 1990, 76). Täten esimerkiksi englannin kielen sana *shit* on slangia, kun sillä viitataan ihmisen tai eläimen ulosteeseen: *I stepped on some dog shit on the street*. Jos sanaa puolestaan käytetään ilmaisemaan vaikkapa harmistumista tai suuttumusta, sitä käytetään pikemminkin metaforisesti eli kirosanana: *Oh shit*. Yksi kriteeri kirosanalle onkin juuri se, että sitä ei ole tarkoitettu kirjaimellisesti tulkittavaksi (mt., 53).

Myös saksan ja suomen kielessä samaa tarkoittavat sanat *Scheiße* ja *paska* käyttäytyvät samalla tavoin. Molemmilla on slangisanana sama konkreettinen viittaussuhde kuin englannin sanalla *shit* ja molempia käytetään myös metaforisina slangisanoina ja kirosanoina (ks. alaluvut 3.1.2 ja 3.1.3). Molemmissa kielissä koiran jätöksiin voi siis viitata alatyylisellä sanalla *koiran paska* ja *Hundescheiße* ilman, että kummassakaan tapauksessa olisi kuitenkaan kysymyksessä kirošana.

Kun alatyylisellä sanalla siis viitataan konkreettisesti esimerkiksi ulosteeseen tai sukupuolielimiin, kysymyksessä ei ole kirošana vaan slangisana. Lisäksi on muistettava, ettei kaikkia esimerkiksi ruumiinosiin tai -eritteisiin viittaavia slangisanoja voida automaattisesti luokitella myös kirosanoina. Esimerkiksi yleiskielistä sanaa *kaali* voi käyttää slangisanana merkityksessä 'pää' (Lehikoinen 1994, 158), ilman että kaalista samalla tulisi potentiaalinen kirošana.

3.1.2 Metaforinen käyttö

Usein alatyylisessä puheessa ja slangissa käytetään samoja sanoja myös edellisen alaluvun esimerkkiä kuvailevammassa merkityksessä ilman, että ne kuitenkaan saisivat varsinaista kirosanamerkitystä (vrt. Ljung 1984 teoksessa Kiuru & Montin 1991, 27). Edellisen alaluvun esimerkissä suomen kielen sanaa *paska* käytettiin viittaamaan konkreettisesti koiran jätöksiin. Slangissa samaa sanaa voidaan myös käyttää metaforisesti ilmaisemaan, että jokin asia on huono tai rikki: *Se leffa oli ihan paska, Auto meni kolarissa ihan paskaksi*. Kummassakin lauseessa sanaa käytetään metaforisesti ilman, että se kuitenkaan olisi kirošana. Samalla

tavalla metaforisesti voidaan käyttää myös muita sanoja, joilla ei välttämättä ole ollenkaan kirosanamerkitystä: *Auto meni kolarissa ihan rusinaksi*.

Vastaavanlainen sanojen metaforinen käyttö on yleistä myös saksan ja englannin kielessä, joten niidenkään osalta ei voida sanoa, että kiroilun ja slangin ero olisi sama kuin sanojen konkreettisen ja metaforisen käytön välinen ero (vrt. Andersson & Trudgill 1990, 59). Esimerkkinä kirosanoinakin käytettyjen sanojen käytöstä metaforisina slangisanoina käyvät vaikkapa englannin sana *bollocks*, jota voidaan käyttää ilmaisemaan, että jokin asia ei puhujan mielestä ole totta: *That's all bollocks*. Vastaavasti myös suomeksi ja saksaksi voidaan sanoa, että jokin asia, lausunto tai mielipide on *paska*, *paskapuhetta* tai *Scheiß*.

Sanojen metaforinen käyttökään ei siis automaattisesti tarkoita sitä, että sanaa käytettäisiin nimenomaan kirosanana. Kirjassaan *Om svordomar och deras översättning* Leena Kiuru ja Riitta Montin (1991) esittelevät Magnus Ljungin (1984) tekemän kirosanamääritelmän, jossa sanat jaetaan käyttötavan mukaan kolmeen eri ryhmään. Aiemmissä alaluvuissa mainitsemieni kirosanamerkityksen ja konkreettisen viittauksen eli slangimerkityksen lisäksi hän mainitsee erikseen samojen sanojen metaforisen käytön. Tämän luvun esimerkkien valossa metaforisen slangikäytön ja kirosanakäytön välinen ero voi vaikuttaa melko selkeältä, mutta kuten Ljung (1984) huomauttaa, käytännössä tällainen rajanveto kiroilun ja sanojen metaforisen slangikäytön välillä ei ole lainkaan yksiselitteistä. Se, mitä kukin tutkija pitää kiroiluna, riippuu hyvin pitkälti tutkijan omasta tulkinnasta ja suhtautumisesta kiroiluun. (Ljung 1984 teoksessa Kiuru & Montin 1991, 27.) Myös Andersson ja Trudgill (1990, 59) toteavat, että kirosanoiden tapauksessa kysymys todella on hyvin ”etäisistä” metaforista (mts.).

3.1.3 Tunnepitoinen käyttö

Metaforisen käytön lisäksi voidaankin ajatella, että toinen tunnusomainen piirre kirosanalle on sen tunnepitoinen (emotive) käyttö (Andersson & Trudgill 1990, 53). Kirosanoiden tarkoituksena on siis tuoda lausumaan affektiivinen sävy (Hakulinen et al. 2004, 1625). Tästä hyvin selkeä esimerkki on jo aiemmin mainittu negatiivista tunnetta, kuten suuttumusta, tai kielteistä asennetta ilmaiseva englanninkielinen huudahdus *Oh shit*. Sama ilmaus on käytössä sekä sisällöltään että muodoltaan lähestulkoon identtisenä myös suomen ja saksan kielessä: *Voi paska* ei juurikaan eroa englanninkielisestä vastineestaan, saksan *Scheiße* tai *Ach du*

Scheiße käytännössä vain muodoltaan. Merkitys ja käyttötapa ovat kaikissa kolmessa kielessä hyvin samanlaiset. (Vrt. Kiuru & Montin 1991, 19.)

Vaikka kiro sanoja käytetään usein negatiivisten tunteiden ilmaistamiseen, niitä voi käyttää suomen, saksan ja englannin kielessä myös sanan positiivista merkitystä vahvistamaan (Andersson & Trudgill 1990, 58; Hakulinen et al. 2004, 1625). Esimerkkejä tästä ovat muun muassa suomen ilmaus *sikahyvä*, saksankielinen *saugeil* ja englanninkielinen *fucking great*. (Ks. seuraava alaluku.) Vaikka sanojen merkitystä vahvistavia kiro sanoja voidaan useimmiten pitää juuri kiro sanoina, on tämäntapainen käyttö kuitenkin tyypillistä slangille: usein slangissa korvataan yleiskielinen ilmaus esimerkiksi jollakin alatyylisellä ilmauksella, vaikkapa kiro sanalla (American Heritage Dictionary teoksessa Battistella 2005, 85). Tämä taas osaltaan osoittaa yksiselitteisen rajanvedon kiroilun ja slangin välille olevan hyvin hankalaa tai jopa mahdotonta (vrt. Ljung 1984 teoksessa Kiuru & Montin 1991, 27).

3.2 Kiroilun kielioppi

Kiro sanoja käytetään suomen, saksan ja englannin kielessä yhden tai muutaman sanan mittaisen usein harmistumista ilmaisevien huudahdusten (Hakulinen et al. 2004, 817) lisäksi myös erilaisina lauseenjäseninä. Kieliopillisesti ajatellen kiro sanat siis ovat tavallisia sanoja muiden joukossa ja ne noudattavat kieliopin sääntöjä ja lainalaisuuksia siinä missä mitkä tahansa muutkin sanat.

Monia kiroilussa ja slangissa käytettyjä sanoja voidaan käyttää sekä suomessa että englannissa adverbialleina (Hakulinen et al. 2004, 1626) tai suomen kielessä vaikkapa genetiiviattribuuttina määrittämässä adjektiivia, adverbia tai substantiivia (mts.), saksassa taas yhdyssanan alkuosana vahvistamassa sanan merkitystä (Nübling & Vogel 2004, 22–24). Näin käytettynä niillä voi olla kontekstin mukaan joko positiivinen tai negatiivinen merkitys. Saksan ilmaus *Saugeil* käy esimerkiksi kiro sanan käytöstä positiivisessa mielessä, kun taas esimerkiksi sanoja *Scheiße* ja *Arsch* käytetään yleisesti negatiivisena etuliitteenä sekä substantiivien että adjektiivien yhteydessä: *Scheißauto*, *Scheißwetter*, *arschkalt* (mt., 21, 23–24). Englanninkieliset ilmaukset *fucking great* ja *bloody stupid* ovat esimerkkejä kiro sanan käytöstä adverbina adjektiivin positiivista tai negatiivista merkitystä vahvistamassa (vrt. Leech & Svartvik 1994, 154). Ilmaus *vitun hieno* taas käy suomenkieliseksi esimerkiksi kiro sanan käytöstä genetiiviattribuuttina adjektiivin positiivista merkitystä intensifioimassa (Hakulinen et al. 2004, 1626). Kuten Damaris Nübling ja Marianne Vogel (2004, 27) huomauttavat, kaikkia kiro sanoja ei kuitenkaan voi käyttää sekä positiivisen että negatiivisen

merkityksen vahvistajana. Esimerkiksi saksassa *Scheiß*-etuliitteellä on aina negatiivinen merkitys. (Mts.)

3.3 Kontekstin vaikutus

Jay (1999, 148) huomauttaa, että sanat itsessään eivät ole hyviä tai pahoja, vaan konteksti ratkaisee niiden sopivuuden tai sopimattomuuden. Niinpä kiro sanat ovat hänen mukaansa lähes täysin kontekstisidonnaisia. (Mts.) Hyvin usein kiro sanoina käytetäänkin myös sanoja, jotka toisessa kontekstissa ovat täysin normaaleja yleiskielisiä sanoja. Näistä esimerkiksi käyvät monet uskontoon viittaavat sanat. Esimerkiksi *jesus* ja *jumala* ovat uskonnollisessa kontekstissa isolla alkukirjaimella kirjoitettuna pikemminkin positiivisesti latautuneita sanoja, mutta molempia voidaan käyttää myös kiro sanoina joko yksistään tai erilaisissa fraaseissa, kuten *jumalan tähden* tai *voi hyvä jumala*. *Saatana* tai *perkele* mielletään ehkä ensisijaisesti kiro sanoiksi, mutta sopivassa kontekstissa nekin ovat yleiskielisiä sanoja.

Sopivassa kontekstissa myös monia eläinten nimiä voidaan käyttää kiro- tai haukkumasanoina (animal abuse, ks. Andersson & Trudgill 1990, 15). Lehmä, aasi ja pöllö ovat kaikki hyödyllisinä tai älykkäinä pidettyjä eläimiä. Lehmästä saadaan maitoa ja lihaa, aasia on monissa maissa käytetty perinteisesti kuormajuhtana ja pöllö saalistaa hiiriä, jotka ovat aina olleet epätoivottuja vieraita etenkin ruokakomerossa. Kaikilla näillä kolmella eläimellä voisi siis kuvitella olevan lähinnä positiivinen maine. Kaikkia näitä sanoja voi kuitenkin käyttää suomen kielessä haukkumasanoina, kun taas pingviini tai jääkarhu eivät ole erityisen yleisessä käytössä. Andersson ja Trudgill (1990, 16) huomauttavat, että yleensä loukkaavana pidetään ainoastaan sellaisten eläinten nimellä kutsumista, joilla katsotaan olevan ainakin joitakin inhimillisiä piirteitä. Yleisesti haukkumasanoina käytettyjä eläimiin viittaavia sanoja suomen, saksan ja englannin kielessä ovatkin lähinnä kotieläimiin liittyvät sanat, kuten *sika*, *koira*, *lehmä*, *bitch*, *pig*, *ass*, *Sau* ja *Schweinehund* (ks. esim. Nübling & Vogel 2004, 23).

3.4 Kiro sanat tässä tutkielmassa

Edellisissä alaluvuissa mainitut kiro sanan ja kiroilun määritelmät ovat yksityiskohtaisia ja tämän tutkielman kannalta hyödyllisiä. Ne eivät kuitenkaan sovi käytettäväksi sellaisenaan tässä tutkimuksessa, vaan käytän siinä omaa, edellä esiteltyihin määritelmiin pohjautuvaa

kirosanan ja kiroilun määritelmää. Kirosanojen luokittelussa eri aihepiireihin sekä kiroilun tyyppeihin Anderssonin ja Trudgillin (1990, 15, 61) tekemä perinpohjainen jaottelu soveltuu kuitenkin tämän tutkimuksen tarkoitukseen erittäin hyvin, joten käytän heidän luokitteluaan myös tässä tutkielmassa.

3.4.1 Kirosanojen aihepiirit

Kirosanat ovat kulttuurisidonnaisia, joten kirosanat ja niiden kirjaimelliset merkitykset voivat poiketa toisistaan huomattavasti eri kielten ja kulttuurien välillä. Myös aihepiirit, joista kirosanat tulevat, voivat olla hyvin erityyppisiä. Hyvin usein kirosanat kuitenkin viittaavat johonkin asiaan tai aiheeseen, joka on kyseisessä kulttuurissa tabu. Tässä mielessä kiroiluun käytetyt sanat voivat myös kertoa hyvinkin paljon kielen puhujien uskomuksista ja kulttuurissa tabuna pidetyistä aiheista. (Andersson & Trudgill 1990, 15.) Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori Ulla-Maija Kulosen mukaan suomen kielen kiro sanoista suuri osa tulee uskonnon piiristä (Sirén 2003). Saksankielisistä kiro sanoista ylivoimaisesti suurin osa taas liittyy ulostamiseen sekä muihin ruumiintoimintoihin ja -aukkoihin, kuten *etwas stinkt einem, die Nase voll haben* ja *zum Kotzen sein* (Nübling & Vogel 2004, 23–24). Lisäksi yleisimmin käytetyt kirosanat ja niiden aihepiirit vaihtelevat myös saman kielen sisällä eri sukupolvien välillä: esimerkiksi suomen kielessä vanhemmat puhujat käyttävät enemmän uskontoon viittaavia kiro sanoja, kun taas sukupuolielimiin viittaavat sanat ovat nuorten käytössä yleisempiä (Sirén 2003). Myös saksankielisen nuorison kielenkäytössä seksiin liittyvät kirosanat ovat yleistymässä mahdollisesti anglosaksisen vaikutuksen ansiosta (Nübling & Vogel 2004, 19). Vaikka englannin-, saksan- ja suomenkielisten kiro sanojen pääasialliset aihepiirit eroavat toisistaan jonkin verran, erot ovat kuitenkin sen verran pieniä, että samaa jaottelua eri aihepiireihin voidaan käyttää kiro sanojen ja kiroilun määrittelymiseen kaikissa kolmessa kielessä.

Anderssonin ja Trudgillin määritelmässä kiro sanojen aihepiirit pohjautuvat brittiläisen antropologin Edmund Leachin (1964, 28) tekemään tabusanojen luokitteluun. Hänen mukaansa englannin kielessä tabusanat voidaan jakaa karkeasti kolmeen pääryhmään, jotka ovat (1) ”likaiset” seksiin tai ulosteisiin viittaavat sanat kuten *bugger* ja *shit*, (2) kristinuskoon viittaavat sanat kuten *Christ* ja *Jesus* sekä (3) henkilöön viittaaminen eläintä tarkoittavalla sanalla kuten *bitch* ja *cow*. (Leach 1964, 28; Andersson & Trudgill 1990, 15.)

Suomen- ja saksankielisten kiro sanojen aihepiirit voidaan jakaa pitkälti samoihin kategorioihin. Molemmissa kielissä on kaikkiin näihin kolmeen kategoriaan kuuluvia kiro sanoja, joskin niiden käyttöyhteys voi olla erilainen kuin Leachin esimerkeissä. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvat mm. molemmissa kielissä yleisesti kiro sanoina käytetyt *paska* ja *Scheiße*. Kristinuskoon viittaavia toiseen kategoriaan kuuluvia kiro sanoja ovat suomen kielessä yleiset *saatana* ja *perkele*, kuten myös *jumalauta* ja kiroilutarkoituksessa käytettynä *jeesus*. Myös saksassa on tähän kategoriaan kuuluvia kiro sanoja, kuten *zum Teufel* ja *verdamm*, joskin ne ovat pitkälti vanhentuneita tai lieventyneet enimmäkseen pelkiksi positiivista tai negatiivista asiasisältöä vahvistaviksi adverbeiksi (Nübling & Vogel 2004, 23–25). Sekä suomen että saksan kielessä on myös esimerkkejä kategorian kolme sanoista: suomen *lehmä* ja *sika* sekä saksan *Sau* ja *Schwein* ovat esimerkkejä eläintä tarkoittavista sanoista, joilla voi viitata halventavasti ihmiseen.

Toinen vastaavanlainen luokittelu on Battistellan (2005) tekemä kiro sanojen jaottelu neljään kategoriaan: Haukkumasanat (epithets), jotka ovat erilaisia esimerkiksi rotuun, seksuaalisuuteen tai vaikkapa ulkonäköön tai vammaisuuteen liittyviä loukkauksia. Esimerkkeinä hän mainitsee mm. sanat *bitch*, *fag*, *midget* ja *retard*. (mt., 72.) Vastaavia esimerkkejä voidaan mainita myös suomen ja saksan kielestä: *hintti*, *idiootti*, *Imbesill*. Toinen Battistellan (mts.) mainitsema kategoria, rienaus (profanity), vastaa Anderssonin ja Trudgillin pääryhmää 2. Siihen kuuluvat kaikki karkeat viittaukset pyhinä pidettyihin asioihin ja uskuntoon liittyvät kiro sanat, kuten englannin *hell* ja *goddamn* (mts.), suomen *helvetti* ja *jumalauta* sekä saksan *gottverdamm*. Lisäksi Battistella mainitsee rivoudet (vulgarity ja obscenity) kahtena eri ryhmänä, joiden ero on lähinnä ilmausten karkeudessa. Näihin ryhmiin kuuluvat sanat ja ilmaukset, jotka viittaavat sukupuolielimiin, seksiin ja ulosteisiin. (Mts.) Esimerkkejä tämän ryhmän sanoista on kaikissa kolmessa kielessä: *paska*, *vittu*, *Scheiße*, *Mist*, *shit* ja *fuck*.

Saksan-, hollannin- ja ruotsinkielisiä kiro sanoja vertaillessaan Nübling ja Vogel (2004, 20) puolestaan jakavat kiro sanat neljään eri kategoriaan: seksiin viittaavat (sexuell), ulosteisiin viittaavat (skatologisch), uskuntoon viittaavat (religiös) ja sairauksiin viittaavat (Krankheiten) (mts.). Sairauksiin viittaavat kiro sanat ovat heidän mukaansa yleisiä lähinnä hollannin kielessä (mt., 20, 22), joten tämä kategoria ei ole tutkimukseni kannalta olennainen. Lisäksi he erottavat erilaiset ruumiintoimintoihin liittyvät kiro sanat kahteen eri luokkaan, seksiin ja seksuaalisuuteen sekä ulosteisiin ja muihin ruumiintoimintoihin ja -aukkoihin liittyviin sanoihin. Laajemmassa tutkimuksessa tämä jaottelu olisi käyttökelpoinen myös

suomen- ja englanninkielisten kiro sanojen osalta, mutta tutkimuksen ja aineiston suppeuden vuoksi käsittelen kaikkia ruumiintoimintoihin viittaavia kiro sanoja yhtenä luokkana.

Tässä alaluvussa esittelemieni kiro sanojen jaotteluiden perusteella olen tehnyt tässä tutkielmassa käytettävän luokittelun, jossa jaan kiro sanat neljään eri ryhmään aihepiirien mukaan. Nämä ryhmät ovat (1) henkilön ominaisuuksiin viittaavat kiro sanat, (2) uskontoon viittaavat kiro sanat, (3) seksiin ja erilaisiin ruumiintoimintoihin viittaavat kiro sanat ja (4) henkilöön viittaaminen eläintä tarkoittavalla sanalla. Toisin kuin Battistellan (2005, 72) luokittelussa, kaikki esimerkiksi homoseksuaalisuuteen viittaavat haukkumasanat kuuluvat tässä tutkielmassa käyttämässäni luokittelussa ryhmään (3) ja alun perin eläimiin viittaavat sanat, kuten edellisessä kappaleessa mainittu *bitch*, kuuluvat ryhmään (4).

3.4.2 Kiro sanojen käyttötavat

Tässä tutkielmassa käyttämäni aihepiiriin perustuva kiro sanojen luokittelu pohjautuu pitkälti Leachin (1964) sekä Anderssonin ja Trudgillin (1990) esittelemään luokitteluun (ks. edellinen alaluku). Myös käyttämäni kiro sanojen jaottelu eri käyttötarkoitusten mukaan on lainattu Anderssonin ja Trudgillin kirjasta *Bad Language* (1990, 61). Heidän luokituksensa mukaan kiro sanoja käytetään seuraavissa eri tarkoituksissa:

Voimasana (expletive)

Voimasanana käytettynä kiro sana ilmaisee tunnetta, eikä sitä osoiteta suoraan toiselle henkilölle (Andersson & Trudgill 1990, 61). Hyvin usein voimasanaa käytetään ilmaisemaan negatiivista tunnetta, mutta myös sen käyttö positiivisen tunteen tai vaikkapa hämmästyksen ilmaisemiseen on yleistä. Tyypillisesti voimasanana käytetty kiro sana on kuitenkin reaktio johonkin puhujan juuri kuulemaan tai kokemaan (Hakulinen et al. 2004, 1625).

Herjaus (abusive)

Herjaus on aina osoitettu suoraan toiselle henkilölle. Herjauksiin kuuluvat esimerkiksi nimitely ja erilaiset manaukset, kuten *painu helvettiin*. Herjauksen sävy on halveksuva tai väheksyvä. (Andersson & Trudgill 1990, 61.) *Helsingin Sanomien Nyt-liitteen* haastattelema Oulun yliopiston suomen kielen professori Harri Mantila (Silfverberg 2007) sanoo, että nykyisin voidaan nimitellä toista lähes millä tahansa sanalla, joka haukkujan mielestä on ”tarpeeksi kaukana omasta identiteetistä” (ma.). Näin ollen herjauksena voi käyttää lähes mitä

tahansa sanaa, jonka ajatellaan jollakin tavalla kuvaavan henkilön ominaisuuksia tai arvomaailmaa; artikkelissa esimerkkeinä haukkumasanoista on *anarkisti* ja *fasisti* (ma.).

Leikkimielinen käyttö (humorous)

Kun kirosanaa käytetään leikkimielisesti, se osoitetaan suoraan toiselle henkilölle. Toisin kuin herjaus, se ei kuitenkaan ole sävyltään halveksuva eikä väheksyvä, vaan pikemminkin leikkisä. (Andersson & Trudgill 1990, 61.) Ero herjauksen ja leikkimielisen käytön välillä voi olla hankala määrittää: yksi Pohjois-Amerikassa yleisesti sekä herjauksena että humoristisesti tai leikkisästi käytetty sana on *nigger*. Mustat käyttävät sanaa usein leikkimielisenä kutsumanimenä keskenään, kun taas esimerkiksi valkoisen käyttämänä se on lähes poikkeuksetta herjaus.

Apusana (auxiliary)

Nimensä mukaisesti apusana on lähinnä ilmausta täydentävä sana. Se ei kohdistu suoraan toiseen henkilöön eikä tilanteeseen, vaan on lähes aina painoton. (Andersson & Trudgill 1990, 61.) Apusanana käytettäessä kiro sanat ovat lähinnä adverbiaaleja tai attribuutteja, jotka määrittävät pääsanaansa tai kuvaavat toiminnan intensiteettiä.

Varsinaisen kiroilun lisäksi otan tutkimuksessani huomioon aineistossa myös kiro sanoina käytettyjen sanojen slangikäytön. Esimerkiksi *Scheiße* siis kuuluu tutkittavaan aineistoon sekä kiro sanana käytettynä että konkreettisesti ihmisen tai eläimen ulosteeseen viittaavana slangisanana. Sellaiset slangisanat sen sijaan jätän huomioimatta, joita ei yleensä käytetä kiro sanoina, jos ne eivät esiinny aineistossa edellä mainittujen kriteerien mukaisina kiro sanoina. Toisaalta myös normaalit yleiskieliset sanat kuuluvat tutkimusaineistoon, jos niitä käytetään kiro sanoina. Esimerkiksi sana *Professor* siis kuuluu tutkittavaan aineistoon, koska sitä käytetään aineistossa herjauksena.

4 TUTKIMUSAINEISTO

Tutkielmassani käytän aineistona kahta jaksoa saksalaisesta ARD:n tuottamasta *Nuori nainen Berliinissä* (*Berlin, Berlin*) ja BBC:n tuottamasta englantilaisesta *Kaksi tuoppia, kiitos!* (*Two Pints of Lager and a Packet of Crisps*) -sarjasta. Molemmat ovat nuorille suunnattuja nuorista aikuisista kertovia sarjoja, joissa dialogi on hyvinkin puhekielistä. Kummassakaan sarjassa

esimerkiksi kiroilulla ei kuitenkaan ole erityisen korostunutta asemaa, vaan kirosanat, kuten muutkin alatyyliset ilmaukset ja murre, ovat osa luonnollista puhekielistä dialogia. Saksalaista sarjaa on näytetty YLE TV2:ssa ja englanninkielistä MTV3:lla ja SubTV:ssä. *Nuori nainen Berliinissä* -sarjan on tekstittänyt suomeksi Saara Vironmäki (YLE Import) ja *Kaksi tuoppia, kiitos!* Marko Pohjanrinne (Broadcast Text).

4.1 *Nuori nainen Berliinissä*

Nuori nainen Berliinissä on saksalainen ARD-kanavan vuosina 2002–2005 tuottama 86-osainen komediasarja. Aineistona käyttämäni jaksot ovat sarjan ensimmäiseltä tuotantokaudelta ja ne on esitetty ensimmäisen kerran Suomessa YLE TV2 -kanavalla 12.1.2006 (*Paras voittakoon*) ja 18.3.2006 (*Vanha rakkaus ei ruostu*).

Nuori nainen Berliinissä kertoo parikymppisten nuorten elämästä ja ihmissuhteista Berliinissä. Sarjan päähenkilö on Malenten pikkukaupungista Berliiniin muuttanut Lolle Holzmann, joka haluaa sarjakuvapiirtäjäksi. Hän jakaa asunnon serkkunsa Svenin ja urallaan vaikeuksia vastaan taistelevan näyttelijän Rosalien kanssa. Päähenkilöt ovat enimmäkseen 20–30-vuotiaita nuoria aikuisia, joiden puheessa on paljon puhekielisiä ja murteellisia elementtejä. Varsinaisen dialogin lisäksi sarjassa kuullaan Lollen ajatuksia eräänlaisena kertojajäänä ja sarjassa on myös lyhyitä animaatiopätkiä, jotka kuvaavat hänen mielialojaan ja mielteitään.

Jaksossa *Paras voittakoon* (*Lolle gegen Fatman*) Lolle pyrkii mainostoimistoon töihin ja joutuu kilpailemaan paikasta kokeneempaa ja ilmeisen häikäilemätöntä ”Fatmania” vastaan. Molemmat tekevät parhaansa häiritäkseen toistensa keskittymistä, kieltäytyvät antamasta luonnoksiaan toistensa kuljetettaviksi ja päätyvät lopulta lähes nyrkkitappeluun piirustuksista. Jaksossa *Vanha rakkaus ei ruostu* (*Martha*) Lolle aloittaa työn vanhainkodissa, jossa asuu kärtyisä vanha mies nimeltä herra Bittner. Hän on vakavasti sairas, mutta on päättänyt karata vanhainkodista etsiäkseen käsiinsä nuoruuden rakastettunsa, josta Berliinin muuri on erottanut hänet neljäkymmentä vuotta aiemmin. Lolle auttaa etsinnässä, josta ei neljänkymmenen vuoden jälkeen tule helppo.

4.2 *Kaksi tuoppia, kiitos!*

Kaksi tuoppia, kiitos! on BBC:n tuottama, vuonna 2001 alkanut nuortensarja. Päähenkilöt ovat Runcornissa asuvat parikymppiset Janet Smith, Jonny Keogh, Donna Henshaw, Gaz Wilkinson ja Louise Brooks. Tämän tutkielman aineistona käyttämäni jaksot ovat sarjan kolmannelta (*Kotipiirin kiristyskopla*) ja viidenneltä (*Pelkotilojen piinaamat*) tuotantokaudelta, ja ne on esitetty Suomessa 19.12.2005 MTV3-kanavalla ja 13.1.2006 SubTV:ssä.

Jaksossa *Kotipiirin kiristyskopla (Hospikal)* Jonny menee pyytämään Janetin isältä hyväksyntää heidän avioliittonsa ja yllättää tämän Donnan äidin Flon kanssa. Janetin vanhemmat vastustavat tyttärensä seurustelua ja etenkin avioliittoa Jonnyn kanssa, mutta lupaamalla vaieta näkemästään Jonny kiristää Janetin isän maksamaan häät kokonaan. Gaz puolestaan on saanut tarpeekseen hidaskäytisestä veljestaan Munchista ja yrittää välttää hänen tapaamistaan. Sen sijaan että menisi yöksi kotiinsa, Gaz menee työpaikalleen autokorjaamolle ja nukkuu pakettiauton takaosassa. Munch löytää korjaamolta nukkuvan veljensä tyhjä oluttölkki kädessään ja pilleripullon, mikä saa hänet epäilemään Gazin ottaneen yliannostuksen ja olevan jo kuollut. Louise on saanut selville, että hänen poikaystävällään on aiemmin ollut suhde Donnan kanssa ja on tästä raivoissaan Donnalle. Flo kuitenkin neuvoo tyttärelleen, että tämä saa tekonsa Louiselta anteeksi, jos vetoaa johonkin järkyttävään tapahtumaan, kuten läheiselle sattuneeseen onnettomuuteen tai sairauteen. Niinpä Gaz joutuu olemaan sairaalassa hieman kauemmin.

Jaksossa *Pelkotilojen piinaamat (Nobbly Bobbly)* Jonny on toipilaana saatuaan poliisin tarkka-ampujan luodin polveensa. Kokemus on ollut traumaattinen, eikä Jonny Janetin maanittelusta huolimatta tahdo lähteä ulos. Niinpä Janet katsoo, ettei hänellä ole muuta vaihtoehtoa, kuin pakottaa Jonny lähtemään ulos saadakseen ruokaa. Lopulta nälkä ja mieliteko voittavat ja Jonny uskaltautuu ulos ostamaan jäätelön talonsa eteen pysähtyneestä jäätelöautosta. Louise tunnustaa terapeutilleen aiheuttaneensa Jonnyn ampumisen ja huomaa tukahduttavansa alitajuisesti traumaa. Traumasta päästäkseen hän päättää, että vastoin lupaustaan hänen on kerrottava Jonnylle totuus Janetin syrjähyppystä Gazin kanssa. Donna puolestaan on perinyt kuolleen äitinsä talon ja muuttaa sinne asumaan Gazin kanssa. Gaz kuulee portaikosta epäilyttävää narinaa ja pelkää Flon haamun asuvan portaikon alla olevassa kaapissa. Lopulta hän kieltäytyy jäämästä taloon enää hetkeksikään, ellei Donna suostu avaamaan kaappia vastoin testamentin ainoaa ehtoa.

5 AINEISTOANALYYSI

Tutkimuksessani selvitän, miten aineistonani käyttämiäni nuortensarjojen kääntäjät ovat toimineet sarjoissa esiintyviä kirosanoja ja alatyylisiä slangi-ilmauksia kääntäessään. Tarkoitukseni ei ole esittää yleispäteviä sääntöjä tai ohjeita siitä, miten erilaiset alatyyliset ilmaukset käännetään tai tulisi tv-tekstityksissä kääntää vai pitäisikö ne jättää kokonaan kääntämättä. Tutkimukseni ei myöskään pyri antamaan yleiskuvaa suomalaisen television ohjelmistosta kokonaisuudessaan, vaan siinä keskitytään nuortensarjojen kielenkäyttöön ja sen kääntämiseen. Tutkimukseni on siis deskriptiivistä ja se pohjautuu suhteellisen pienen tutkimusaineistoon.

Kirosanojen voimakkuus on aina sidoksissa kontekstiin (Jay 1999, 148), joten sanojen asettaminen tiettyyn voimakkuusjärjestykseen on mahdotonta. Siihen, miten voimakkaana tai loukkaavana kirosana koetaan, vaikuttavat monien muiden tekijöiden ohella esimerkiksi tilanne, puhuja, paikka ja puhujan yhteiskunnallinen status (aiheesta tarkemmin Jay 1999, 149). Ensisijaisesti pyrin tutkimuksessani selvittämään, käännetäänkö kirosanat ja minkälaisissa tilanteissa ne mahdollisesti jätetään kokonaan kääntämättä (alaluku 5.7). Käännettyjen kirosanojen osalta selvitän, kuuluvatko ne samaan kategoriaan kuin alkuperäiset sanat (alaluku 5.5) ja ovatko ne voimakkuudeltaan karkeasti ottaen lähdekielisiä vastaavia (alaluku 5.6). Tässä ovat apuna mm. yksikielisten sanakirjojen tyylimerkinnot.

Aineiston analysoimiseksi olen litteroinut jokaisesta tutkimastani jaksosta ne kohtaukset, joissa on tutkittavia kiro- tai haukkumasanoja. Kohtauksen pituus voi vaihdella muutamasta sekunnista useaan minuuttiin. Molemmissa sarjoissa kohtauksen vaihtuessa kuva leikkautuu eri henkilöihin tai eri tilanteeseen. Litteroinnin jälkeen keräsin kaikki kirosanat Excel-taulukkoon luvussa 3.4.1 esittelemieni kategorioiden mukaisesti. Tutkittavat sanat on valittu ja luokiteltu lähdekielen mukaan. Suomennokset olen kerännyt samassa järjestyksessä toiseen taulukkoon, jolloin yksittäisten käännösratkaisujen vertailu on helppoa. Aineistossa esiintyvät kirosanat ja niiden käännökset ovat liitteiden 1 ja 2 taulukoissa. Lähde- ja kohdekielisten sanojen tai fraasien vertailussa käytän apuna mm. yksikielisten sanakirjojen tyylilajimerkintöjä ja huomioin kohtauksen audiovisuaalisen kontekstin: kohtauksessa esiintyvät henkilöt, tilanteen, puhujan ja kuulijoiden nonverbaalisen viestinnän kuten äänensävyä ja eleitä sekä sen, mitä puhuja repliikillään tai repliikeillään pyrkii viestittämään.

Sarjojen dialogi on välillä hyvin nopeatempoista ja osista on välillä hankala saada selvää. Epäselvät kohdat olen merkinnyt lähdekielisiin esimerkkeihin hakasulkuihin. Tekstityksen osalta esimerkkien rivijako vastaa ruututekstien alkuperäistä rivijakoa.

5.1 Haukkuma- ja kiro sanat sarjassa *Nuori nainen Berliinissä*

Tutkimusaineistona olevissa jaksoissa on 49 sanaa tai fraasia, jotka ovat aiemmin luvussa 3 esittelemäni määritelmän mukaisesti haukkuma- tai kiro sanoja. Niistä 24 kuuluu kategorian yksi, eli henkilön ominaisuuksiin viittaaviin sanoihin. Useimmiten niitä käytetään herjauksina tai leikkimielisinä haukkumasanoina. Kategoriaan kaksi kuuluvia uskontoon viittaavia sanoja on yhdeksän. Ruumiintoimintoihin viittaavia kategorian kolme sanoja on yksitoista. Joukossa on myös yksi englanninkielinen sana: *shit*. Eläimiin viittaavia kategoriaan neljä kuuluvia sanoja aineistossa on yhteensä viisi. Alla olevassa taulukossa näkyvät yksittäiset sanat ja fraasit aihepiirin mukaan luokiteltuina:

henkilökohtaisuus	uskonto	ruumiintoiminnot	eläimeen viittaavat
blöd	Gott	shit	Mähre
Idiot	verdammt	ach du Scheiße	quietschroter Pavianarsch
Fatman	verdammt	Scheiße	quietschroter Pavianarsch
Fatman	verdammt	Mist	fetter Elefantenklops
Professor	verdammt	ach du Scheiße	dumme Ziege
Herr Professor	verdammt	Scheiße	
Feigling	Oh Gott	beschissen	
fies	Oh Gott	beschissen	
fies	Herr Gott	Scheiße	
irre		Scheiße	
dick		zu Mist	
doof			
blöd			
Pfadfinderin			
Kindergartentante			
Trantüte			
blöd			
Feigling			
Feigling			
Feigling			
Feigling			
Idiot			
Weichei			
Feigling			

Taulukko 1

Henkilön ominaisuuksiin viittaavina haukkumasanoina käytetään tutkimissani jaksoissa myös muutamia täysin yleiskielisiä sanoja: *Professor*, *Pfadfinderin* ja *Kindergartentante*. Sanoja *Professor* ja *Pfadfinderin* käytetään ivallisesti kommentoitaessa toisen henkilön tekemisiä ja *Kindergartentante* on ironinen vastaus tällaiseen herjaukseen. Kuten Oulun yliopiston suomen kielen professori Harri Mantila toteaa *Nyt-liitteen* artikkelissa *Mutsis oli anarkisti* (Silfverberg 2007, 51), haukkumasanana voidaan käyttää lähes mitä tahansa sanaa, joka on puhujan mielestä tarpeeksi kaukana omasta identiteetistä (mts.). Tutkimusaineistossa esiintyvät puhuttelut *Professor Ehlers* ja *Herr Professor* puolestaan ovat esimerkkejä arvonimen käytöstä ironisesti, kun halutaan osoittaa toiselle mitä hän ei henkilökohtaisten ominaisuuksiensa valossa ole.

Kirosanoja käytetään tutkimissani jaksoissa eniten herjauksena (19 kertaa) ja voimasanana (13 kertaa). Kolme tapausta voidaan pitää leikkimielisenä käyttönä, apusanana kirosanoja käytetään kuusi kertaa ja slangisanoina ne esiintyvät neljä kertaa. Voimasanoina jaksoissa käytetään uskontoon viittaavia sanoja ja ilmauksia *Gott, oh Gott* kaksi kertaa ja *Herr Gott* sekä *verdammt* kaksi kertaa ja ulosteeseen viittaavia ilmauksia *shit, Scheiße* kolme kertaa, *ach du Scheiße* kaksi kertaa ja *Mist* sekä *zu Mist* kumpaakin yhden kerran.

Lisäksi sanat *Feigling* ja *quietschroter Pavianarsch*, joita käytetään herjauksena ja leikkimielisenä haukkumasanana, toistetaan myös niin, etteivät ne kuulu mihinkään edellä mainituista kirosanojen käyttötavoista. Jaksossa *Paras voittakoon* toinen saman työpaikan hakija pilkkaa Lollen kirkkaanpunaista asua kysymällä *Macht's einer Spaß so als quietschroter Pavianarsch rumzulaufen*. Lolle toistaa herjauksen vastauksessaan *Besser quietschroter Pavianarsch als fetter Elefantenklops*, jolloin sitä ei käytetä minkään edellä mainitun käyttötavan mukaisesti. Se on kuitenkin laskettu mukaan tutkimusaineistoon, koska Lollen vastauksessa toistetaan samassa keskustelussa aiemmin käytetty herjaus. Jaksossa *Vanha rakkaus ei ruostu* Lolle puolestaan epäilee, että herra Bittner ei matkustanut Itä-Berliiniin tapaamaan nuoruuden rakastettuaan, koska pelkäsi ettei tämä välittäisikään hänestä. Lopuksi Lolle kutsuu herra Bittneriä leikkisään sävyyn pelkuriksi, *Feigling*. Herra Bittner tulkitsee sen pikemminkin herjaukseksi ja vastaa *Feigling? Zu mir sagt keiner Feigling*. Lolle yrittää liftata kotiin, mutta autot eivät pysähdy. Herra Bittner sanoo, että hänellä on parempi keino saada kyyti ja heittäytyy kadulle seuraavan auton eteen. Auton pysähdyttyä herra Bittner sanoo Lollelle: *Sag nur noch mal Feigling*.

5.2 Haukkuma- ja kiro sanat sarjassa *Kaksi tuoppia, kiitos!*

Tutkimissani kahdessa jaksossa on yhteensä 44 sanaa tai fraasia, jotka lukeutuvat tässä tutkimuksessa haukkuma- tai kiro sanoiksi. Niistä ylivoimaisesti suurin osa, yhteensä 24, kuuluu kategoriaan kaksi eli uskontoon viittaaviin sanoihin. Ykköskategoriaan kuuluvia eli henkilön ominaisuuksiin viittaavia sanoja on yhteensä kahdeksan, ryhmän kolme seksiin ja ruumiintoimintoihin viittaavia kymmenen sekä eläimiin viittaavia kategorian neljä sanoja kaksi. Yksittäiset sanat ja niiden luokittelu seuraavassa taulukossa:

henkilökohtaisuus	uskonto	ruumiintoiminnot	eläimeen viittaavat
stupid	Jesus	chew my bumfat	moose
stupid	For God's sake	turd watcher	cow
boyfriend-stealer	Christ	bloody	
pyschic boyfriend-stealer	God	shit	
bastard	Jesus	twat	
pervert	God	bloody	
fool	Oh my God	bloody	
idiot	Jesus	twat	
	For God's sake	buggery	
	Jesus Christ	bollocks	
	hell		
	Oh my God		
	God		
	God		
	Oh my God		
	Jesus		
	Oh my God		
	Oh my God		
	For God's sake		
	For God's sake		
	Christ		
	Oh my God		
	Oh my God		
	Oh my God		

Taulukko 2

Kaikkien sanojen luokittelu edellä mainittuihin kategorioihin ei ole täysin yksiselitteistä, sillä kuten Andersson ja Trudgill (1990, 15) toteavat, sanojen alkuperäinen merkitys voi olla epäselvä tai ne ovat voineet siirtyä kategoriasta toiseen. Esimerkkinä he mainitsevat tässäkin aineistossa esiintyvän sanan *bloody*, joka heidän mukaansa on alun perin ollut ryhmän kaksi Neitsyt Mariaan viittaava fraasi *by our lady*. (Mts.) Myöhemmin sanan on kuitenkin ajateltu viittaavan vereen, erityisesti kuukautisvereen (Online Etymology

Dictionary 2001). Tästä syystä olen luokitellut sen tässä tutkielmassa kategoriaan kolme eli ruumiintoimintoihin viittaavaksi sanaksi.

Sanat ja fraasit on luokiteltu alkukielen mukaisesti, joten esimerkiksi sana *arse* ei kuulu tutkimusaineistoon, vaikka tekstityksessäkin käytettyä suomenkielistä vastinetta *perse* voisi suomeksi käyttää kirosanana. Samoin Gazin jaksossa *Pelkotilojen piinaamat* käyttämä *Satan*, tekstityksessä *Saatana*, jää tutkimusaineiston ulkopuolelle: toisin kuin *saatana* suomessa, englannin kielessä *Satan* ei ole kirosana ja kontekstissaan se on sekä suomen- että englanninkielisessä versiossa yleiskieltä.

Käyttötavan mukaan jaettuna aineiston sanat ja fraasit jakautuvat kaikkien neljän luokan kesken. Kiro sanoja käytetään eniten voimasanoina, yhteensä 26 kertaa. Käytetyt voimasanat ovat *Jesus* (neljä kertaa), fraasi *For God's sake* (neljä kertaa), *Christ* (kaksi kertaa), *God* (neljä kertaa), fraasi *Oh my God* (kahdeksan kertaa) sekä *Jesus Christ*, *shit*, *buggery* ja *bollocks* kukin yhden kerran. Herjauksia aineistossa on yhdeksän; *stupid*, fraasi *chew my bumfat*, *turd watcher*, *boyfriend stealer*, *psychic boyfriend stealer*, *moose*, *bastard*, *cow* ja *twat*, joista jokaista käytetään yhden kerran. Leikkimielisessä käytössä esiintyi kaksi sanaa, *fool* ja *pervert* kumpikin yhden kerran. Apusanoina kiro sanoja käytettiin viisi kertaa. Sana *bloody* esiintyy tässä käytössä kolme kertaa, *stupid* ja *hell* kumpikin yhden kerran. Slangisanoja on kaksi, *twat* ja *idiot*.

5.3 Kiro sanat sarjan *Nuori nainen Berliinissä* tekstityksissä

Suurin osa sarjan *Nuori nainen Berliinissä* dialogista on melko puhekielistä ja kuten aiemmin on jo todettu, siinä on myös jonkin verran kiro sanoja. Tutkittavissa jaksoissa on yhteensä 49 sanaa tai fraasia, jotka lukeutuvat tässä tutkimuksessa haukkumasanoiksi tai kiroiluksi. Niistä yksitoista on jätetty kääntämättä ja englanninkielisen sanan *shit* kohdalla ei ole ruututekstiä lainkaan. Muut kiro sanat on joko käännetty kiro sanalla tai korvattu tekstityksessä normaalilla yleiskielisellä sanalla.

Kääntämättä jätettyjen sanojen ja fraasien joukossa on sanoja kaikista muista ryhmistä paitsi eläimeen viittaavista haukkumasanoista. Eläimeen viittaavia haukkumasanoja on yhteensä viisi ja niistä neljää käytetään herjauksena. Lisäksi fraasi *quietschroter Pavianarsch* toistetaan kerran niin, että se ei kuulu mihinkään neljästä käyttötaluokasta (ks. *Haukkuma- ja kiro sanat sarjassa Nuori nainen Berliinissä*). Eläimeen viittaavista sanoista kolme on käännetty eri aihepiirin sanalla: jaksossa *Paras voittakoon* sana *Mähre* on käännetty

sanalla *typykät* ja *quietschroter Pavianarsch* on toisella kerralla suomennettu lyhemmissä muodossa *punaperse*. Jaksossa *Vanha rakkaus ei ruostu* Lolle puuskahtaa vanhainkodin johtajan olevan *dumme Ziege*, joka on ruututekstissä *typerä ämmä*.

Myös muiden aihepiirien sanoista osa on joko jätetty kokonaan kääntämättä tai korvattu eri aihepiiriin sanalla. Samalla ilmaus on usein hieman lieventynyt. Esimerkiksi sanaa *beschissen* käytetään aineistossa kaksi kertaa ja se on kummallakin kerralla käännetty sanalla *kamala*. Saman suomenkielisen sanan käyttämistä molemmissa kohdissa puoltaa se, että niitä käytetään samassa repliikissä: näyttölemistä ja taksinkuljettamista verratessaan Rosalie toteaa [...] *dachte ich mir, nee, Schauspielen kann ja nicht so beschissen sein wie Taxi fahren. Und ich hatte recht; es ist noch beschissener*.

Yksittäisten sanojen käännösten aihepiirien vastaavuuksia tarkastelen luvussa 5.5 ja voimakkuuden vastaavuuksia luvussa 5.6. Kääntämättä jätettyjä sanoja ja syitä kääntämättä jättämiselle tarkastelen aineistoesimerkkien avulla luvussa 5.7.

5.4 Kiro sanat sarjan *Kaksi tuoppia, kiitos!* tekstityksissä

Sarjassa *Kaksi tuoppia, kiitos!* kiroillaan jonkin verran, mutta tekstityksissä läheskään kaikkia kiro sanoja ei ole suomennettu. Yhteensä neljätoista aineiston kiro sanaa on jätetty kokonaan kääntämättä ja näistä yhdessä ei ole lainkaan tekstitystä. Tämä yksittäinen voimasana *God* esiintyy jakson *Kotipiirin kiristyskopl*a lopussa lopputekstien jälkeen näytettäessä lyhyitä välähdyksiä seuraavan jakson tapahtumista.

Tutkittavissa jaksoissa molemmat eläimiin viittaavat haukkumasanat on käännetty melko vastaavilla suomenkielillä sanoilla. Molemmat viittaavat eläimeen samalla tavoin kuin lähdekielisissä repliikeissä. Suurin ero on se, että sana *moose*, 'amerikanhirvi', on suomennettu sanalla *lehmä*. Toisin kuin *hirvi*, *lehmä* on suomen kielessä yleinen naiseen kohdistuva haukkumasana, joten sen käyttö sekä sanan *cow* (ks. esimerkit 9a ja 9b) että *moose* vastineena on perusteltua.

Kääntämättä jätetyissä sanoissa ei siis ole yhtään eläimiin viittaavaa kiro- tai haukkumasanaa, mutta kaikkien muiden kategorioiden sanoja niiden joukossa on. Useimmin kääntämättä on jätetty uskontoon viittaavia sanoja tai fraaseja, jotka ovat myös yleisimmin käytettyjä kiro sanoja tutkittavassa aineistossa. Muihin kategorioihin kuuluvita sanoista ainoastaan *stupid*, *bloody* ja *buggery* on kukin jätetty kääntämättä yhden kerran.

Suurin osa uskontoon viittaavien kirosanojen käännöksistä viittaa myös uskontoon. Ainoastaan kerran fraasin *Oh my God* käännös on lieventynyt muotoon *Voi ei*. Lisäksi ruumiintoimintoihin viittaavan adjektiivia vahvistavan sanan *bloody* suomennoksena on yhden kerran käytetty uskontoon viittaavaa suomenkielistä vastinetta *helvetin*. Slangisanana käytettynä *twat* on käännetty sanalla *tyhmä*. Muut ruumiintoimintoihin tai seksuaalisuuteen viittaavat haukkuma- ja kirosanoina käytetyt sanat on joko käännetty samaan kategoriaan kuuluvilla sanoilla tai jätetty kokonaan kääntämättä. Henkilön ominaisuuksiin viittaavat sanat on käännetty melko sanatarkasti saman kategorian sanoilla sanaa *bastard* lukuun ottamatta. Sen suomenkielisenä vastineena on käytetty sanaa *paskiainen*, joka kuuluu pikemminkin ruumiintoimintoihin viittaaviin sanoihin.

Yksittäisten sanojen käännöksiä, niiden kategorioita ja mahdollista lievenemistä käsittelem tarkemmin luvussa 5.6. Aineistossani esiintyviä kääntämättä jätettyjä haukkuma- ja kirosanoja sekä mahdollisia syitä niiden kääntämättä jättämiselle tarkastelen luvussa 5.7.

5.5 Kirosanojen vastaavuus aihepiireittäin

Kuten jo aiemmin luvussa 3.4.1 todettiin, suomen, saksan ja englannin kielen kiro sanat voidaan jakaa melko hyvin samoihin aihepiireihin. Kaikissa kielissä on kaikkiin neljään ryhmään kuuluvia kirosanoja, joskin niiden yleisyys vaihtelee eri kielien välillä. Usein kaikissa kolmessa kielessä on myös merkitykseltään ja voimakkuudeltaan melko hyvin toisiaan vastaavia sanoja ja ilmauksia, kuten *paska*, *Scheiße* ja *shit*. Voisi kuvitella, että tämän tapaisten sanojen kääntäminen olisi helppoa, koska niille on olemassa ”sanasanaiset” vastineet. Hjortin (2007) kirjallisuuden kääntäjille ja av-kääntäjille tammikuussa 2006 tekemän verkkokyselyn perusteella läheskään kaikki av-kääntäjät eivät kuitenkaan pidä sanatarkan käännöksen tai välttämättä edes samaan aihepiiriin kuuluvan sanan valitsemista erityisen tärkeänä. Erityisesti se oli jakanut vastaajien mielipiteitä, olisiko käännöksessä hyvä käyttää samaan aihepiiriin kuuluvaa sanaa, johon alkuperäinen puhuttu kirosana kuuluu. Sen sijaan 65 % kyselyyn vastanneista av-kääntäjistä piti ilmauksen idiomaattisuutta erittäin tärkeänä, 20,9 % melko tärkeänä. (Ma.)

Sarjan *Nuori nainen Berliinissä* kirosanoista 38 on käännetty ja suurimmassa osassa on käytetty saman aihepiiriin sanaa myös tekstityksessä. Noin neljäsosa eli yhdeksän niistä on kuitenkin käännetty eri aihepiiriin kuuluvalla sanalla. Sanat *verdammt* ja *Weichei* on kumpikin käännetty kerran lievemällä yleiskielisellä ilmauksella, *beschissen* puolestaan

kaksi kertaa. Näistä tarkemmin alaluvuissa 5.3 ja 5.6. Lisäksi eläimeen viittaavat ilmaukset *Mähre*, *quietschroter Pavianarsch* ja *dumme Ziege* on kukin käännetty yhden kerran muihin aihepiireihin kuuluvilla sanoilla: *Mähre* on tekstityksessä *typykät*, *quietschroter Pavianarsch* toisen kerran sanottuna lyhyesti *punaperse*, jolloin se muuttuu ruumiinosiin ja -toimintoihin viittaavaksi, ja *dumme Ziege* on ruututekstissä muodossa *typerä ämmä*. Lisäksi kaksi ruumiintoimintoihin viittaavaan ryhmään kolme kuuluvaa ilmausta, *Scheiße* ja *zu Mist* on tekstityksessä korvattu uskontoon viittaavilla ilmauksilla *hitto* ja *hitsi sentään*.

Sarjassa *Kaksi tuoppia, kiitos!* käännettyjen kiro sanojen aihepiiri on lähes aina sama kuin alkuperäisen kiro sanan. Käännettyistä 30 kiro sanasta vain viisi on korvattu eri aihepiirin sanalla: *turd watcher* (*turd*, ”a lump of excrement”, Fowler, Fowler & Thompson 1995) on tekstityksessä *sammakkobongari*, joka on ilmeisesti käännetty melko samalta kuulostavasta sanasta *toad watcher*. Apusanana käytetty sana *bloody* on tekstityksessä *helvetin*, alun perin avioliiton ulkopuolella syntyneeseen lapseen viitannut sana *bastard* (Collins COBUILD English Dictionary for Advanced Learners 2001) on käännetty sanalla *paskiainen*, fraasi *oh my God* on käännetty kerran muotoon *voi ei* ja *twat* (”the female genitals”, mt.) sanalla *tyhmä*. Sekä Concise Oxford Dictionary of Current English (1995) että Collins COBUILD English Dictionary for Advanced Learners (2001) -sanakirjan mukaan sanaa *twat* voi käyttää herjauksena (vrt. 3.4.2 *Kirosanojen käyttötavat*, Herjaus) ilmaisemaan halveksintaa ja WSOY:n kaksikielinen Englanti-suomi-suursanakirja (2003) antaakin sanalle kolme eri merkitystä: ’pillu’, ’nainen’, ’kinkku’ ja ’typerys’, ’nuija’. Tässä tutkimuksessa sana *twat* kuitenkin kuuluu yksikielisten sanakirjojen selityksen mukaisesti ruumiinosiin ja -toimintoihin viittaavaan ryhmään kolme.

5.6 Kirosanojen voimakkuuden vastaavuus

Lähtökohtainen oletukseni tätä tutkimusta aloittaessani oli se, että tv-tekstityksissä kiro sanat yleensä joko lievenevät tai ne jätetään kokonaan kääntämättä. Tämä perustuu tv-ohjelmien tekstityksiä lukiessa saadun subjektiivisen vaikutelman lisäksi ensisijaisesti kääntämisen universaalihypoteesiin, jonka mukaan käännettyt tekstit ovat norminmukaisempia ja lingvistikiltä piirteiltään konservatiivisempia kuin alun perin kohdekielellä kirjoitetut tekstit (Baker 1993; 1995; 1996, 176–177; Laviosa-Braithwaite 1996, 154–162 teoksessa Tirkkonen-Condit 2000, 147). Suurin osa aineistossani esiintyvistä haukkuma- ja kiro sanoista on käännetty (73 %; kääntämättä jätetyistä kiro sanoista tarkemmin seuraavassa alaluvussa) ja

kuten alaluvussa 5.5 todettiin, käännökset vastaavat usein aihepiiriltään lähdekielistä kirosanaa.

Kirosanojen voimakkuuden arvioinnissa on käytetty apuna yksikielisten sanakirjojen CD-Perussanakirja (1997), DUDEN Universalwörterbuch (1996), Wahrig Deutsches Wörterbuch (2000), Collins COBUILD English Dictionary for Advanced Learners (2001) ja The Concise Oxford Dictionary of Current English (1995) tyylilajimerkintöjä. Lisäksi käytettyjen ilmausten voimakkuuden arvioinnissa on huomioitu tilanne, jossa niitä käytetään, ja niiden käyttäjä, sillä kuten Jay (1999, 148) huomauttaa, kontekstilla on hyvin suuri merkitys kirosanan voimakkuutta arvioitaessa (mts.).

Molemmissa tutkimissani sarjoissa on esimerkkejä kiroilun kääntämisestä sekä voimakkuudeltaan melko vastaavilla että alkuperäistä lievemmillä ilmauksilla. Tutkimissani jaksoissa herjauksena tai leikkimielisenä haukkumasanana käytetyt yleiskieliset sanat *Professor*, *Herr Professor*, *Pfadfinderin* ja *Kindergartentante* on kaikki käännetty täysin vastaavilla suomenkielisillä sanoilla *professori*, *herra professori*, *partiolainen* ja *lastentarhanopettaja*. Herjauksena käytetyt sanat *boyfriend-stealer* ja *psychic boyfriend-stealer* on myös käännetty samalla tavoin yleiskielisillä, joskin hieman epätavallisilla ilmauksilla *poikaystävänvarastaja* ja *meedio-poikaystävänvarastaja* (ks. esimerkit 5a ja 5b). Sanaa *pervert* käytetään yhden kerran leikkimielisenä haukkumasanana ja se on käännetty vastaavalla suomenkielisellä sanalla *perverssi*. Kaikki ovat yleiskielisiä sanoja, jotka ovat herjauksia tai humoristisesti käytettyjä haukkumasanoina vain kontekstissaan ja ne on käännetty ”sananasaisesti” tyyliltään ja voimakkuudeltaan vastaavilla ilmauksilla.

Sarjassa *Nuori nainen Berliinissä* myös Lollen kilpailevasta hakijasta käyttämä nimitys *Fatman* ja sen käännös *ihrakasa* vaikuttavat kontekstissaan melko vastaavilta voimakkuutensa puolesta. ”Fatman” etuilee Lollea mainostoimiston vastaanotossa ja estää häntä pääsemästä hissiin keskustelemaan mainostoimiston johtajan kanssa. Kohtelusta suivaantuneena Lolle keksii nimityksen ja käyttää sitä epähuomiossa puhuessaan johtajan kanssa.

Esimerkki 1a: LOLLE

Stopp! Ich bin auch Zeichnerin und hab mich um den Job beworben. Und wenn Sie jetzt diesen Typen hier vorziehen nur weil Sie seinen Onkel kennen, dann find ich es verdammt unfair!

HERR GEROLF

Sind Sie fertig? Gut. Woher glauben Sie eigentlich zu wissen, dass ich den jungen Mann hier vorziehen werde? Warum, wenn ich fragen darf, warum halten Sie sich für geeigneter? Das tun sie doch, oder?

LOLLE

Wissen Sie, ich weiß nicht wie gut Fatman- wie gut er ist, aber ich weiß dass ich gut bin.
Sogar verdammt gut.

HERR GEROLF

So, so, verdammt gut. [...]

Nimitys *Fatman* kertoo paljon paitsi toisen hakijan huomattavasta ylipainosta, myös Lollesta itsestään. Sarjakuvapiirtäjän ammatista haaveileva Lolle käyttää tavanomaisten haukkumasanojen sijaan kilpailijastaan nimitystä, joka on väännetty sarjakuvasankari Batmanista. Tekstityksestä tämä aspekti on jäänyt täysin pois, sillä suomennos *ihrakasa* viittaa ainoastaan ”Fatmanin” ylipainoon. Sävyiltään molemmat ilmaukset ovat kuitenkin halventavia ja viittaavat henkilön ominaisuuteen, joten käänös vastaa sekä aihepiiriltään että voimakkuudeltaan alkuperäistä melko hyvin.

Esimerkki 1b: Seis! Minäkin olen piirtäjä
ja haen samaa työtä.

Tuon valitseminen sedän vuoksi
on todella epäreilua.

Joko puhuitte?
Hienoa.

Mistä päättelette minun
valitsevan tämän nuorukaisen?

Mistä syystä pidätte
itseänne parempana?

Niinhän te kai pidätte?

Ihrakasan tais [sic] siis hänen
hyvyydestään en tiedä, -

mutta minä tiedän
olevani hyvä.

Jopa hemmetin hyvä.
- Vai oikein hemmetin.

Esimerkin 1a kahdessa viimeisessä repliikissä sana *verdammt* on myös käännetty voimakkuudeltaan melko vastaavalla ilmauksella *hemmetin* (Esimerkki 1b). Molemmat ovat uskontoon viittaavia sanoja ja yksikielisten sanakirjojen tyyllilajimerkintöjen perusteella melko lieviä kirosanoja. Sekä Wahrig Deutsches Wörterbuch (2000) että DUDEN Universalwörterbuch (1996) luokittelevat sanan *verdammt* adjektiivina tai verbiä

intensifioivaksi puhekieliseksi (umgangssprachlich) ilmaukseksi. CD-Perussanakirja (1997) puolestaan luokittelee sanan *hemmetti* arkikieliseksi ja kuvaa sitä lievähköksi kirosanaksi.

Lopulta herra Gerolf pyytää molempia antamaan työnäytteen oikeaan toimeksiantoon, joten Lollen ja ”Fatmanin” välinen kilpailuasetelma kiristyy entisestään ja he myös jatkavat toistensa herjaamista lähinnä ulkonäköön liittyvillä ilmauksilla. Lolle on pukeutunut kirkkaanpunaiseen jakkupukuun, mistä ”Fatman” kiusaa häntä:

Esimerkki 2a: FATMAN

Macht's einer Spaß so als quietschroter Pavianarsch rumzulaufen?

LOLLE

Besser quietschroter Pavianarsch als fetter Elefantenklops, hm?

Tekstityksessä kaikki esimerkin 2a kolme haukkumasanaa on käännetty. Näistä ilmaus *quietschroter Pavianarsch* on suomennettu kahdella tavalla, *punapersepaviaani* ja *punaperse*. Lyhyemmän muodon käytön syy lienee tilan säästö, sillä kaksirivisessä ruututekstissä on toinenkin pitkä ja melko epätavallinen sana *elefanttivatkuli*. Koska dialogi ei ole erityisen nopeatempoista, katsojalle jää tässä paremmin aikaa ymmärtää käytetyt hieman erikoiset haukkumasana.

Esimerkki 2b: Onko kiva juoksennella
punapersepaviaanina?

Mieluummin punaperse
kuin vetelä elefanttivatkuli.

Esimerkkien 2a ja 2b haukkumasanoja ei ole sellaisenaan sanakirjoissa, mutta niiden voimakkuuden arvioinnissa voidaan käyttää apuna käytettyjen yhdyssanojen osien sanakirjamerkintöjä. Molempien saksankielisten sanakirjojen mukaan *Arsch* on tyyliltään karkea, ”derb” (DUDEN Universalwörterbuch 1996; Wahrig 2000). CD-Perussanakirja (1997) puolestaan luokittelee sanan *perse* alatyyliseksi, joten ilmauksia voitaneen pitää karkeudeltaan toisiaan melko hyvin vastaavina. Lisäksi molemmissa kielissä henkilöön viittaamista eläintä tarkoittavalla sanalla pidetään loukkaavana (ks. 3.4.1 *Kirosanojen aihepiirit*), joten tältäkin osin esimerkin 2b ensimmäistä ruututekstiä voidaan pitää tyyliltään ja karkeudeltaan ”Fatmanin” saksankielistä repliikkiä vastaavana. Toisesta ruututekstistä puuttuu viittaus eläimeen, mutta sitäkin voidaan pitää loukkaavana viittauksena Lollen asuun.

Fetter Elefantenklops ja *vetelä elefanttivatkuli* ovat haukkumasanoina vielä omaperäisempiä. Molemmat tarkoittavat kirjaimellisesti ajateltuna norsusta valmistettua

pataruokaa, joten suurin syy ilmauksen loukkaavuuteen on rinnastus ”Fatmanin” ja hyvin painavan eläimen, siis norsun, välillä. Sekä saksan- että suomenkielisessä ilmauksessa herjattavan ylipainoisuutta korostetaan vielä varsinaisen haukkumasanan eteen lisätyllä adjektiivilla *fett*, ’lihava’, ja *vetelä*. Ilmaukset ovat siis sekä rakenteeltaan että viittaussuhteeltaan hyvin samantapaiset, joten audiovisuaalisessa kontekstissaan ne ovat myös voimakkuudeltaan hyvin samantapaiset.

Jaksossa *Paras voittakoon* Rosalie yrittää antaa Lolle neuvoja työhaastatteluja varten, mutta Lolle on vastahakoinen. Lopulta Rosalie kiroaa painokkaasti Lollen alistuneisuudesta turhautuneena, mikä puolestaan lisää Lollen apeutta entisestään:

Esimerkki 3a: ROSALIE

Öhh... Gut... Emm, wusste, was ich mir mal sage wenn ich eine superwichtige Casting habe und der Regisseur ist ein Idiot?

LOLLE

Ne, aber du wirst es bestimmt mir gleich sagen.

ROSALIE

Richtig. Ich sage ”ich stelle mich meinen Ängsten und bewältige sie”.

LOLLE

Ich stelle mich meinen Ängsten und bewältige sie.

ROSALIE

Ach du Scheiße...! Öh, okay... Also wenn - wenn gar nix hilft, dann stellst du dir halt den Chef auf dem Klo vor. Ja, mit Verstopfung oder sowas!

Koska Rosalie painottaa viimeisessä repliikissään fraasin *ach du Scheiße* jokaista sanaa, on fraasin kääntäminen perusteltua siitä huolimatta, että Rosalien turhautuminen käy ilmi myös hänen äänensävyistään ja kyllästyneestä ilmeestään. Kohtauksen dialogi ei etene erityisen nopeassa tempossa, joten kiroilun kääntämiselle on jäänyt ruututextissä reilusti tilaa ja se on käännetty voimakkuudeltaan audiovisuaalisen kontekstin huomioiden hyvin vastaavalla ilmauksella *voi pyhä paska*:

Esimerkki 3b: Aha.

Tiedätkö, mitä sanon itselleni
tärkeässä kuvauksessa -

kun ohjaaja on typerys?

- En, mutta kerrot sen varmaan.

Niin kerron.

Minä sanon:

”Haastan pelkoni ja voitan ne”.

Haastan pelkoni
ja voitan ne.

Voi pyhä paska.

Jos mikään muu ei auta,
kuvittele pomo vessaan.

Sekä lähdekielisessä dialogissa että tekstityksessä fraasi on erillään muusta dialogista – lähdekielisessä dialogissa sen erottaa pieni tauko puheessa, tekstityksessä puolestaan se on omana ruututekstinään. Fraasia *ach du Scheiße* käytetään samassa jaksossa toisenkin kerran, jolloin se on käännetty suomenkielisellä fraasilla *voi paska*. Esimerkissä 3b ilmaisun vahvistaminen lisäämällä sana *pyhä* on perusteltua, koska esimerkin 3a dialogissa fraasia painotetaan huomattavasti myöhempää käyttöä enemmän. Sanakirjojen tyylilajimerkintöjen valossa puolestaan *Scheiße* näyttäisi olevan saksan kielessä hieman suomenkielistä vastinettaan *paska* voimakkaampi: molemmat saksalaiset sanakirjat luokittelevat sanan karkeaksi, ”derb” (DUDEN Universalwörterbuch 1996; Wahrig 2000), kun taas *paska* on CD-Perussanakirjan (1997) mukaan arkikielinen ilmaus. Yleensä uskonnollisessa kontekstissa johonkin kunnioitettavaan ja kaiken maallisen yläpuolella olevaan (mt.) viittaavan sanan *pyhä* lisääminen arkikielisen ulosteeseen viittaavan sanan yhteyteen puolestaan tekee ilmauksesta karkeamman ja samalla voimakkuudeltaan dialogissa painokkaasti lausuttua saksankielistä vastinettaan vastaavammaksi.

Myös sarjassa *Kaksi tuoppia, kiitos!* osa kiroilusta on käännetty alkuperäistä ilmausta voimakkuudeltaan melko hyvin vastaavalla sanalla tai sanonnalla. Aivan jakson *Kotipiirin kiristyskopla* alussa Donna ja Gaz istuvat autossa keskustelemassa Munchista. Heidän tietämättään Munch on takapenkillä ja säikäyttää molemmat pahanpäiväisesti:

Esimerkki 4a: DONNA

You only came here to avoid Munch, didn't ya?

GAZ

Well you can't blame me, he's everywhere. He's like a god.

MUNCH

Aww...

DONNA
(screams)

GAZ
Jesus!

MUNCH
You're just flattering me now.

Gaz käyttää voimasanaa *Jesus* osoittamaan säikähdystä hänen huomattessaan Munchin. Molempien englanninkielisten sanakirjojen mukaan *Jesus* on melko lievä kiro sana; Concise Oxford Dictionary of Current English (1995) -sanakirjan mukaan se on puhekielinen (colloquial) interjektio ja Collins COBUILD English Dictionary Dictionary for Advanced Learners (2001) -sanakirjan mukaan se on tunnetilaa ilmaiseva huudahdus (exclam. feelings), jota jotkut voivat pitää loukkaavana (mt.).

Tekstityksessä dialogia on jouduttu tiivistämään ja esimerkiksi Gazin ensimmäisestä repliikistä lause *Well you can't blame me* on jätetty kokonaan pois. *Jesus* kuitenkin mahtuu tekstitykseen ja se on käännetty melko sanasanaisesti:

Esimerkki 4b: Tulit vain vältelläksesi Munchia.
- Hän on kaikkialla. kuin jumala.

Jesus!
- Sinä imartelet minua.

Jesus on säikähdystä ilmaiseva voimasana, eikä sen siis välttämättä katsota viittaavan tässä suoranaisesti Raamatun Jeesus-nimiseen henkilöön (vrt. Andersson & Trudgill 1990, 53). CD-Perussanakirjan (1997) mukaan *jessus* on arkikielinen ”lievä päivittely- ja kiro sana” (mt.), joten se on paitsi aihepiiriltään, myös voimakkuudeltaan ja tyylieltään hyvin samantapainen kuin lähdekielinen huudahdus.

Sarjassa on myös esimerkkejä karkeampien ilmaisujen kääntämisestä yhtä karkealla ilmauksella. Jaksossa *Kotipiirin kiristyskopl*a Janet on siirtänyt hääpäiväänsä, mutta toinen morsiusneito Donna ei vielä tiedä asiasta. Hän kuulee siitä Louiselta, joka on toisena morsiusneitona. He ovat kuitenkin riidoissa, koska Donnalla on aiemmin ollut suhde Louisen poikaystävän Davidin kanssa.

Esimerkki 5a: LOUISE
Well then, if Janet's doing dirt, you can't see her, can you! Boyfriend stealer!

DONNA
Louise, how was I to know that you two'd get together.

LOUISE
Psychic-boyfriend stealer!

DONNA
We're both bridesmaids, we'd better get along today.

LOUISE
Oh... The wedding's off.

DONNA
What did you do?

LOUISE
Mm. I slept with Jonny. Oh but that was ages ago so all must be bloody marvellous, mustn't it!

Esimerkin viimeisessä repliikissä apusanana käytetty *bloody* on brittienglannissa karkea ilmaus (rude [Collins COBUILD English Dictionary for Advanced Learners 2001], coarse slang [Fowler, Fowler & Thompson 1995]). Koska Louisen repliikki on viittaus hänen syytöksiinsä Donnan ja Davidin suhteesta, ironista kommenttia *bloody marvellous* korostavan kirosanan kääntäminen on viestin sävyn välittymisen kannalta tarpeen. Se onkin käännetty voimakkuudeltaan melko vastaavalla, joskin eri aihepiiriin kuuluvalla sanalla:

Esimerkki 5b: Jos Janet irstaillee, et voi tavata häntä. Poikaystävänvarastaja.

Miten olisin
voinut tietää teistä?

Meedio-poikaystävänvarastaja.
- Emme voi riidellä tänään.

Häät on peruttu.

Mitä sinä teit?
- Makasin Jonnyn kanssa.

Mutta siitä on aikaa, joten
kaikki on helvetin hienosti.

Esimerkin viimeisessä ruututekstissä käytetty *helvetin hienosti* vastaa tyyliiltään ja voimakkuudeltaan lähdekielistä ilmausta hyvin. CD-Perussanakirjassa (1997) sanan *helvetti* käyttöä adjektiivina intensifioivana apusanana kuvataan arkikieliseksi. Lisäksi sanan todetaan näin käytettynä olevan karkea kirosana. (Mt.)

Tyyliiltään hyvin ja voimakkuudeltaan melko vastaavalla ilmauksella on suomennettu myös sanat *shit* ja *bollocks*, jotka on molemmat käännetty suomeksi sanalla *paskat*. Yksikielisten sanakirjojen tyyliilajimerkinnot sanalle *shit* ovat ”coarse slang”, ’karkea slangi’ (Fowler, Fowler & Thompson 1995) ja ”informal, rude”, ’puhekielinen, karkea’ (Collins COBUILD English Dictionary for Advanced Learners 2001), sanalle *bollocks* puolestaan ”coarse slang” (Fowler, Fowler & Thompson 1995) ja ”informal, very rude” (Collins COBUILD English Dictionary for Advanced Learners 2001). CD-Perussanakirjan

(1997) mukaan *paska* on arkikielinen ilmaus, jota käytetään myös kirouksissa. Pelkkien tyyllilajimerkintöjen valossa suomenkielinen ilmaus vaikuttaa siis jonkin verran lievemältä kuin alkuperäiset englanninkieliset ilmaukset. Kontekstissaan kumpikaan englanninkielinen ilmaus ei kuitenkaan vaikuta juuri sen karkeammalta kirosanalta kuin suomenkielinen sana *paskat*. Sanoja käyttävät Donna ja Gaz, jotka käyttävät melko paljon alatyylisiä ilmauksia puheessaan. Donna käyttää sanaa *shit* ollessaan yksin ja Gaz ikäistensä hyvin samantapaista kieltä käyttävien nuorten seurassa, joten sanat eivät ole käyttötilanteessaan erityisen sopimattomia. Kun vielä huomioidaan esimerkiksi av-kääntäjien keskuudessa melko yleinen käsitys, että sama kirosana vaikuttaa kirjoitettuna voimakkaammalta kuin puhuttuna (Hjort 2007), voidaan tekstityksessä käytettyä sanaa *paskat* pitää kummassakin tapauksessa voimakkuudeltaan melko hyvin lähdekielistä sanaa vastaavana.

Osa käännetyistä kirosanoista on lieventynyt tekstityksessä huomattavastikin. Samojenkin sanojen käännösvastineet kuitenkin vaihtelevat niin, että sama sana on voitu kääntää kerran voimakkuudeltaan hyvinkin vastaavalla ilmauksella ja myöhemmin hieman lievemällä sanalla. Yksi esimerkki tällaisesta on sarjassa *Nuori nainen Berliinissä* sana *Scheiße*. Lollen ja ”Fatmanin” taistellessa luonnokset sisältävästä kansiosta ”Fatmanin” luonnos putoaa maahan. Hän väittää Lollen pudottaneen sen tahallaan ja heittää kostoksi Lollen luonnoksen maahan. Luonnoksen pudotessa lähes kadulla olevan koiranulosteen päälle Lolle huudahtaa säikähtäneenä *Scheiße*, joka on ruututekstissä käännetty alkuperäistä ilmausta voimakkuudeltaan melko hyvin vastaavassa muodossa *voi paska*.

Toisen kerran sanaa *Scheiße* käytetään voimasanana jaksossa *Vanha rakkaus ei ruostu*. Herra Bittner pyytää Lollea etsimään puhelinluettelosta Martha Becksteinin puhelinnumeron ja kiroaa, kun sitä ei löydy:

Esimerkki 6a: HERR BITTNER
Herr Gott wie kleine Buchstaben.

LOLLE
Mensch, was soll denn hier werden jetzt?

HERR BITTNER
Eine Suche.

LOLLE
Und wen suchen Sie?

HERR BITTNER
Geht dir nix an! Hier, such mal. Beckstein.

LOLLE
Könn' Sie nicht lesen?

HERR BITTNER
Beckstein, Martha.

LOLLE
Becken, Becker... Ach, Mensch, hier steht kein Beckstein.

HERR BITTNER
Scheiße!

Iäkäs herra Bittner on usein hyvin suorasanainen, joten pettymystä ilmaisevan kirosan kääntäminen on dialogin tyylin säilyttämisen kannalta välttämätöntä. Ruututekstissä on kuitenkin käytetty hieman lievempää kirosanana *hitto* (CD-Perussanakirja 1997: ”lievätkö kirošana”).

Esimerkki 6b: Kyllä on pieniä kirjaimia.

Mitä tästä tulee?
- Etsintä.

Ketä te etsitte?
- Ei kuulu sinulle.

Etsi Beckstein.
- Ettekö osaa lukea?

Beckstein, Martha.

Becker...
Ei täällä ole Becksteinia.

Hitto.

Tyylillisesti *hitto* kuitenkin sopii melko hyvin herra Bittnerin suuhun, kun huomioidaan eri ikäluokkien väliset erot kirosanon käytössä. Suomen kielessä nuoret suosivat enemmän seksuaalisuuteen ja ruumiineritteisiin viittaavaa kirosanastoa, kun taas aikuiset käyttävät enemmän uskonnon piiristä tulevia ilmauksia (Sirén 2003). Tämä huomioiden tekstityksessä käytetty uskontoon viittaava sana *hitto* on tyylillisesti sopivampi käännös kuin aihepiiriltään ja voimakkuudeltaan vastaavampi *paska* tai *paskat*.

Sana *Scheiße* esiintyy samassa jaksossa myös slangisanana. Rosalie kertoo syitä näyttölemisen lopettamiseen ja mainitsee yhtenä syynä rahan ansaitsemisen vaikeuden ja sanoo *Wenn du Kohle verdienen willst, musst du Scheiße spielen*. Rosalie puhuu Berliinin murretta ja käyttää paljon puhekielisiä ja alatyylisiä ilmauksia, joten hänen käyttämäänsä sana *Scheiße* vaikuttaa tyylilajimerkinnästä ”derb” (DUDEN Universalwörterbuch 1996; Wahrig 2000) huolimatta lievemältä kuin esimerkiksi norminmukaisempaa kieltä käyttävän Lollen

käyttämänä. Tekstityksessä käytetään sanaa *sonta*, joka tässä kuvakielisessä ilmauksessa on CD-Perussanakirjan (1997) mukaan arkikielinen. Sanatasolla suomennoksen voidaan siis katsoa olevan lievämpi, kuin dialogissa käytetty lähdekielinen sana, mutta kontekstin huomioiden ilmauksien voimakkuus vaikuttaa hyvinkin samantapaiselta.

Myös sarjassa *Kaksi tuoppia, kiitos!* joitakin kiro sanoja on käännetty ainakin sanakirjojen tyyllilajimerkintöjen valossa lievemmillä kiro sanoilla. Sanoja *Jesus* ja *Christ* käytetään voimasanoina sekä yksistään että yhdistelmänä *Jesus Christ*. Yksittäisenä sanana *Christ* on sanakirjojen tyyllilajimerkintöjen mukaan hieman voimakkaampi ilmaus: *Jesus* on Oxford Concise Dictionaryn (Fowler, Fowler & Thompson 1995) mukaan puhekielinen (colloquial) ilmaus, kun taas *Christ* on slangisana (slang) (mt.). Kahden voimasanan yhdistelmä vaikuttaa yksittäistä ilmausta painokkaammalta. Jaksossa *Kotipiirin kiristyskopla* sitä myös käytetään hyvin painokkaasti. Gaz herää sairaalassa ja haluaa tietää miten on joutunut sinne. Munch luulee Gazin ottaneen yliannostuksen lääkkeitä, koska ei enää kestä hänen seuraansa.

Esimerkki 7a: DONNA

So you didn't overdose?

GAZ

Why? Why would I do that?

MUNCH

Well because I made you feel so sad!

GAZ

Jesus Christ, ego! I'm going home. Why the hell am I naked?

MUNCH

Nurses wanted to see your winkie.

GAZ

Why, stop telling women about my proportion!

Esimerkin toisessa repliikissä Gaz painottaa sekä sanaa *Jesus* että *Christ*. Lisäksi hänen tyrmistynyt äänensä ja ilmeensä korostavat hänen epäuskoaan Munchin egoismiin.

Kuten esimerkkien 4a ja 4b yhteydessä todettiin, *jessus* on voimakkuudeltaan melko vastaava kuin englanninkielinen voimasana *Jesus*. Esimerkissä 7a se on yhdistetty hieman voimakkaampaan sanaan *Christ* ja voimasana lausutaan hyvin painokkaasti, joten tekstitykseenkin kaivataan hieman voimakkaampaa ilmausta. Ruututekstiin on tässäkin tapauksessa valittu sana *jessus*, mutta sen painokkuutta on lisätty interjektioilla *voi*:

Esimerkki 7b: Etkö ottanut yliannosta?
- Miksi olisin ottanut?

Koska teen sinut surulliseksi.
- Voi jessus tuota egoa!

Minä lähdän kotiin.

Miksi helvetissä olen alasti?
- Hoitsut halusivat nähdä tiriisi.

Älä kerro naisille sen koosta.

Tekstityksessä käytetty ilmaus on siis hieman lähdekielistä lievempi, mutta sopii sekä tyylin että rytmin puolesta tekstitykseen hyvin. Ilmaus on idiomaattinen, se on samasta aihepiiristä kuin alkuperäinen ja interjektion *voi* ansiosta samalla tavalla pelkkää *jessus*-huudahdusta painokkaampi kuin englanninkielinen *Jesus Christ*.

Toinen Gazin samassa repliikissä käyttämä kirosana *hell* puolestaan on käännetty täysin sanasanaisella vastineella *helvetti*, joka on myös voimakkuudeltaan sanaa *hell* vastaava. Collins COBUILD Dictionaryn (2001) mukaan ilmaus on puhekielinen ja karkea, ”informal, rude”. CD-Perussanakirjan (1997) mukaan *helvetti* taas on arkikielinen sana, jota käytetään ”karkeana kirosanana” (mt.). Sanoja käytetään yleisesti kummassakin kielessä kysymyssanan yhteydessä esimerkkien 7a ja 7b mukaisesti (Andersson & Trudgill 1990, 61–62; CD-Perussanakirja 1997). Kirosan sisältävä idiomaattinen ilmaus on siis korvattu tekstityksessä tarkoitteeltaan ja voimakkuudeltaan saman kirosan sisältävällä vastaavalla idiomaattisella ilmauksella, joten lähde- ja kohdekielinen ilmaus ovat yhtä voimakkaita.

Kummassakin sarjassa on esimerkkejä myös haukkuma- tai kirosanojen kääntämisestä yleiskielisellä sanalla, jolloin ilmaisun voidaan katsoa lieventyneen. Sarjassa *Nuori nainen Berliinissä* sana *verdammt* on käännetty kertaalleen suomeksi sanalla *todella* (esimerkki 1b). Lolle hakee työpaikkaa mainostoimistosta, mutta toinen hakija pyrkii käyttämään suhteitaan paikan saamiseksi ja yrittää estää Lollea pääsemästä johtajan puheille. Johtajan ja toisen hakijan mennessä hissillä Lolle juoksee portaat ylös ja pääsee puhutteleman johtajaa (esimerkki 1a). Sanaa *verdammt* käytetään myöhemmin samassa keskustelussa vielä kaksi kertaa, jolloin se on käännetty sanalla *hemmetin*. Näissä tapauksissa sanaa kuitenkin painotetaan erityisesti, joten sen kääntäminen lievällä kirosanalla on välttämätöntä dialogin asiasisällön ja tyylin kannalta. Esimerkin 1a ensimmäisessä repliikissä se puolestaan korostaa sitä, että Lolle pitää työpaikan antamista suhteiden perusteella todella epäreiluna – juuri niin kuin se ilmaistaan ruututekstissä (esimerkki 1b).

Toinen yleiskieliseksi lieventynyt sana sarjassa *Nuori nainen Berliinissä* on *beschissen*, jota käytetään kaksi kertaa jaksossa *Vanha rakkaus ei ruostu*. Molemmilla kerroilla se on käännetty sanalla *kamala*. Ne esiintyvät samassa Rosalien repliikissä [...] *als ich das ein Jahr lang gemacht hatte, dachte ich mir, nee, Schauspielen kann ja nicht so beschissen sein wie Taxi fahren. Und ich hatte recht; es ist noch beschissener*, joten saman sanan käyttäminen käännöksessä on perusteltua. Rosalien suorasukaiseen puhetyyliin olisi sopinut voimakkaammankin sanan käyttö myös tekstityksessä, mutta ajan puute lienee syy sanan *kamala* käyttöön alkuperäistä tarkemmin vastaavan *paskamaisen* sijaan.

Esimerkki 8: Oletko ajanut taksia ennenkin?
- Olen, viisi vuotta sitten.

Vuoden jälkeen päätin, -

ettei näytteleminen voi olla yhtä kamalaa kuin se.

Olin oikeassa,
se on vielä kamalampaa.

Rivit eivät ole täysiä, mutta ruututekstien pidentäminen voisi vaatia niiden pitämistä ruudussa kauemmin. Se ei kuitenkaan ole mahdollista käytettävissä olevan ajan puitteissa.

Myös sana *Weichei*, joka on Nüblingin ja Vogelín (2004, 25) mukaan yksi saksan kielen harvoista yleisessä käytössä olevista seksuaalisuuteen viittaavista kiro sanoista (mts.), on käännetty neutraalisti sanalla *heikko*. Toisaalta herra Bittnerin väheksyntä entistä ystäväänsä kohtaan käy haukkumasanan lisäksi ilmi hänen äänensävyistään ja toteamuksesta, ettei tämä varmasti enää ole elossa, joten haukkumasanan lieveneminen tekstityksessä tuskin vaikeuttaa viestin ymmärtämistä ja dialogin seuraamista.

Sarjassa *Kaksi tuoppia, kiitos!* on vain yksi esimerkki vastaavasta kiroilun lievenemisestä. Äitinsä neuvon mukaisesti Donna väittää Gazin olevan hyvin sairas, jotta Louise antaisi hänelle anteeksi sen, että hän oli maannut Louisen nykyisen poikaystävän kanssa. Donna väittää tapauksen hänelle aiheuttaman stressin vaikuttavan Gaziin niin, että tämä saattaisi jopa kuolla. Louise muuttaakin vihamielistä suhtautumistaan Donnaan Gazin sairauden vuoksi:

Esimerkki 9a: LOUISE
Donna, it is so sad! Will he die?

DONNA
Well, it's touch-and-go.

LOUISE
I've been so horrible to you.

DONNA
I know! You're such a cow.

LOUISE
It's because you slept with David and now you're being punished.

DONNA
I know, I know...

LOUISE
Oh my God! I'm there for you. I'm so sorry. Is there anything I could do?

DONNA
Well this stress about this whole... David situation...

Ruututekstissä Louisen viimeisen repliikin *oh my God* on korvattu yleiskielisellä huudahduksella *voi ei* ja lause *I'm there for you* on jätetty mitä ilmeisimmin tilanpuutteen vuoksi kokonaan pois. Tyyllisesti tekstityksessä käytetty huudahdus *voi ei* vaikuttaa suomeksi tässä kontekstissa luontevammalta, kuin jokin sanatasolla alkuperäistä lähemmin vastaava. Näin ollen ratkaisu vaikuttaa alun perinkin varsin lievän kirosan lievenemisestä huolimatta tyyllisesti onnistuneelta.

Esimerkki 9b: Kuinka surullista.
Kuoleeko hän?

Se on siinä ja siinä.

Ja olen ollut sinulle niin kamala.
- Tiedän. Olet varsinainen lehmä.

Mutta olit Davidin kanssa.
Ja nyt sinua rankaistaan.

Tiedän sen.

Voi ei.
Olen kamalan pahoillani.

Voinko tehdä jotain? - Tämä
Davidin juttu stressaa niin.

Samassa dialogissa käytetty eläimeen viittaava haukkumasana *cow* sen sijaan on käännetty suoraan sanalla *lehmä*, joka tässä kontekstissa vastaa voimakkuudeltaan lähdekielistä ilmausta hyvin. Molempien englanninkielisten sanakirjojen mukaan sanaa *cow* voidaan käyttää viittaamaan epämiellyttävänä tai tyhmänä pidettyyn naiseen ja ne luokittelevat sanan loukkaavaksi tai halventavaksi: ”offensive” (Collins COBUILD English

Dictionary for Advanced Learners 2001) ja ”derogatory” (Fowler, Fowler & Thompson 1995). CD-Perussanakirjassa (1997) ei mainita sanan *lehmä* käyttöä haukkumasanana, mutta sen mukaan esimerkiksi *kävelee kuin lehmä* -tyyppisillä vertauksilla voi viitata etenkin naiseen, jolloin sävy on halventava (mt.).

5.7 Kääntämättä jätetyt kiro sanat

Molemmissa aineistona käyttämissäni sarjoissa osa kiro sanoista on myös jätetty kääntämättä. Sarjan *Nuori nainen Berliinissä* tutkimusaineistona käyttämissäni jaksoissa kiroiluksi tai haukkumasanoina voidaan laskea yhteensä 49 ilmausta. Näistä 11 eli 22 prosenttia on jätetty kääntämättä. Sarjan *Kaksi tuoppia, kiitos!* jaksoissa puolestaan oli yhteensä 44 ilmausta, jotka lukeutuvat tässä tutkielmassa joko haukkuma- tai kiro sanaksi. Näistä yhteensä 14 eli 32 prosenttia on jätetty kääntämättä ruututekstissä. Koko tutkimusaineistossa haukkuma- ja kiro sanoja on yhteensä 93. Kääntämättä jätettyjen osuus koko aineistosta on 27 prosenttia eli yhteensä 25 tapausta.

Tässä alaluvussa perehdyn esimerkkien avulla näiden sanojen audiovisuaaliseen kontekstiin tarkemmin ja tutkin, käykö kiro sanan repliikkiin tuoma informaatio ilmi myös muusta kontekstistä. Lisäksi otan huomioon myös käytettävissä olleen ajan ja tilan; muiden kontekstiin liittyvien syiden lisäksi syy kiro sanan kääntämättä jättämiselle voi olla myös se, että tilaa ei yksinkertaisesti riittänyt kaikelle, vaan jotakin oli jätettävä pois.

Gott

Ensimmäinen sarjassa *Nuori nainen Berliinissä* kääntämättä jätetty kiro sana on *Gott* aivan jakson *Paras voittakoon* alussa. Lolle odottaa vuoroaan mainostoimiston työhaastatteluun. Vuoroaan odottaessaan hän alkaa käydä kärsimättömäksi, koska on joutunut odottamaan jo kauan.

Esimerkki 10a: LOLLE (VOICEOVER)

Gott, wie lang grillt er denn die Bewerber? Er ist ja schon zwei Stunden da drin! Ach, ich brauche Schokolade! Also... Eh. Ja! Ehh. Na endlich!

Esimerkin repliikki on melko lyhyt ja sen kolme ensimmäistä lausetta seuraavat toisiaan melko nopeasti. Varsinkin näiden kolmen lauseen osalta sitä on jouduttu tiivistämään jonkin verran, jotta ruututekstit olisivat näkyvissä oikeaan aikaan riittävän kauan niiden lukemista ja ymmärtämistä varten.

Esimerkki 10b: Kuinka kauan
hakijoita hiillostetaan?

On mennyt jo
kaksi tuntia.

Pakko saada suklaata.

No nyt.

Vihdoinkin.

Verbi *grillen* on käännetty puhekielisellä verbillä *hiillostaa*, mutta tästä huolimatta esimerkin 10b kaksi ensimmäistä ruututekstiä vaikuttavat melko kirjakielisiltä. Ensimmäisestä ruututekstistä olisi saanut puhekielenomaisemman esimerkiksi lisäämällä siihen sanan *oikein*, *Kuinka kauan hakijoita oikein hiillostetaan*. Näin teksti olisi vastannut tyyliään tarkemmin Lollen alkuperäistä lausetta, vaikka sana *Gott* olisi edelleen jäänyt pois tekstityksestä. Seuraavat kaksi ruututekstiä tulevat kuitenkin ruutuun niin pian, ettei käytettävissä oleva aika olisi sallinut ensimmäisen pidentämistä. Näin ollen ajan puute näyttäisi olevan tässä tapauksessa merkittävä ellei jopa tärkein syy puhekielisten elementtien *Gott* ja *denn* kääntämättä jättämiselle.

Shit

Sven suunnittelee viettävänsä iltapäivän poikansa Danielin kanssa ja paistaa tälle juustotankoja. Hän ottaa jo hieman palaneet juustotangot kovalla kiireellä ulos uunista ja aikoo siirtää niitä heti paljain käsin. Niiden polttaessa hänen käsiään Sven huudahtaa *Schh-shit*. Koko kohta on vain vajaan 15 sekunnin mittainen eikä siinä ole lainkaan tekstitystä. Yhden sanan mittaiselle ruututekstille olisi hyvin tilaa, mutta se tuskin olisi tarpeen kontekstissaan: Sven heittää juustotangot ilmaan niiden polttaessa hänen käsiään ja kiroaa englanniksi. Sarjan pääasiallisen kohderyhmän, nuorten aikuisten, voi Suomessa olettaa ymmärtävän englantia sen verran, että saksankielisessä ohjelmassa yksittäistä sanaa *shit* ei tässä kontekstissa tarvitse kääntää. Lisäksi *shit* on vieraskielinen sana myös sarjan saksankielisille katsojille – pitäisikö se siis tekstitettäessä kääntää suomeksi vai kirjoittaa ruutuun englanniksi?

Fies

Daniel kutsuu koulutoveriaan nimellä *fiese Louise* ja piiloutuu nähdessään tämän.

Esimerkki 11a:DANIEL

Oh nee, da ist die fiese Louise!

SVEN

Wer, die da? Sieht gar nicht so aus!

DANIEL

Vorgestern hat sie mein Kopf fünf Minuten lang ins Klo gedrückt nur weil sie wollte, dass ich ihr mein Schniepel zeige.

SVEN

Wa- Die wollte dein- Haste das mal deiner Lehrerin gesagt?

DANIEL

Das geht nicht, das ist nämlich die Mutter der fiesen Louise.

SVEN

Und Harald, haste Harald davon erzählt?

Daniel mainitsee tytön nimeltä kaksi kertaa ja kutsuu häntä molemmilla kerroilla lisänimellä *fiese Louise*. Sven puolestaan toteaa, ettei tyttö näytä lainkaan luihulta. Saksankielisessä dialogissa hän sanoo *Sieht gar nicht so aus*, kun taas suomenkieliseen ruututekstiin hänen repliikkiinsä on lisätty sana *luihu*:

Esimerkki 11b: Voi ei, tuolla on luihu Louise.

- Tuoko? Ei näytä luihulta.

Se piti toissapäivänä päätäni viisi minuuttia pöntössä, -

koska se halusi nähdä pippelini.

Kerroitko opettajalle?

En minä voi. Ope on Louisen äiti.

Kerroitko Haraldille?

Tässä tapauksessa suuri osa dialogista on saatu mahtumaan ruututekstiin. Kokonaan kääntämättä on jätetty ainoastaan Svenin kesken jäävät lauseet hänen toisessa repliikissään esimerkissä 11a. Toisaalta hänen ensimmäisen repliikkinsä sana *so* on korvattu sanalla *luihulta* esimerkin 11b ensimmäisessä ruututekstissä. Louisea siis kutsutaan tekstityksessä luihuksi kaksi kertaa aivan kohtauksen alussa. Lisäksi Daniel kertoo Louisen pitäneen hänen päätään vessanpöntössä, joten katsojalle käy kohtauksen aikana hyvin selväksi, ettei Daniel pidä työstä.

Esimerkin 11b ruututekstit sopivat rytmiltään hyvin dialogiin ja tulevat ruutuun sekä poistuvat samaan aikaan dialogin vastaavien osien kanssa (vrt. Luyken 1991, 39). Teoriassa toiseksi viimeisen ruututekstin toisella rivillä olisi tilaa sanalle *luihun* ja välilyönnille, mutta niiden lisääminen edellyttäisi ruututekstin pitämistä ruudussa hieman kauemmin, mikä vaikuttaisi tekstityksen rytmiin. Koska Louisen lisänimi *luihu Louise* käy tekstityksestä ilmi jo aiemmin, voidaan ratkaisua jättää *luihu* toisella kerralla kääntämättä pitää etenkin tekstityksen rytmin kannalta onnistuneena.

Mist

Lolle ja ”Fatman” eivät luota toisiinsa riittävästi antaakseen luonnoksensa toisen vastuulle, joten he molemmat lähtevät viemään niitä herra Gerolfille esittelytilaisuuteen. Matkalla he riitelevät siitä, kumpi kantaa kansiota ja päätyvät taistelemaan siitä niin, että luonnokset putoavat kadulle. ”Fatman” syyttää tästä Lollea ja ilmoittaa, että olisi costanut, jos hänen luonnoksensa olisi tärveltynyt vähänkin.

Esimerkki 12a: FATMAN

Dein Glück dass das nichts abgekomen hat. Sonst hätte ich dein Mist gleich in seine Einzelteile zerlegt. Dann wäre endlich Schluss mit den netten Tampons von dem netten Mädchen, das so nett zeichnet als wäre sie grade aus dem Kunstecke gesprungen.

Vaikka repliikki on jaettu kolmeen ruututekstiin, sitä on jouduttu tiivistämään jonkin verran. Repliikin koko asiasisältö on tekstitetty, mutta varsinkin esimerkin 12a kahta ensimmäistä lausetta on jouduttu tiivistämään:

Esimerkki 12b: Onneksi tähän ei tullut mitään.

Omasi olisi päätynyt silpuksi.

Siihen olisi päättynyt
kivan tytön kiva tamponitarina.

Tyttö piirtääkin yhtä kivasti
kuin vasta valmistunut.

Kuten esimerkistä 12b nähdään, ensimmäisen ruututekstin molemmat rivit ovat täydet (31 ja 30 merkkiä). Tekstin tiivistäminen on siis ollut välttämätöntä käytettävissä olevan tilan rajallisuuden vuoksi. Ruututekstin ensimmäisellä rivillä on poistettu ainoastaan suora puhuttelu: *dein Glück*, ’sinun onnesi’, on käännetty muotoon *onneksi*. Saman ruututekstin toisella rivillä *Sonst hätte ich dein Mist gleich in seine Einzelteile zerlegt* on käännetty lyhyemmässä muodossa *Omasi olisi päätynyt silpuksi*, jossa *dein Mist* (”mit Stroh, Streu

vermischter Kot u. Urin bestimmter Haustiere, der als Dünger verwendet wird”, DUDEN Universalwörterbuch 1996) on käännetty sanalla *omasi*. Ratkaisu on toimiva, sillä sanalle *Mist* ei suomen kielessä olisi tähän kontekstiin erityisen hyvää vastinetta; yksi mahdollinen vaihtoehto tilan ja ajan salliessa olisi ollut *oma tuotoksesi*.

Doof

Jakson *Paras voittakoon* lopussa näytetään välähdyksiä seuraavan jakson tapahtumista. Näistä yhdessä nuori nainen huikkaa Lolle ja ”Fatmanille” auton ikkunasta *Mach’s gut, Dick und Doof* ennen kuin ajaa pois. Vaikka hänen repliikissään kuulostaa olevan yksikön imperatiivi *mach’s gut*, puhuttelu *Dick und Doof*, suomeksi *Ohukainen ja Paksukainen*, antaa olettaa, että hän osoittaa sanansa kahdelle henkilölle. Lisäksi hän kääntää puhuessaan katsettaan niin, että puhuteltavia voi olettaa olevan kaksi.

Ruututekstissä tämä repliikki on käännetty lyhyesti *Nähdään, läski*. Lisäksi ruudun yläalaidassa on saksankielinen teksti *Und so geht’s weiter...*, joka on käännetty samassa ruututekstissä:

Esimerkki 13: Ensi kerralla:
Nähdään, läski!

Stan Laurelin ja Oliver Hardyn roolihahmojen nimien Ohukainen ja Paksukainen käyttö tekstityksessä ei välttämättä olisi ollut edes tilan salliessa kovin toimiva ratkaisu, vaikka Lolle on hoikka ja ”Fatman” puolestaan lihava. Toisaalta *Nähdään, läski* ei sekään vaikuta parhaalta mahdolliselta ratkaisulta, koska nainen näyttää puhuttelevan kahta henkilöä. Yksi mahdollinen ratkaisu olisi ollut jättää *Dick* kääntämättä ja käyttää sanan *Doof* vastinetta monikossa, esimerkiksi *Nähdään, pöljät*.

Verdammt

Sanaa *verdammt* käytetään aineistossani viisi kertaa ja kerran se on jätetty kääntämättä. Lopputekstien aikana näytettävissä välähdyksissä seuraavan jakson tapahtumista ”Fatman” yrittää päästä sisään melko pienestä kadun tasolla olevasta ikkunasta. Lolle nauraa ja vitsailee kalorien kulutuksesta auttaessaan ”Fatmania” pääsemään ikkunasta sisään.

Esimerkki 14a: FATMAN
[Hör auf] zu lachen und hilf mir lieber, verdammt noch mal!

LOLLE
Damit verlierst du mit Sicherheit tierisch viele Kalorien, ne?

”Fatmanin” repliikistä on jätetty *verdammt noch mal* kokonaan kääntämättä ja lauseen alku on tiivistetty muotoon *älä naura vaan auta*. Myös Lollen repliikkiä on tiivistetty:

Esimerkki 14b: Älä naura vaan auta!

Siinä menee kaloreita.

Molemmat ruututekstit ovat vain yhden rivin mittaisia, eikä käytettävissä oleva aika sallisi niiden pidentämistä. Esimerkin 14b ensimmäinen ruututeksti on ruudussa noin kolmen sekunnin ajan ennen kuin toinen ruututeksti tulee sen tilalle. Sekin on ruudussa noin kolme sekuntia ja poistuu, kun kuva on jo leikattu seuraavaan kohtaukseen. Ruututeksteille käytettävissä oleva aika ei siis sallisi niiden pidentämistä nykyisestä.

Kirosana ei tässä lisää juurikaan informaatiota audiovisuaaliseen kontekstiin, eikä sen kääntäminen siis ole kohtauksen ymmärtämisen kannalta välttämätöntä. Kiroilemalla ”Fatman” osoittaa olevansa turhautunut tilanteeseen ja Lollen nauruun, mikä käy varsin hyvin ilmi myös hänen äänensävyistään ja ilmeestään. Lisäksi esimerkin 14b ensimmäisessä ruututekstissä on huutomerkki, joka ”Fatmanin” äänensävyn lisäksi vielä korostaa sitä, ettei hänen repliikkinsä esimerkissä 14a ole pyyntö vaan pikemminkin käsky.

Scheiße

Seuraavan jakson tapahtumia esittelevien välähdysten lopussa poliisit ottavat ”Fatmanin” kiinni, jolloin hän huutaa raivostuneena *Scheiße, verdammt noch mal! Lass mich los, Mann! Nimm doch lieber die fest, ich hab überhaupt nichts gemacht*. Ensimmäisen lauseen kirosanat on käännetty tiivistäen fraasilla *johan on hitto*. Yksi syy tiivistämiselle lienee tilan puute, sillä ”Fatman” puhuu hyvin nopeasti ja näin ollen yksittäiset ruututekstit eivät ehdi olla ruudussa montaa sekuntia. Lisäksi käänös on huomattavasti sujuvampi kontekstissaan, kuin kahden suomenkielisen kirosanat yhdistelmä olisi. Molemmat saksankieliset kirosanat ovat lisäksi melko lieviä, joten kahden erillisen kirosanat käyttäminen tekstityksessä painottaisi niitä ehkä liiankin paljon (vrt. Hjort 2007).

Oh Gott

Jakson *Vanha rakkaus ei ruostu* alussa Lolle makaa sängyssään ja katuu sitä, että makasi

edellisenä iltana serkkunsa Svenin kanssa. Lisäksi puhelin alkaa soida, mikä ärsyttää Lollea. Kohtauksessa katsoja kuulee Lollen ajatukset taustakerrontana.

Esimerkki 15a: LOLLE (VOICEOVER)

Oh Gott, mach dass ich das nur geträumt hab. Ich habe heute Nacht nicht mit Sven geschlafen. Und mach dass das blöde Telefon nicht mehr klingelt. Danke.

Tässä tapauksessa *oh Gott* on luokittelun kannalta hieman ongelmallinen. Sanatasolla tarkasteltuna se ei ole *hyvä luoja* -tyyppinen lievä kirosana, sillä kohtauksessa Lolle puhuttelee mielessään Jumalaa toivoessaan, että edellisen illan tapahtumat olisivat vain unta. Lollen äänensävy ja ilme puolestaan antavat ymmärtää, että *oh Gott* on tässä yhteydessä lievä voimasana. Pelkkä lause irrallisena tarkasteltuna ei siis täytä kiroilun määritelmää, mutta kontekstin huomioiden kysymyksessä on lievä voimasana. Siksi *oh Gott* kuuluu myös tässä kohdassa tutkimusaineistoon.

Tekstityksessä puhuttelu on jätetty pois ja Lollen mietteitä on tiivistetty ainakin osin käytettävissä olevan tilan ja ajan rajallisuuden vuoksi.

Esimerkki 15b: Olihan se vain unta,
että makasin Svenin kanssa?

Voisiko tuo puhelin
lakata soimasta?

Kiitos.

Ensimmäisen ja toisen ruututekstin välissä on muutaman sekunnin mittainen tauko, joten teoriassa jompaakumpaa olisi voinut pidentää hieman. Merkkimäärän puolesta ensimmäisen ruututekstin ensimmäiselle riville mahtuisi juuri ja juuri *Voi luoja, olihan se vain unta*, joka olisi hieman vastaava, kuin Lollen saksankielinen miete. Yksi vaihtoehto olisi ollut myös jättää sana *vain* pois ja kääntää *oh Gott*, jolloin tekstityksessä olisi tavoitettu sama sävy kuin alkuperäisessä puheessa: nähdäkseni *oh Gott* lähinnä korostaa sitä, kuinka suurena virheenä Lolle pitää Svenin kanssa makaamista. *Olihan se vain unta* ei sisällä samaa painokkuutta, vaikka repliikin varsinainen asiasisältö käykin siitä ilmi.

Blöd

Esimerkissä 15a Lolle katuu makaamista Svenin kanssa ja toivoo puhelimen lakkaavan soimasta. Kuten edellä todettiin, aloitus *oh Gott* lähinnä painottaa sitä, kuinka paljon hän toivoo saavansa tehdyn tekemättömäksi. Sana *blöd* puolestaan korostaa Lollen ärtymystä

puhelimien piristessä. Mielessään hän toivoo Jumalalta, että tämä lopettaisi puhelimen soimisen ja puhelimen lakatessa soimasta kiittää siitä (esimerkki 15a). Ruututekstissä kuitenkin sekä Jumalalle kohdistettu pyyntö että sana *blöd* on jätetty kääntämättä (esimerkki 15b), jolloin Lollen ärtymys käy tekstityksessä ilmi lähinnä verbimuodosta *voisiko*. Esimerkiksi käännös *voisiko tuo typerä puhelin lakata soimasta* tavoittaisi Lollen käyttämän tyylin paremmin, mutta pidempi ruututeksti olisi vaatinut enemmän lukuaikaa ja tekstin olisi pitänyt tulla ruutuun jo ennen kuin saksankielinen repliikki kuullaan.

Tekstitys onnistuu kuitenkin tuomaan vaikutelman siitä, että kysymys on nimenomaan henkilön ajatuksista eikä dialogista ja tavoittaa edellä mainittuja painotuksia lukuun ottamatta Lollen ajatusten tyylin melko hyvin. Lisäksi Lolle painottaa sanaa *Telefon* niin, että äänensävyyn ja Lollen kyllästyneen tai jopa tuskastuneen ilmeen ansiosta *tuo puhelin* riittää tuomaan Lollen mielialan tekstityksessä ilmi myös tyylin ymmärtämisen kannalta riittävän hyvin.

Herr Gott

Herra Bittner on paennut vanhainkodista Lolle kannoillaan. Lolle ei saa suostuteltua häntä palaamaan vanhainkotiin, vaan herra Bittner on päättänyt löytää nuoruuden rakastettunsa Marthan. Kun Marthan entinen kotitalo ei ole enää pystyssä, herra Bittner menee lähimpään puhelinkoppiin soittaakseen Marthalle, mutta ei näe lukea puhelinluettelon tekstiä (esimerkki 6a). Herra Bittnerin päivittely tuntuu ilmaisevan yhtä lailla hänen hämmästyttävää kirjainten pienuudesta kuin hänen ärtymystään sen johdosta.

Suomen kielessäkin olisi suorasanaisten herra Bittnerin suuhun tässä kontekstissa sopivia fraaseja, kuten vaikkapa *herranen aika* tai *laupias taivas*. Näinkin pitkät ilmaukset voisivat kuitenkin suhteettoman paljon tilaa ruututekstistä ja voisivat vaikuttaa tekstityksessä alkuperäistä voimakkaammilta. Kääntäjän valitsema lyhyempi ja täysin yleiskielinen versio vaikuttaakin luontevammalta ratkaisulta ja ilmaisee audiovisuaalisessa kontekstissaan hyvin iäkkään herra Bittnerin hämmästyksen puhelinluettelon kirjasinkoon pienuudesta (esimerkki 6b). Ärtymys puolestaan käy hyvin ilmi hänen äänensävyistään, joten sen korostaminen ruututekstissä ei ole välttämätöntä (vrt. Luyken 1991, 56).

Feigling

Viimeinen saksankielisessä tutkimusaineistossani kääntämättä jätetty kiro- tai haukkumasana on *Feigling*. Herra Bittner ja Lolle ovat etsineet Marthaa turhaan kaikista Bittnerin tiedossa olleista vanhoista osoitteista. Lolle haluaisi luopua etsinnästä sen päivän osalta ja kysyy herra

Bittneriltä, miksi tämä oli odottanut 40 vuotta ennen kuin alkoi etsiä Marthaa. Herra Bittner väittää sen olleen mahdotonta Berliinin muurin vuoksi, mutta Lolle ei usko selitystä.

Esimerkki 16a: LOLLE

Und Sie hätten doch von außen sie zu besuchen fahren können. Sie hatten Angst, dass sie ihn nicht will. Hm? Feigling.

HERR BITTNER

Feigling? Zu mir sagt keiner Feigling! So macht man das nicht.

LOLLE

Haben Sie ne bessere Idee?

HERR BITTNER

Jawohl. So! Sag nur noch mal Feigling!

Esimerkin dialogissa *Feigling* toistuu yhteensä neljä kertaa ja se on jätetty kääntämättä yhden kerran. Syy lienee tilan puute, sillä dialogi etenee nopeassa tahdissa eikä ruututeksteihin olisi käytettävissä olevan ajan niukkuuden vuoksi mahtunut enempää tekstiä. Lolle pitää kuitenkin pienen tauon ennen sanaa *Feigling*, joten myös saksaa osaamattoman katsojan lienee melko helppo yhdistää se tekstityksen sanaan *pelkuri*, joka on ensimmäisellä kerralla omalla rivillään:

Esimerkki 16b: Olisitte voinut matkustaa
tapaamaan häntä.

Pelkäsitte, ettei Martha haluaisi.
Pelkuri.

Kukaan ei sano minua pelkuriksi.

Ei sitä noin tehdä.

Onko teillä parempi idea?
- On.

Sanopas vielä pelkuriksi.

Kun sana vielä toistuu melko lyhyessä dialogissa neljä kertaa ja tekstityksessäkkin kolmesti, voi dialogin tiivistämistä jättämällä yksi toisto pois pitää hyvänä ratkaisuna. Näin tekstitys on lähes aina ruudussa samaan aikaan dialogin vastaavan osan kanssa ja varsinainen asiasisältö on saatu mahtumaan ruututeksteihin melko hyvin. Lisäksi ensimmäinen *Feigling* herra Bittnerin ensimmäisessä repliikissä (esimerkki 16a) kuvastaa lähinnä hänen hämmästyksensä siitä, että Lolle kutsuu häntä pelkuriksi. Hämmästys käy ilmi myös hänen ensin yllättyneestä

ja sitten ärtyneestä äänestään ja yllättyneestä ilmeestään. (Kohtauksen sisällöstä tarkemmin ks. myös *Haukkuma- ja kirosanat sarjassa Nuori nainen Berliinissä*, s. 24–25.)

Stupid

Sanaa *stupid* käytetään esimerkissä 17a herjauksena: Gaz ei halua mennä kotiinsa, koska hänen veljensä Munch on ovella. Gaz haluaa välttää rasittavan veljensä tapaamisen, mutta Donna yrittää saada suostuteltua hänet tulemaan kotiin. Gaz puolestaan keksii tekosyitä Munchin välttelemiseksi ja ehdottaa jopa muuttoa Cornwalliin:

Esimerkki 17a: DONNA

How're we gonna get in?

GAZ
We'll move! To Cornwall!

DONNA
[I'm going in! We'll just not let him in.]

GAZ
No, Donna! He's like Nature! Like [in] Jurassic Park, he'll find a way, he's got powers!

DONNA
You're just being stupid. Come on!

GAZ
No!

DONNA
Come on!

GAZ
No!

Tämän keskustelun tekstityksestä sana *stupid* on jätetty kokonaan kääntämättä. Yksi merkittävä syy lauseen *You're just being stupid* poisjättämiselle on tilan puute.

Esimerkki 17b: Hän on tuolla.

- Miten pääsemme sisään?

Muutetaan Cornwalliin. - Menen sinne. Ei päästetä häntä sisään.

Hän on kuin luonto.
Kuin Jurassic Park.

Hän keksii keinon, hänellä on yliluonnollisia voimia. - Tule.

Keskustelua on jouduttu tiivistämään myös muilta osin ja koko käytettävissä oleva kaksi riviä on täynnä tekstiä. Donna kehottaa Gazia kahdesti tulemaan kanssaan kotiin Munchin ohi ja Gaz kieltäytyy kummallakin kerralla. Koko tämä osa keskustelusta on kuitenkin jouduttu jättämään pois tilanpuutteen vuoksi. Lisäksi *You're just being stupid* -lauseen kääntäminen ei kontekstissaan ole välttämätöntä, sillä Donnan turhautuminen Gazin käyttäytymiseen käy ilmi myös hänen äänensävyistään. Tekstityksestä käy siis ilmi keskustelun asiasisältö, kun taas henkilöiden mielentila ja suhtautuminen tilanteeseen, siis myös Donnan kääntämättä jätetyn toteamuksen varsinainen asiasisältö, käyvät ilmi muusta audiovisuaalisesta kontekstista.

For God's sake

Fraasia *for God's sake* käytetään tutkimusaineistossani yhteensä neljä kertaa. Kahdessa tapauksessa fraasi on käännetty, kahdessa muussa ei. Ensimmäisessä kohdassa, jossa fraasia ei ole käännetty, Jonny on menossa kertomaan Janetin isälle, että he aikovat mennä naimisiin. Janetin isä ei pidä Jonnysta ja vastustaa naimisiinmenoa. Hän ei myöskään ilahdu Jonnyn soittaessa hänen ovikelloaan illalla:

Esimerkki 18a: MR SMITH

Oh for God's sake! What do you want, it's late?

JONNY

I know, sir... I'm, but, I've just come to tell you that Janet is really upset about this whole thing and -

Keskustelu on sen verran nopeatempoista, että sitä on jouduttu tiivistämään tekstityksessä. Lisäksi englanninkielinen ilmaus *it's late* on huomattavasti lyhyempi kuin tekstityksessä käytetty suomenkielinen vastine *kello on paljon*. Vastaavaa lyhyempää ilmausta, kuten *on myöhä*, käyttämällä ruutuun olisi saatu lisää tilaa, mutta tekstin luettavuus ja rytmi sekä puhutun kielen illuusio olisivat kärsineet koko dialogin ahtamisesta ruututekstiin. Niinpä herra Smithin huudahdus *For God's sake* on jouduttu jättämään tekstityksestä pois.

Esimerkki 18b: Mitä sinä haluat?

Kello on paljon.

Tulin kertomaan, että Janet on järkyttynyt koko jutusta...

Ratkaisu toimii audiovisuaalisessa kontekstissaan hyvin, sillä herra Smithin ärtymys hänen ovikelloaan soittaneen Jonnyn näkemisestä käy hyvin selkeästi ilmi hänen äänensävyistään ja muusta torjuvasta nonverbaalisesta viestinnästä: hän saapuu ovelle aamutakissaan,

puhuttelee Jonnya ärtyneellä ja vihamielisellä äänellä ja osoittaa eleillään pyrkivänsä pääsemään mahdollisimman pian Jonnysta eroon. Hän esimerkiksi liikehtii koko ajan kärsimättömästi ja seisoo oven raossa niin, että Jonny näkee ettei ole tervetullut.

Toisen kerran sama fraasi on jätetty kääntämättä, kun Janet ja Jonny menevät seuraavana päivänä tapaamaan Janetin isää. Jonny sai edellisenä iltana selville, että tämä pettää vaimoan Donnan äidin Flon kanssa ja lupasi olla puhumatta sanaakaan, jos herra Smith maksaisi hänen ja Janetin häät. Janet kuitenkin arvasi Jonnyn kiristävän hänen isäänsä jotenkin ja järkyttyy ajatuksesta, että isä pettäisi hänen äitiään. Niinpä Jonny sanoo herra Smithin olleen naisten vaatteissa ja yrittää saada Janetin unohtamaan koko asian. Janet kuitenkin vaatii päästä kertomaan isälleen, ettei tämän tarvitse hävetä naisten vaatteisiin pukeutumistaan. Isä puolestaan luulee Janetin puhuvan äitinsä pettämisestä ja ihmettelee tyttärensä suvaitsevaa suhtautumista.

Esimerkki 19a: MR SMITH

I'll kill you, Jonny, I swear I will! Me and you, I thought we had a nice little agreement!

JONNY

I'd just listen to Janet if I were you. And stop snouling. Jesus, it's just like Brookside in here!

JANET

Just listen, dad, I just want to say my piece.

MR SMITH

I'm so sorry, luv, I didn't mean to hurt you.

JANET

You haven't.

MR SMITH

Haven't I? But, eh... your mother -

JONNY

Just listen! All right? Janet understands.

JANET

I do, dad. It's perfectly normal.

MR SMITH

Is it?

JONNY

For God's sake, please! Just listen, Mr Corkhill! I mean - I mean, Smith.

Keskustelussa kaikki kolme yrittävät puhua samanaikaisesti ja keskeyttävät toisiaan usein, joten tekstitetessä keskustelua on jouduttu hieman tiivistämään.

Esimerkki 19b: Tapan sinut. Olimme
sopineet tästä asiasta.

Kuuntele Janetia.
Ja lopeta äriseminen.

Tämä on kuin
Brookside-sarjassa.

Haluan vain sanoa sanottavani.

Anna anteeksi. En halunnut
loukata sinua. - Et loukannut.

Enkö? Mutta äitisi...
- Kuuntele. Janet ymmärtää.

Se on täysin normaalia.
- Onko?

Kuunnelkaa häntä, herra Corkhill.
Tarkoitan Smith.

Keskustelun pääasiallinen asiasisältö käy ilmi tekstityksestä, mutta tilan puutteen vuoksi joitakin elementtejä on jätetty pois. Esimerkin 19a ensimmäisessä repliikissään herra Smith puhuttelee tyttärtään sanalla *luv*, joka on jätetty pois. Jonnyn ensimmäisessä repliikissä *Just listen. All right?* on tiivistetty sanalla *kuuntele* ja Janetin vakuutus *I do, dad* on jätetty selvästikin tilanpuutteen vuoksi kääntämättä. Myös Jonnyn viimeinen repliikki on liian pitkä käännettäväksi kokonaisuudessaan, joten huudahdus *For God's sake, please* on jätetty kokonaan kääntämättä. Tässä tapauksessa huudahdus ilmentää Jonnyn turhautumista herra Smithin selittelyyn, sillä Jonny pelkää hänen paljastavan Janetille pettäneensä tämän äitiä ja samalla Jonnyn valehdelleen Janetille. Fraasin kääntäminen ei ole välttämätöntä Jonnyn turhautumisen välittämisen kannalta, sillä se on hyvin kuultavissa myös hänen äänestään. Lisäksi hän ilmaisee turhautumistaan hermostuneella käsien heilautuksella.

For God's sake -fraasin funktio on siis hyvin samantapainen kummassakin tapauksessa eikä käytettävissä oleva tila olisi kummassakaan riittänyt koko dialogin tekstittämiseen. Koska puhujan turhautuminen ja negatiivinen suhtautuminen tilanteeseen käy ilmi audiovisuaalisesta kontekstista ilman fraasin tekstittämistäkin, on ratkaisu jättää nämä kohdat kääntämättä ja säästää näin tilaa keskustelun varsinaiselle asiasisällölle toimiva.

Jesus

Huudahdus *Jesus* esiintyy tutkimusaineistossani yhteensä neljä kertaa ja kolmesti sitä ei ole

käännetty ollenkaan. Ensimmäisen kerran se on jätetty kääntämättä, kun Donna kotiin tullessaan tervehtii äitiään Flota, joka ei ollut huomannut Donnan tuloa ja säikähtää.

Esimerkki 20a:DONNA

Hey ya!

FLO

Oh, Jesus! Don't do that, you know I hate people sneaking up upon me ever since that incident of the zoo!

DONNA

Well, you shouldn't have worn that red bumbag, you confused the baboons.

FLO

Do you know what this is? I found it in the garden.

DONNA

Yeah, it's a He-Man, it's an old toy.

FLO

Thank God for that, I thought the little people were coming back.

Tässä kohdassa käänöksessä olisi ollut tilaa myös voimasanan *Jesus* kääntämiselle, mutta se on jätetty pois ruututekstistä:

Esimerkki 20b:Heippa.

- Älä tee tuota.

En halua, että taakseni hiivitään sen eläintarhajatun jälkeen.

Miksi käytit punaista vyölaukkaa? Paviaanit sekosivat.

Mikä tämä on? Löysin sen puutarhasta.

He-Man-nukke. Vanha lelu.

Luojan kiitos. Luulin, että pikkuihmiset palaavat.

Sekä Donnan että Flon repliikit mahtuvat hyvin omalle rivilleen, eikä kumpikaan rivi ole läheskään täysi. Näin ollen myös Flon säikähdystä osoittavan voimasanan kääntämiselle olisi ollut ainakin periaatteessa tilaa. Dialogi jatkuu kuitenkin melko nopeana ja monisanaisena tämän jälkeen ja seuraavat kolme ruututekstiä ovat lähes täyden kahden rivin mittaisia ja seuraavat toinen toistaan ilman taukoa. Esimerkin 20b ensimmäisen ruututekstin pidentäminen olisi edellyttänyt, että se viipyisi ruudussa hieman pitempään ja näin ollen jotakin toista ruututekstiä olisi pitänyt puolestaan lyhentää kaikkien sovittamiseksi ruutuun

ajallaan. Voidaan myös ajatella, että huudahduksen kääntäminen ei ole tässä yhteydessä tarpeen, sillä Flo hätkähtää ja näyttää säikähtäneeltä. Näin ollen vain repliikin muu asiasisältö on käännettävä ruututekstissä, sillä *Jesus*-huudahduksen sisältämä informaatio käy ilmi myös näyttelijän nonverbaalisesta viestinnästä ja se voidaan jättää tekstittämättä (vrt. Luyken 1991, 56).

Seuraava esimerkki *Jesus*-sanan kääntämättä jättämisestä on esimerkissä 19b. Janetin isä on vihainen Jonnylle, joka puolestaan yrittää saada hänet vain kuuntelemaan, mitä sanottavaa hänen tyttärellään on. Jonny tekee kohtauksessa useita vertauksia tv-sarjoihin. Yksi näistä vertauksista on hänen puuskahduksensa *Jesus, it's just like Brookside in here* (ks. esimerkki 19a), joka on tiivistetty ruututekstissä muotoon *Tämä on kuin Brookside-sarjassa* (esimerkki 19b). Jonnyn puuskahdus *Jesus* ja hänen äänensävyensä keskustelussa kuvastavat lähinnä kärsimättömyyttä tai turhautumista siihen, että herra Smith ei tee kuten hän pyytää ja yksinkertaisesti kuuntele mitä Janet haluaa sanoa. Näin ollen kiroilun sisältämä informaatio käy hyvin ilmi myös muusta audiovisuaalisesta kontekstista eikä sanan *Jesus* kääntäminen ole välttämätöntä jo muutenkin kaksirivisessä ja lukemista mahdollisesti hidastavan vieraskielisen sanan sisältävässä ruututekstissä. Toisaalta suomen liitepartikkelilla *-han* olisi tässä kontekstissa hyvin samantapainen merkitys kuin alkuperäisen repliikin sanalla *Jesus*, joten Jonnyn lausahduksen sävy olisi ehkä välittynyt myös tekstin kautta paremmin, jos ruututekstinä olisi ollut *Tämähän on kuin Brookside-sarjassa*.

Jaksossa *Pelkotilojen piinaamat* esiintyvä kolmas kohta, jossa *Jesus* on jätetty kääntämättä, muistuttaa paljon ensimmäistä (esimerkki 20a). Flo on kuollut ja jättänyt testamentissaan talonsa Donnalle. Gaz ei haluaisi asua talossa, koska epäilee Flon kummittelevan siellä. Hän puhuttelee kauhuissaan Flon haamua, kun Donna tulee kotiin. Gaz on selin oveen, eikä siksi huomaa Donnan tuloa.

Esimerkki 21a: DONNA

What're you doing?

GAZ

Ah! Jesus! I – I'm doing nothing, I'm just making a sandwich!

DONNA

Why did you jump [unintelligible] in the air when I came in?

GAZ

Because I thought you were a go- go- a burglar!

Myös tässä kohdassa sanan *Jesus* kääntämiselle olisi ollut riville mahtuvan merkkimäärän puolesta tilaa, sillä kummallakaan rivillä ei ole yli viittätoista merkkiä. Dialogi ei myöskään

ole tässä vaiheessa erityisen nopeatempoista, vaan Gazin huudahduksen olisi voinut tekstittää vaikkapa esimerkin 21b toisella rivillä.

Sekä kuvan että Gazin äänensävyn ja eleiden perusteella – hän puhuu välillä falsettiin nousevalla säikähtäneellä äänellä ja kirjaimellisesti hyppää ilmaan Donnan puhutellessa häntä – on selvää, että Gaz pelästyy kuollakseen. Säikähdystä osoittavan kirosan kääntäminen ei siis audiovisuaalisessa kontekstissa ole välttämätöntä, vaan kuva, ääni ja teksti yhdessä välittävät hyvin koko repliikin informaation.

Esimerkki 21b:Mitä sinä teet?

En mitään.
Voileipää vaan.

Miksi hyppäsit ilmaan? - Luulin
sinua kum... kum... varkaaksi.

God

Kirosanana käytettynä sana *God* on jätetty kääntämättä kaksi kertaa. Ensimmäisen kerran se on jätetty pois tekstityksestä pian esimerkin 20a kohtauksen jälkeen. Flo luulee Jonnyn kertoneen Donnalle, että näki Flon herra Smithin luona edellisenä iltana. Donna ei ymmärrä mistä Flo puhuu ja luulee aluksi tämän yrittävän kertoa, että on maannut Jonnyn kanssa.

Esimerkki 22a:DONNA

No but what about Janet's boyfriend?

FLO
He saw me.

DONNA
He saw ya?

FLO
Yeah, he saw me.

DONNA
Oh God, you've been standing naked in your window again, haven't you!

FLO
No! And I do that so that the cars slow down, I'm thinking of the local children!

DONNA
Mum...

FLO
These speed bumps are better than any sleeping policemen!

Esimerkin 20a tapaan dialogi jatkuu nopeatempoisena, joten sitä on jouduttu tiivistämään hieman. Merkkimäärän puolesta *voi luoja* tai *voi ei* mahtuisi ruututekstiin, mutta pitempi teksti vaatisi enemmän aikaa sen lukemiseen eikä ympäröiviltä ruututeksteiltä tässä kohdassa jää ylimääräistä aikaa tekstin venyttämiseen.

Esimerkki 22b: Ei. Mitä Janetin poikaystävästä?

- Hän näki minut.

Näki sinut?

- Hän näki minut.

Olet seissyt alasti
ikkunan ääressä taas. - En.

Teen sen, jotta autoilijat
hidastaisivat. Lasten takia.

Äiti... - Nämä töyssyt
peittoavat nukkuvat poliisit.

Toisen kerran *God* on jätetty kääntämättä aivan jakson *Kotipiirin kiristyskopia* lopussa. Lopputekstien aikana näytetään pätkiä seuraavan jakson tapahtumista. Jonny avaa ketjun varassa koukussa roikkuvan tynnyrin, jonka sisältö suihkuu suoraan hänen kasvoilleen. Kysymys on vain hieman alle kahden sekunnin pätkästä, jota ei ole tekstitetty ollenkaan.

Oh my God

Myös fraasi *Oh my God* on jätetty tutkimusaineistossani kolme kertaa kääntämättä. Jaksossa *Kotipiirin kiristyskopia* Janet yrittää saada Jonnyn kertomaan, miten hän sai herra Smithin suostuteltua maksamaan heidän häänsä. Janet arvaa Jonnyn kiristävän hänen isäänsä jollakin, mutta Jonny ei halua paljastaa, mitä salattavaa tällä on, koska se loukkaisi Janetia.

Esimerkki 23a: JANET

He's having an affair!

JONNY

Ha ha ha ha... Don't be silly!

JANET

If I'm being silly, why did you just go ha ha ha ha?

JONNY

He's not having an affair, all right?

JANET

Oh my God, my dad's cheating on my mum!

Jonny'n vakuuttelu ja epäaidon kuuloinen nauru vakuuttavat Janetin siitä, että hänen isällään on suhde ja *oh my God* -huudahduksen lisäksi hänen nonverbaalinen viestintänsä paljastaa hänen järkytyksensä hyvin selkeästi: hänen ilmeensä on järkyttynyt, hän peittää suunsa käsillään esimerkin 23a ensimmäisen repliikkinsä aikana, hänen äänensä voimakkuus sekä korkeus kohoavat ja hän puhuu yhä nopeammin, kohtausten edetessä lähes hysteerisesti. Näin ollen Janetin järkytys käy varsin selkeästi ilmi audiovisuaalisesta kontekstista ilman *oh my God* -fraasin tekstittämistäkin.

Esimerkki 23b: Hänellä on suhde.

Älä ole hupsu.
- Miksi sitten nauroit noin?

Hänellä ei ole suhdetta.
- Isä pettää äitiä.

Kaksi muuta tapausta, joissa fraasi on jätetty kääntämättä, esiintyvät jaksossa *Pelkotilojen piinaamat*. Molemmissa tapauksissa se ilmentää puhujan hämmästyksiä. Ensimmäisessä tapauksessa Janet yrittää saada Jonny'n tulemaan ulos talosta; Jonny on toipumassa polveen ampumisesta, mutta pelkää ulkoilmassa liikkumista ja äkkinäisiä ääniä, jotka muistuttavat häntä poliisin tarkka-ampujan laukauksesta. Jonnylla on nälkä, joten Janet yrittää houkutella hänet ulos herkullisen keksin avulla:

Esimerkki 24a: JANET

Hello, Jonny! I am the world's most perfect biscuit.

JONNY
Oh my God, you are beautiful!

JANET
On the outside, I'm a haughty Hobnob, but on the inside, I'm just a dirty Jammy Dodger!

JONNY
What's your name?

JANET
Umm, Vanessa.

Jonny'n repliikin *Oh my God, you are beautiful* merkitys on lähinnä 'oletpa sinä kaunis', joten *hyvä jumala* tai *voi luoja* -tyyppinen käänös toisi tekstitykseen melko vieraan sävyn, mikä puolestaan voisi haitata tekstityksen sujuvuutta ja sen seuraamista. Kohtauksessa Janet puhuu hyvin nopeasti, joten ruututekstit eivät voi olla kovin pitkiä ja dialogia on jouduttu

tiivistämään melko paljon. Niinpä voidaan olettaa, että tilanpuute on yksi syy sille, että ruututekstissä ei ole käytetty edes *-pA*-liitepartikkelia.

Esimerkki 24b: Hei, Jonny. Olen maailman
täydellisin keksi. - Olet kaunis.

Ulkoa olen kopea Hobnob -

mutta sisältä olen
tuhma Jammy Dodger.

Mikä sinun nimesi on?
- Vanessa.

Keskustelu etenee nopeassa tahdissa, joten vaikka esimerkin 24b toinen ruututeksti on vain yhden rivin mittainen, ei edellistä olisi aikarajoituksen vuoksi voinut jakaa kahteen ruututekstiin ja venyttää toista ruututekstiä kahden rivin mittaiseksi. Lisäksi Jonnyn ensimmäinen repliikki esimerkissä 24a on niin lyhyt, että sen jakaminen kahteen ruututekstiin katkaisisi ajatuksen ja tekisi ruututekstien lukemisesta hankalaa (Vertanen 1999, 30).

Kolmas kohta, jossa *oh my God* on jätetty kääntämättä, on melko samantapainen kuin esimerkki 24a. Gaz kuulee Flon tyttärellään testamenttaaman talon portaikosta narinaa ja pelkää, että portaikon alla olevassa komerossa kummittelee. Flo jätti talon testamentissaan Donnalle sillä ehdolla, että komeroa ei avata. Donna ei siis halua avata sitä Gazin vaatimuksista huolimatta, ennen kuin hänkin kuulee sieltä kantautuvat äänet.

Esimerkki 25a: GAZ
Open it!

DONNA
No! I'm not gonna open it. If we open it, we may lose the house! Only a complete idiot would want to open it.

GAZ
Open it. C'mon, Donna, I can hear things in there!

DONNA
Oh my God, Gaz, you're right!

GAZ
I think I know what it is. The thing that we fear above all else. Sheep! Donna, this is killing me! Either you open the cupboard or I'm not living here!

Tässä fraasia *oh my God* ei ehkä voi kääntää *-pA*- tai *-hAn*-tyyppisellä liitepartikkelilla yhtä sujuvasti kuin esimerkissä 24a. Koska Donna on epäillyt Gazin kuvittelevan koko äänet ja huomaa nyt tämän olleen oikeassa, voisi fraasin merkitykseltään lähin suomenkielinen vastine

olla esimerkiksi *hyvänen aika* tai *hyvä luoja*. Tyylin puolesta ne eivät välttämättä sovi vähän yli 20-vuotiaan rentoa puhekieltä käyttävän tytön suuhun, joten ratkaisu jättää *oh my God* ja puhuttelu pois ruututekstistä on tyylin puolesta onnistunut.

Esimerkki 25b: Avaa se. - En. Jos avaan sen,
voimme menettää talon.

Vain idiootti
haluaisi avata sen.

Avaa se.
Minä kuulen sieltä ääniä.

Olet oikeassa.
- Taidan tietää mitä siellä on.

Se asia, mitä pelkäämme
kaikkein eniten: lampaat.

Avaa se tai en asu täällä.

Bloody

Sanaa *bloody* käytetään tutkimusaineistonani olevissa jaksoissa yhteensä kolme kertaa. Jaksossa *Pelkotilojen piinaamat* se on jätetty kaksi kertaa kääntämättä. Ensimmäisessä tapauksessa se on adjektiivina *heavy*, 'painava' vahvistava adverbi, joka korvaa sanan *very*.

Esimerkki 26a: GAZ

Listen, Donna. I know this is gonna be emotionally hard, going [through] your dead mother's things.

DONNA
I know, Gaz.

GAZ
So, if you need me, I'll be watching the telly with a beer, okay.

DONNA
You're supposed to be my tower of strength!

GAZ
I am being! The ashes were bloody heavy!

DONNA
That's a jar of biscuits!

GAZ
Is it? It's days I've been scared of it. And where's mum, then?

Gazin repliikin tyyli olisi tavoitettu ruututekstissä hieman paremmin, jos *bloody heavy* olisi käännetty esimerkiksi muotoon *hemmetin painava*. Ruututekstin molemmat rivit ovat

kuitenkin lähes täydet (27 ja 31 merkkiä) eikä ruututekstin edeltä tai sen jäljestä ole mahdollista ”lainata” aikaa (Ivarsson & Carroll 1998, 72–73, 92) joten tällaiselle ratkaisulle ei ole tilaa.

Esimerkki 26b: Tiedän, että kuolleen äitisi tavaroiden käsittely on rankkaa.

Niin on, Gaz.

Joten jos tarvitset minua, katselen tv:tä ja otan olutta.

Saisit olla vahva tukipilarini.

Minähän olen. Tuhkat olivat painavat. - Tuo on keksipurkki.

Ja minä kun olen pelännyt sitä päiväkausia. Missä äitisi on?

Toisen kerran Gaz käyttää sanaa *bloody* avattuaan laatikon, jossa on Flon tekokynsiä, -silmäripsiä ja hiuslisäkkeitä:

Esimerkki 27a: GAZ

All right. Let's just get this paperwork sorted so we can go to the pub – which is where I'll spend a great deal of time from now on. Oh my God!

DONNA
What is it?

GAZ
You know when you said she was everywhere?

DONNA
Yes, she lives on in all of us.

GAZ
She lives on in this bloody box! Look! Ew! Nails and eyelashes! And teeth! Argh, a scalp! What did they actually burn, most of it is still here? You know, I can feel her watching us now.

Tässä tapauksessa *bloody* lisää painokkuutta sanalle *box*. Viimeisen repliikkinsä ensimmäisellä lauseella Gaz kiistää Donnan väitteen (”she lives on in all of us”) ja esittää oman näkemyksensä Flon kuolemanjälkeisestä elämästä. Samalla hän osoittaa laatikkoa ja työntää sen sitten Donnalle sanoessaan *look*. Hetkeä aiemmin hän on avannut laatikon ja säikähtänyt, jolloin hän huudahti hyvin painokkaasti *oh my God* (esimerkki 27a), joka on tekstityksessä käännetty muotoon *Voi taivas* (esimerkki 27b). Näin ollen Gazin järkytys

laatikon sisällöstä käy hyvin selkeästi ilmi audiovisuaalisesta kontekstista tekstitys mukaan lukien – samoin se, mitä pöydällä olevista laatikoista hän tarkoittaa.

Sana *bloody* on jätetty kääntämättä, vaikka tällä kertaa ruututeksteissä olisi ollut sille tilaa.

Esimerkki 27b:Hoidetaan paperihommat
ja sitten mennään pubiin -

missä tulen viettämään
paljon aikaa tästedes.

Voi taivas!
- Mitä nyt?

Sanoit, että Flo on kaikkialla.
- Hän elää meissä kaikissa.

Hän elää tässä laatikossa.
Katso.

Kynsiä, silmäripsiä,
hampaitakin.

Ja päänahka. Mitä ne polttivat?
Suurin osahan on siellä.

Tunnen kuinka
hän katselee meitä nyt.

Esimerkin viidennen ja kuudennen ruututekstin välissä on noin kolmen sekunnin mittainen tauko, joten viides ruututeksti olisi voinut olla kauemmin ruudussa ja näin ollen sitä olisi voinut pidentää. Nyt kumpikin lause on omalla rivillään, joten rivinvaihto ei katkaise ajatusta. Jonkin kirosan lisääminen ensimmäiselle riville olisi siis vaikuttanut tekstin rivijakoon ja siten sen rytmiin. Koska sana *bloody* ei tässä lisää audiovisuaaliseen kokonaisuuteen mitään sellaista tärkeää informaatiota, jota ei voisi lukea näyttelijän nonverbaalisesta viestinnästä, on ratkaisu jättää se kääntämättä toimiva erityisesti tekstityksen rytmin kannalta (vrt. Vertanen 1999, 12)

Buggery

Sana *buggery* esiintyy aineistossani tässä muodossa ainoastaan kerran ja sitä ei ole käännetty ruututekstissä. Louise tulee yllättäen Janetin ja Jonnyn kotiin kertoakseen Jonnylle Janetin syrjähyppystä, vaikka on aiemmin luvannut Janetille pitää salaisuuden.

Esimerkki 28a: JANET

Still hungry? He he.

JONNY

Janet, I need to tell you something!

LOUISE

Jonny, I need to tell you something!

JANET

Oh buggery!

JONNY

Janet, listen. While you were out, the most amazing thing happened! This ice cream van turned up –

LOUISE

I'm sorry, Janet, I can't [set] this any longer! I need to progress emotionally.

JANET

No, shut up, Louise!

JONNY

Janet, you're not listening to me!

Keskustelu on hyvin nopeatempoista ja kaikki puhuvat yhtä aikaa, joten pelkkä dialogin tiivistäminen ei riitä. Janetin kolmesta repliikistä vain ensimmäinen, joka myös aloittaa esimerkin 28a kohtauksen, on käännetty. Kaksi muuta on jätetty kokonaan pois. Myös Louisen repliikistä on jätetty anteeksipyyntö tilanpuutteen vuoksi kääntämättä, vaikka sisältö ei ehkä välity kovin selkeästi muusta asiayhteydestä:

Esimerkki 28b: Onko vielä nälkä? - Janet,
minulla on sinulle asiaa.

Jonny,

minulla on sinulle asiaa.

Sattui upea juttu sillä aikaa kun
olit poissa. Jäätelöauto tuli...

Minun täytyy edistyä tunne-
tasolla. - Et kuuntele minua.

Tekstityksestä on siis reilusta tiivistämisestä huolimatta jouduttu jättämään lause *I'm sorry, Janet* pois, vaikka sen poisjättäminen vaikuttaa tilanteen tulkintaan ainakin täysin englantia osaamattoman katsojan kohdalla. Koko jakson katsoneelle sen sijaan on selvää, että Janet ei halua Jonnyn kuulevan hänen maannen Gazin kanssa. Näin ollen kirosanan sisältävän repliikin voi hyvin jättää kokonaan pois, koska Janetin epätoivo käy ilmi myös äänensävyistä ja hänen alistuneesta ilmeestään.

6 TULOKSIA JA PÄÄTELMIÄ

Tutkimusta aloittaessani oletin, että tv-sarjoja tekstittäessä niissä käytettävät kiro sanat lievenevät tai ne jätetään kokonaan kääntämättä. Hypoteesini perustui omiin televisiota katsellessa tekemiini havaintoihin ja kääntämisen universaalihypoteesiin, jonka mukaan käännöskieli on aina alun perin samalla kielellä tuotettua tekstiä konservatiivisempaa (ks. Tirkkonen-Condit 2000, 147). Minna Hjortin av-kääntäjille tekemässään kyselyssä saamat vastaukset tuntuivat tukevan hypoteesiani, sillä lähes kaikki kyselyyn vastanneet av-kääntäjät olivat saaneet ohjeen lieventää kiro sanoja tekstityksessä ja joidenkin sanojen käyttö oli kielletty kokonaan (Hjort 2007).

Valitsin tutkimusaineistokseni kaksi nuortensarjaa, saksalaisen *Nuori nainen Berliinissä* (*Berlin Berlin*) ja englantilaisen *Kaksi tuoppia, kiitos!* (*Two Pints of Lager and a Packet of Crisps*), koska niiden dialogi on hyvin puhekielistä ja henkilöt myös kiroilevat jonkin verran. Kummankaan sarjan dialogissa kiroilulla ei ole erityisen korostunutta asemaa, vaan kiro- ja haukkumasanat ovat niissä lähinnä puhekielisiä elementtejä esimerkiksi murteen ja slangin ohessa. Erilainen tutkimusaineiston valinta olisi voinut vaikuttaa tutkimustuloksiin, sillä varsinkin englanninkielisten maiden kiroilukulttuureissa on suuria eroja ja esimerkiksi Isossa-Britanniassa karkeina pidetyt ilmaukset eivät aina ole yhtä karkeita Yhdysvalloissa ja päinvastoin.

Tutkimuksen kuluessa havaitsin, että melko pieni osa kiro sanoista on jätetty kokonaan kääntämättä. Luvussa 3 esittelemieni kriteerien mukaisia kiro sanoja aineistossa on yhteensä 93. Näistä 27 prosenttia on jätetty kokonaan kääntämättä ja osa käännyistä on lieventynyt ainakin jonkin verran. Aineiston kiro sanoista lähes kolme neljästä on kuitenkin käännetty ja joukossa on myös esimerkkejä voimakkuudeltaan hyvin vastaavan ilmauksen käytöstä tekstityksessä (mm. esimerkit 3a ja 3b sekä 5a ja 5b). Kuten luvussa 5 esittelemistäni esimerkeistä käy ilmi, ruututeksteissä käytettyjä kiro sanoja ei ole valittu niinkään niiden aihepiirin tai voimakkuuden perusteella vaan audiovisuaalinen konteksti on ohjannut kääntäjien ratkaisuja. Tilan salliessa kiroilu on usein käännetty ja kontekstin niin vaatiessa tekstityksessä on käytetty melko karkeitakin ilmauksia. Toisaalta etenkin tilanpuutteen vuoksi tekstityksestä on jouduttu usein jättämään kiro sanoja kokonaan pois. Usein kiro sanan sisältämä informaatio voidaan kuitenkin lukea myös esimerkiksi näyttelijän äänensävyistä tai muusta nonverbaalisesta viestinnästä, joten kiroilun kääntämättä jättäminen ei useinkaan

vaikeuta dialogin tulkintaa ja ymmärtämistä, vaikka joitakin dialogin vivahteita muutamien kirosanojen mukana ehkä menetetäänkin (ks. esimerkit 15a ja 15b).

Käännettyjen kirosanojen voimakkuuden arviointi on hankalampaa, sillä eri ilmaisujen karkeus riippuu paitsi käytetystä sanasta tai fraasista, myös kontekstista, jossa sitä käytetään; esimerkiksi tilanne, puhuja ja kuulijat sekä muu audiovisuaalinen konteksti ja näyttelijöiden nonverbaalinen viestintä siis vaikuttavat siihen, miten voimakkaana kirosana koetaan (vrt. Jay 1999, 148). Arvioinnissa on käytetty apuna yhden suomen- sekä kahden saksan- ja englanninkielisen yksikielisen sanakirjan tyyllilajimerkintöjä ja selitteitä, mutta eri sanakirjojen merkinnät eivät vastaa täysin toisiaan eivätkä siis ole suoraan vertailukelpoisia keskenään. Niissä ei myöskään ole voitu huomioida sanojen erilaisia käyttötilanteita, joten tyyllilajimerkinnät antavat lähinnä suuntaa-antavaa tietoa ilmausten voimakkuudesta. Niinpä sanakirjojen tietoja on käytetty lähinnä perustana arvioinnille, jossa pidin tärkeämpänä kriteerinä Jaynkin korostamaa kontekstia.

Useimmat tässä tutkielmassa kiroiluksi tai haukkumasanoiksi luokitellut sanat ja fraasit on helppo luokitella luvun 3 mukaisesti tutkielmassa huomioitaviksi slangi- tai kiro sanoiksi. Mukana on kuitenkin myös muutamia rajatapauksia: esimerkiksi sanaa *Feigling* käytetään ensin leikkimielisenä haukkumasananana, jolloin se selkeästi kuuluu tutkittavaan aineistoon. Keskustelussa sana kuitenkin toistetaan niin, että se ei kuulu mihinkään luvussa 3.4.2 esitellyistä kolmesta ryhmästä (esimerkki 16a). Sana esiintyy keskustelussa yhteensä neljä kertaa, ja olen huomionut jokaisen esiintymän tutkimuksessani. Vaikka esimerkissä 16a sanan *Feigling* kolme viimeistä käyttöä eivät ehkä yksin täyttäisi haukkuma- tai kirosanan määritelmää, ne kuuluvat mielestäni aineistoon siksi, koska tässä tapauksessa herra Bittner tarttuu Lollen käyttämään haukkumasanaan ja kommentoi sitä. Myös muut vastaavat tapaukset on huomionnut tutkimuksessani. Toisaalta esimerkiksi sarjassa *Kaksi tuoppia, kiitos!* käytetty sana *arse* ei kuulu tutkimusaineistoon, vaikka sen suomenkielistä vastinetta *perse* voidaan suomen kielessä käyttää myös kirosananana. Luokittelu perustuu lähdekieleen, joten *arse* ja sen tekstityksessä käytetty vastine *perse* eivät kuulu aineistoon. Edellytyksenä aineistoon kuulumiselle tässä tutkimuksessa on se, että sanaa käytetään yleisesti myös kirosananana, vaikka se esiintyisikin aineistossa slangimerkityksessä.

Aineistoa analysoidessani havaitsin, että kiro sanoista osa on jätetty odotusteni mukaisesti kokonaan kääntämättä (27 % kaikista aineistoni kiro sanoista) ja osa korvattu joko lievemmillä kiro sanalla tai täysin yleiskielisellä ilmauksella. Lähes kolme neljästä haukkuma- ja kiro sanasta oli kuitenkin käännetty ja aineistossa oli useita esimerkkejä voimakkuudeltaan lähdekielistä melko hyvin vastaavien sanojen käytöstä ruututeksteissä. Tulokset eivät siis

täysin vastanneet hypoteesiani. Kuten analysoimani esimerkit osoittavat, audiovisuaalinen konteksti vaikuttaa hyvin paljon siihen, miten voimakas sana ruututekstiin sopii. Monessa tapauksessa vaikutti jopa siltä, että käytetty lievämpi ilmaus sopi tyyliltään kontekstiinsa paremmin, kuin voimakkuudeltaan tai aihepiiriltään lähdekielistä paremmin vastaava ilmaus olisi sopinut (mm. esimerkit 6a ja 6b sekä 9a ja 9b).

Katsojien kritiikistä huolimatta vaikuttaisi siis siltä, että joidenkin kirosanojen lieventäminen tai kääntämättä jättäminen on tekstityksen sujuvuuden ja rytmin kannalta hyvä asia (Vertanen 1999, 12). Toisaalta useat esimerkit, kuten 5a ja 5b sekä 7a ja 7b osoittavat, että etenkin erityisen painokkaasti lausutut kiro sanat on hyvä pyrkiä saamaan myös tekstitykseen, jotta dialogin karkeakin tyyli välittyisi tekstityksessä mahdollisimman hyvin. Audiovisuaalinen konteksti ratkaisee sen, miten karkea ilmaus ruututekstiin sopii. Dialogin tempo puolestaan näyttää vaikuttaneen hyvin paljon siihen, onko sarjoissa *Nuori nainen Berliinissä* ja *Kaksi tuoppia, kiitos!* käytetyt kiro sanat käännetty ruututeksteissä. Käytettävissä olevan ajan ja tilan salliessa ne on käännetty lähes poikkeuksetta, mutta dialogia reilusti tiivistettäessä kiroilu on hyvin usein jätetty kääntämättä.

7 LÄHTEET

American Heritage Dictionary 1997. Merriam-Webster, Springfield, MA.

Andersson, Lars & Trudgill, Peter 1990. *Bad Language*. Basil Blackwell, Oxford.

Baker, Mona 1993. Corpus linguistics and translation studies: Implications and applications.

Baker, Mona; Francis, Gill & Tognini-Bonelli, Elena (toim.). *Text and technology: In Honour of John Sinclair*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 233–250.

Baker, Mona 1995. Corpora in translation studies: An overview and some suggestions for future research. *Target* 7. 223–243.

Baker, Mona 1996. Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. Somers, Harold (toim.). *Terminology, LSP and translation: Studies in language and engineering in honour of Juan C. Sager*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 175–186.

Battistella, Edwin L. 2005. *Bad Language: Are Some Words Better than Others?* Oxford University Press, Cary. Luettavissa Internetissä
<http://site.ebrary.com/lib/tampere/Doc?id=10091873>. Luettu 20.10.2006.

CD-Perussanakirja 1997. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.

Collins COBUILD English Dictionary for Advanced Learners 2001. HarperCollins Publishers.

De Linde, Zoé & Kay, Neil 1999. *The Semiotics of Subtitling*. St. Jerome, Manchester.

DUDEN Universalwörterbuch 1996. 3. uusittu ja laajennettu painos. Dudenverlag, Mannheim.

Eble, Connie 1996. *College slang: In-group language among college students*. University of North Carolina Press, Chapel Hill.

Fowler, H.W.; Fowler, F.G. & Thompson, Della (toim.) 1995. *The Concise Oxford Dictionary of Current English*. 9. painos. Oxford University Press, Oxford.

Gambier, Yves 1993. Audiovisual Communication: Typological Detour. Dollerup, Cay & Lindegaard, Annette (toim.). *Teaching Translation And Interpretating 2*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 275–283.

Hakulinen, Auli; Vilkuna, Maria; Korhonen, Riitta; Koivisto, Vesa; Heinonen Tarja Riitta & Alho, Irja 2004. *Iso suomen kielioppi*. 3. painos. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Hjort, Minna 2007. Käännetäänkö kirosana niin kuin se on? Kirosanakyselyn satoa. *Kääntäjä – Översättaren* 2, 8.

Hurme, Raija; Pesonen, Maritta & Syväoja, Olli 2003. *Englanti-suomi-suursanakirja*. Werner Söderström, Helsinki.

Ingo, Rune 1999. Tiivistävä käänös ja sen keinot. Sorvali, Irma (toim.). *Kääntämisentutkimuksen päivät Oulussa 4.12.1998*. Oulun yliopisto, Oulu, 32–53.

Itkonen, Terho 1997. *Uusi kieliopas*. 6. painos. Tammi, Helsinki.

Ivarsson, Jan & Carroll, Mary 1998. *Subtitling*. TransEdit, Simrishamn.

Jay, Timothy 1999. *Why We Curse*. John Benjamins Publishing Company, Philadelphia. Luettavissa Internetissä <http://site.ebrary.com/lib/tampere/Doc?id=5000152>. Luettu 20.10.2006.

Kalliokoski, Jyrki 1998. Hj. Nortamon murrekertomukset ja puhutun illuusio. Laitinen, Lea & Rojola, Lea (toim.). *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. Tietolipas 160. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 184–215.

Kiuru, Leena & Montin, Riitta 1991. *Om svordomar och deras översättning*. Oulun yliopisto, Oulu.

Klemm, Michael 2005. Von Amokläufern und Zuhältern. Eine Retrospektive auf die „Schimpfkultur“ im Bundestag. *Lingua et Opinio. Studentische Zeitschrift zu Sprache und Kommunikation*. Internet-lähde. http://www.tu-chemnitz.de/phil/leo/rahmen.php?seite=r_pol/klemm_schimpfen.php. Luettu 4.7.2007.

Kovačič, Irena 1993. Relevance As a Factor In Subtitling Reductions. Dollerup, Cay & Lindegaard, Annette (toim.). *Teaching Translation And Interpretating 2*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 245–252.

Laviosa-Braithwaite, Sara 1996. Comparable corpora: Towards a corpuslinguistic methodology for the empirical study of translation. Thelen, Marcel & Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara (toim.). *Translation and meaning 3*, Hogeschool Maastricht, School of Translation and Interpreting, Maastricht 153–163.

Leach, Edmund 1964. Anthropological Aspects of Language: Animal Categories and Verbal Abuse. Lenneberg, Eric H. (toim.). *New Directions in the Study of Language*. The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts, 23–64.

Leech, Geoffrey & Svartvik, Jan 1994. *A Communicative Grammar of English*. 2. painos. Longman, London.

Lehikoinen, Laila 1994. *Suomea ennen ja nyt. Suomen kielen kehitys ja vaihtelu*. Finn Lectura, Helsinki.

Ljung, Magnus 1984. *Swearing*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studier i modern språkvetenskap. Ny serie, volym 7, 91–100.

Luyken, Georg Michael 1991. *Overcoming Language Barriers In Television. Dubbing and Subtitling For the European Audience*. The European Institute For Media, Manchester.

Nübling, Damaris & Vogel, Marianne 2004. Fluchen und Schimpfen kontrastiv. Zur sexuellen, krankheitsbasierten, skatologischen und religiösen Fluch- und Schimpfwortprototypik im Niederländischen, Deutschen und Schwedischen. *Germanistische*

Mitteilungen 59, 19-33. Artikkele luettavissa Internetissä www.bgdv.be/gm59/nueblingvogel.pdf. Luettu 5.7.2007.

Online Etymology Dictionary 2001. Douglas Harper. Internet-lähde.
<http://www.etymonline.com/index.php?search=bloody&searchmode=none>. Luettu 3.8.2007.

Seppänen, Janne 2001. *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Vastapaino, Tampere.

Silfverberg, Anu 2007. Mutsis oli anarkisti. *Helsingin Sanomat*. *Nyt-liite* 11, 51.

Sirén, Juhani 2003. Perkele! Cityn kirosanakirja Suomesta. *City-lehti* 11. Luettavissa Internetissä www.city.fi/lehti/article.php?id=832. Luettu 31.7.2006.

Tiittula, Liisa 1992. *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Finn Lectura, Helsinki.

Tirkkonen-Condit, Sonja 2000. Kääntämisen teoria, tutkimus ja sovellus. Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsch, Arja (toim.). *Näkökulmia soveltavaan kielentutkimukseen*. Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylä, 123–154.

Vertanen, Esko 1999. Tv-kääntäjä digiajan kynnyksellä. Sorvali, Irma (toim.). *Kääntämisen tutkimuksen päivät Oulussa 4.12.1998*. Oulun yliopisto, Oulu, 8–31.

Wahrig, Gerhard 2000. *Deutsches Wörterbuch*. 7. uudistettu ja ajantasaistettu painos. Bertelsmann Lexikon Institut, Gütersloh/München.

LIITE 1 Kirosanat ja niiden suomennokset sarjassa *Nuori nainen Berliinissä*

Lähdekieli	Kohdekieli
blöd	typerä
Gott	[ei käännetty]
shit	[ei tekstitystä]
Mähre	typykät
Idiot	typerys
Ach du Scheiße	Voi pyhä paska
Fatman	ihrakasa
verdammt	todella
Fatman	ihrakasa
verdammt	hemmetin
verdammt	hemmetin
Professor	professori
Herr Professor	herra professori
quietschroter Pavianarsch	punapersepaviaani
quietschroter Pavianarsch	punaperse
fetter Elefantenklops	vetelä elefanttivatkuli
Feigling	pelkuri
fies	luihu
fies	[ei käännetty]
Scheiße	Voi paska
Mist	[ei käännetty]
irre	hullu
ach du Scheiße	Voi paska
dick	läski
doof	[ei käännetty]
verdammt	[ei käännetty]
Scheiße	[ei käännetty]
verdammt	hitto
oh Gott	[ei käännetty]
blöd	[ei käännetty]
Pfadfinderin	partiolainen
Kindergartentante	lastentarhanopettaja
beschissen	kamala
beschissen	kamala
Trantüte	vetelys
blöd	typerä
oh Gott	hyvä jumala
Scheiße	sonta
dumme Ziege	typerä ämmä
Herr Gott	[ei käännetty]
Scheiße	hitto
zu Mist	hitsi sentään
Feigling	pelkuri
Feigling	[ei käännetty]
Feigling	pelkuri
Feigling	pelkuri
Idiot	typerys
Weichei	heikko
Feigling	pelkuri

LIITE 2 Kiro sanat ja niiden suomennokset sarjassa *Kaksi tuoppia, kiitos!*

Lähdekieli	Kohdekieli
Jesus	Jessus
stupid	tyhmä
stupid	[ei käännetty]
chew my bumfat	purkaa perslāskejäni
for God's sake	[ei käännetty]
turd watcher	sammakkobongari
Christ	Herranen aika
boyfriend-stealer	poikaystävänvarastaja
psychic boyfriend-stealer	meedio-poikaystävänvarastaja
bloody	helvetin
God	Voi luoja
Jesus	[ei käännetty]
God	[ei käännetty]
moose	lehmä
Oh my God	[ei käännetty]
bastard	paskiainen
shit	paskat
God	taivas
Jesus	[ei käännetty]
for God's sake	[ei käännetty]
pervert	perverssi
Jesus Christ	Jessus
hell	helvetti
cow	lehmä
Oh my God	Voi ei
twat	tyhmä
God	[ei tekstitystä]
bloody	[ei käännetty]
Oh my God	Voi taivas
fool	pöhkö
Jesus	[ei käännetty]
Oh my God	Voi taivas
bloody	[ei käännetty]
idiot	idiootti
Oh my God	[ei käännetty]
for God's sake	taivaan tähden
twat	vosu
for God's sake	Voi herranen aika
Christ	Jessus
Oh my God	[ei käännetty]
buggery	[ei käännetty]
Oh my God	Voi taivas
Oh my God	Voi taivas
bollocks	paskat

DEUTSCHE KURZFASSUNG

Universität Tampere
Institut für Sprach- und Translationswissenschaften
Translationswissenschaft (Deutsch-Finnisch)

TUHKANEN, JENNI:
Fluch- und Schimpfwörter in finnischen Fernsehuntertiteln
Magisterarbeit: 73 Seiten
Deutsche Kurzfassung: 10 Seiten
Oktober 2007

1 EINLEITUNG

In Finnland ist Untertiteln die üblichste Methode, fremdsprachige Fernsehserien und Filme ins Finnische und Schwedische zu übersetzen. Untertiteln ist eine sehr anspruchsvolle Methode des Übersetzens, da die Rezipienten die Originale gleichzeitig mit der Übersetzung hören und so die Übersetzung leicht mit den Originalen vergleichen können.

Untertiteln umfasst nicht nur das Übersetzen der Dialoge, sondern auch die Umwandlung des zu übersetzenden Textes von gesprochener in schriftlich fixierte Sprache. Zeit und Raum für den Text auf dem Bildschirm sind begrenzt, weil die Untertitel nicht zu viel vom Bild bedecken sollen und gleichzeitig groß genug und ausreichend lang zu sehen sein müssen, um gelesen und verstanden werden zu können. Oft muss der Dialog in Untertiteln also nicht nur (im engeren Sinne) übersetzt, sondern auch gekürzt und zusammengefasst werden. Dabei gehen viele typische Elemente der gesprochenen Sprache verloren, darunter oft zum Beispiel Fluchwörter.

Das Ziel dieser Arbeit ist es zu forschen, ob die Schimpf- und Fluchwörter in der Regel aus den Untertiteln herausgelassen werden oder in den Untertiteln durch schwächere ZS-Wörter substituiert werden. Im Falle der nicht übersetzten Schimpf- und Fluchwörter versuche ich herauszufinden, warum sie nicht übersetzt worden sind. Als Forschungsmaterial werden zwei Episoden der deutschen Jugendserie *Berlin Berlin* und der englischen *Two Pints of Lager and a Packet of Crisps* mit ihren finnischen Untertiteln verwendet.

2 UNTERTITELN

Es gibt mehrere Methoden, fremdsprachige Fernsehprogramme und Filme zu übersetzen. In den größeren Sprachgebieten wie Deutschland und Frankreich ist Synchronisation am üblichsten, während in Skandinavien und den Niederlanden fremdsprachige Programme meist Untertitel werden. (Ivarsson & Carroll 1998, 5–6, 10.) In Finnland werden etwa 80 % der fremdsprachigen Programme auf Yleisradio Untertitel, bei den Werbefernsehsendern MTV3 und Nelonen ist der Anteil der Untertitelten Programmen noch größer (Vertanen 1999, 14).

Beim Untertiteln wird immer gesprochene Sprache in schriftliche Sprache übersetzt. Das heißt, der Text wird nicht nur aus einer Sprache in eine andere, sondern auch von einem Medium in ein anderes umgewandelt (De Linde & Kay 1999, 3). Es ist selten möglich, in den Untertiteln alles zu übersetzen: auf einmal können zwei Zeilen mit rund 30–32 Zeichen (Vertanen 1999, 30) auf dem Bildschirm stehen. Ein kurzer einzeiliger Text sollte 1,5 bis 3 Sekunden auf dem Bildschirm zu sehen sein, volle zwei Zeilen bis zu 6 Sekunden, um gelesen und verstanden werden zu können (Ivarsson & Carroll 1998, 65). Der Text sollte nicht zu viel vom Bild verdecken, gleichzeitig aber groß genug sein, um leicht gelesen zu werden (Ivarsson & Carroll 1998, 53). Der Raum und die Zeit für die Untertitel sind also begrenzt und daher muss der Dialog beim Übersetzen oft auch gekürzt und zusammengefasst werden. Oft werden Schimpfen und Fluchen als weniger wichtig für den Informationsgehalt des Dialogs betrachtet und deswegen häufig in den Untertiteln ausgespart, falls der Dialog gekürzt werden muss (Hjort 2007).

Die üblichsten Methoden, einen Dialog für das Untertiteln zu kürzen sind Zusammenfassung und Auslassung weniger wichtiger Elemente. Beim Zusammenfassen werden Elemente ausgelassen, die man auch von der nonverbalen Kommunikation bzw. vom audiovisuellen Kontext ablesen kann (Luyken 1991, 56), zum Beispiel Attribute. Das heißt, falls jemand im Film sagt „Mein Freund wohnt im großen roten Gebäude da drüben“ und mit dem Finger auf das Gebäude zeigt, kann es in den Untertiteln reichen, dass man „Mein Freund wohnt dort“ schreibt. Manchmal reicht es aber nicht, dass man den Dialog einfach zusammenfasst, sondern ab und zu müssen ganze Elemente des Dialogs unübersetzt bleiben. Besonders dabei muss beachtet werden, dass in den Untertiteln keine logischen Brüche der Geschichte entstehen.

3 FLUCHEN UND SCHIMPFEN

Fluch- und Schimpfwörter sind kultur- und kontextgebunden und können deshalb in verschiedenen Sprachen sehr unterschiedlich sein (Jay 1999, 147). Meist haben Schimpf- und Fluchwörter unmittelbar mit den Tabus einer Kultur zu tun und können beispielsweise aus dem religiösen, sexuellen oder skatologischen Bereich stammen oder auf Krankheiten referieren (Andersson & Trudgill 1990, 15; Nübling & Vogel 2004, 20–22).

Viele Wörter, die als Fluch- bzw. Schimpfwörter begegnen, können auch als Slangwörter verwendet werden. Dabei fehlt oft die Referenz zu Tabus, obwohl auch viele Slangwörter aus sexuellen und skatologischen Bereichen stammen. Fluchen gehört auch oft, jedoch nicht unbedingt, zum Slang. Slangwörter können aber auch ganz neutrale Sachen wie Essen, Trinken oder Wohnen beschreiben. (Andersson & Trudgill 1990, 74–75.) Standardsprachliche Wörter können im Slang auch eine andere Bedeutung erhalten, wie zum Beispiel das finnische Wort *kaali*, ‚Kohl‘, das als Slangwort *Kopf* bedeutet. In dieser Arbeit gehören nur die Slangwörter zum Forschungsmaterial, die auch als Fluchwörter verwendet werden. Das heißt, Wörter wie *Mist* im Deutschen, *paska* im Finnischen und *shit* im Englischen, die sowohl als Fluchwörter verwendet werden, als sich auch auf etwas Schlechtes oder konkret auf Fäkalien beziehen können, zählen in dieser Arbeit zum Forschungsmaterial, das Wort *kaali* aber nicht, weil es in der Regel nicht als Schimpf- oder Fluchwort verwendet wird.

Schimpf- und Fluchwörter werden oft verwendet, um negative Gefühle oder auch Überraschung auszudrücken. Sie können auch die positive oder negative Bedeutung von Adjektiven und Substantiven intensivieren. (Andersson & Trudgill 1990, 58; Hakulinen & al. 2004, 1625.) Fluchwörter können also als einzelne Interjektionen oder Adverbiale bzw. Präfixe verwendet werden. Beispiele von Fluchwörtern als Verstärker der positiven und negativen Bedeutung von Adjektiven und Substantiven im Deutschen, Finnischen und Englischen sind *Scheißauto*, *saueil*, *helvetin tyhmä*, *vitun hieno*, *fucking great* und *bloody stupid*.

Fluchwörter sind stark kontextgebunden. Das heißt, Wörter sind nicht gut oder schlecht an sich, sondern ihre Angemessenheit hängt von der Situation ab. (Jay 1999, 148.) Dasselbe Wort kann also verschiedene Grade der Derbheit in unterschiedlichen Situationen aufweisen. Der Kontext wird daher in der Analyse der Schimpf- und Fluchwörter zu beachten sein. Er umschließt die entsprechende Szene der Episode, die dargestellte Situation, die auftretenden Personen, die nonverbale Kommunikation der Schauspielerinnen und

Schauspieler, das Bild, den Ton und die Untertitel. Den Kontext beachtend, ist zum Beispiel der Ausruf *Ach du Scheiße* in zwei verschiedenen Szenen als unterschiedlich derb einzuschätzen.

Schimpf- und Fluchwörter werden in dieser Arbeit nach ihrem Motivkreis in vier Kategorien geteilt: In Schimpf- und Fluchwörter

- (1) die sich auf persönliche Eigenschaften eines Menschen beziehen
- (2) aus dem religiösen Bereich
- (3) die sich auf körperliche Funktionen beziehen und
- (4) Beschimpfungen mit einem auf Tieren beziehenden Wort.

Um in dieser Arbeit als Schimpf- oder Fluchwort betrachtet zu werden, muss das Wort also aus einer der vier Kategorien stammen. Die Wörter werden auch nach ihrer Verwendung in vier Kategorien eingeteilt. Die Kategorien sind Andersson und Trudgills Buch *Bad Language* entnommen (1990, 61):

Kraftwort (expletive)

Kraftwörter drücken Emotion aus und werden nicht direkt an andere Personen gerichtet (Andersson & Trudgill 1990, 61). Oft deuten sie ein negatives Gefühl oder eine negative Reaktion an, können aber auch beispielsweise Überraschung ausdrücken. Meist ist die Verwendung eines Kraftworts die spontane Reaktion auf etwas, was der Sprecher gerade erfahren oder erlebt hat (Hakulinen & al. 2004, 1625).

Schmähung (abusive)

Schmähung ist immer direkt an eine Person gerichtet. Schmähungen umfassen Beschimpfen sowie Flüche wie *Fahr zur Hölle*. Nach Harri Mantila, Professor der finnischen Sprache an der Universität Oulu, kann fast jedes beliebige Wort, das eine Person als weit genug von der eigenen Identität entfernt liegend betrachtet, als Beschimpfung verwendet werden. Als Beispiele nennt er die Wörter *anarkisti*, ‚Anarchist‘ und *fasisti*, ‚Faschist‘. (Silfverberg 2007.)

Humoristische Verwendung (humorous)

In der humoristischen Verwendung ist eine Beschimpfung direkt an eine Person gerichtet, aber der Ton der Beschimpfung ist eher humoristisch oder spielerisch und nicht höhnisch wie der Ton der Schmähung (Andersson & Trudgill 1990, 61).

Hilfswort (auxiliary)

Als Hilfswörter sind die Fluchwörter meist Adverbiale oder Attribute, die ihr Hauptwort bestimmen oder intensivieren. Die Hilfswörter sind fast immer unbetont (Andersson & Trudgill 1990, 61).

Außer den Fluchwörtern dieser vier Kategorien werden auch Slangwörter in dieser Arbeit betrachtet, die im Forschungsmaterial als Schimpf- oder Fluchwörter verwendet werden.

4 FORSCHUNGSMATERIAL

Als Forschungsmaterial werden zwei Episoden der deutschen Jugendserie *Berlin Berlin* (ARD) und zwei Episoden der englischen Jugendserie *Two Pints of Lager And a Packet of Crisps* (BBC) verwendet bzw. deren finnische Ausstrahlung mit jeweils den Titeln *Nuori nainen Berliinissä* und *Kaksi tuoppia, kiitos!*. Der Dialog in beiden Serien ist relativ umgangssprachlich und es gibt in beiden auch Schimpf- und Fluchwörter. Die Episoden der deutschen Serie wurden zum ersten Mal in Finnland am 12.01.2006 (Episode *Lolle gegen Fatman* bzw. *Paras voittakoon*) und am 18.03.2006 (*Martha* bzw. *Vanha rakkaus ei ruostu*) mit den finnischen Untertiteln von Saara Vironmäki (YLE Import) auf YLE TV2 gesendet. Die Episoden der englischen Serie wurden am 19.12.2005 (*Hospikal* bzw. *Kotipiirin kiristyskopla*) auf MTV3 und am 13.01.2006 (*Nobbly Bobbly* bzw. *Pelkotilojen piinaamat*) auf SubTV mit den Untertiteln von Marko Pohjanrinne (Broadcast Text) gezeigt.

In beiden Serien sind die Hauptfiguren etwa 20–30-jährige Leute, die umgangssprachliche Ausdrücke und auch Dialekt in ihrer Sprache verwenden. *Berlin Berlin* findet in Berlin statt, wohin die Hauptfigur Lolle aus Malente umgezogen hat. Sie wohnt zusammen mit ihrem Cousin Sven und der Schauspielerin Rosalie in einer WG. Außer Dialog werden Lolles Gedanken oft in Voiceover gehört und kurze Zeichentrickanimationen illustrieren zwischendurch ihre Gefühle. Die Hauptfiguren von *Two Pints of Lager And a Packet of Crisps* sind Janet, Jonny, Donna, Gaz und Louise, die in der nordenglischen Stadt Runcorn wohnen. Die Serie ist in sechs Saisons aufgeteilt; die untersuchten Episoden sind aus dem dritten und dem fünften Saison.

5 ANALYSE

In dieser Arbeit wird untersucht, ob und wie die Übersetzer der zwei Jugendserien Schimpf- und Fluchwörter sowie Slangausdrücke, die auch als Fluchwörter verwendet wurden, in den zwei Episoden der beiden Serien übersetzt haben. Falls sie nicht übersetzt wurden, versuche

ich herauszufinden, ob der Informationsgehalt der Ausdrücke auch sonst aus dem audiovisuellen Kontext klar wird. Im Falle der übersetzten Wörter versuche ich mit Hilfe von einsprachigen Wörterbüchern zu kategorisieren, ob die Schimpf- und Fluchwörter in den Untertiteln einen ähnlichen Grad der Derbheit aufweisen wie die AS-Wörter.

Im Forschungsmaterial gibt es insgesamt 93 Wörter oder Ausdrücke, die in dieser Arbeit als Schimpf- oder Fluchwörter eingestuft wurden. 49 von ihnen sind in *Berlin Berlin* zu finden, 44 in *Two Pints of Lager And a Packet of Crisps*. Insgesamt 25 Ausdrücke, davon 11 in *Berlin Berlin* und 14 in *Two Pints of Lager And a Packet of Crisps*, blieben in den Untertiteln unübersetzt. In Minna Hjorts Umfrage unter Fernseh-Übersetzern über Fluchwörter in Januar 2006 meinten die meisten, dass es wichtiger ist, die Fluchwörter mit idiomatischen Ausdrücken zu übersetzen als mit Ausdrücken, die aus dem selben Motivkreis stammen wie die Originale (Hjort 2007). In *Berlin Berlin* sind etwa ein Viertel der übersetzten Ausdrücke durch Ausdrücke aus anderen Motivkreisen übersetzt worden, während es in *Two Pints of Lager And a Packet of Crisps* nur fünf Fluchwörter von 30 übersetzten Fluchwörtern waren.

Obwohl den meisten Fernsehübersetzern in Hjorts Umfrage die Empfehlung oder Regel gegeben war, die Fluchwörter durch schwächere zu ersetzen (Hjort 2007), sind auch einige der derbsten Ausdrücke im Forschungsmaterial mit vom Grad der Derbheit sehr ähnlichen Ausdrücken übersetzt worden. In *Berlin Berlin* zum Beispiel kommt der Ausdruck *ach du Scheiße* vor, von Rosalie verwendet und mit Betonung auf allen drei Wörtern. Rosalie spricht Berliner Dialekt und verwendet oft relativ derbe Ausdrücke. In diesem Fall ist aber das Fluchen besonders betont, was auch in den Untertiteln einen ziemlich derben Ausdruck voraussetzt. Hier wird auch in den Untertiteln ein derber finnischer Ausdruck verwendet: *voi pyhä paska*.

Einige der übersetzten Schimpf- und Fluchwörter sind in den Untertiteln durch neutrale Ausdrücke ersetzt worden. In der Episode *Lolle gegen Fatman* bewirbt sich Lolle um einen Arbeitsplatz in einer Werbeagentur. Der andere Bewerber, „Fatman“, versucht aber sie zu verhindern, mit dem Direktor zu sprechen.

Beispiel 1a: LOLLE
Stopp! Ich bin auch Zeichnerin und hab mich um den Job beworben. Und wenn Sie jetzt diesen Typen hier vorziehen nur weil Sie seinen Onkel kennen, dann find ich es verdammt unfair!

HERR GEROLF
Sind Sie fertig? Gut. Woher glauben Sie eigentlich zu wissen, dass ich den jungen Mann hier vorziehen werde? Warum, wenn ich fragen darf, warum halten Sie sich für

geeigneter? Das tun sie doch, oder?

LOLLE

Wissen Sie, ich weiß nicht wie gut Fatman- wie gut er ist, aber ich weiß dass ich gut bin.
Sogar verdammt gut.

HERR GEROLF

So, so, verdammt gut. [...]

In dem Dialog wird das Wort *verdammt* dreimal verwendet. Zweimal wird es mit dem stilistisch und nach Derbheitsgrad entsprechenden Wort *hemmetin* übersetzt, aber in Lollers erster Replik wird es durch das neutrale Wort *todella* ersetzt:

Beispiel 1b: Seis! Minäkin olen piirtäjä
ja haen samaa työtä.

Tuon valitseminen sedän vuoksi
on todella epäreilua.

Joko puhuitte?
Hienoa.

Mistä pääättelette minun
valitsevan tämän nuorukaisen?

Mistä syystä pidätte
itseänne parempana?

Niinhän te kai pidätte?

Ihrakasan tais [sic] siis hänen
hyvyydestään en tiedä, -

mutta minä tiedän
olevani hyvä.

Jopa hemmetin hyvä.
- Vai oikein hemmetin.

Außer den zwei Fällen, wo *verdammt* mit *hemmetin* übersetzt worden ist, gibt es im Beispiel 1b auch ein Beispiel von Schimpfwörtern, die mit einem ähnlich derben Ausdruck übersetzt worden sind. Im Beispiel 1a nennt Lolle den anderen Bewerber „Fatman“, weil er sehr viel Übergewicht hat. Das Wort *Fatman* bezieht sich aber auch auf die Comicfigur Batman. Die Allusion an Comics ist passend, da Lolle eigentlich Comics zeichnen möchte. In den Untertiteln fehlt dieser Aspekt vollkommen, da das Wort *ihrakasa* nur auf das Gewicht des Mitbewerbers referiert, nicht aber auf Comics anspielt.

Auch in der englischen Serie gibt es Beispiele für Flüche, die in den Untertiteln mit einem neutralen Ausdruck ersetzt worden sind. Donna und Louise sind zerfallen, weil

Donna früher eine kurze Beziehung mit Louises Freund gehabt hat. Donnas Mutter behauptet, Louise werde ihr verzeihen, falls ihr etwas Tragisches passiere. Deswegen sagt Donna, ihr Freund Gaz sei ernsthaft krank wegen des Ärgers über die Situation mit Louise.

Beispiel 2a: LOUISE
Donna, it is so sad! Will he die?

DONNA
Well, it's touch-and-go.

LOUISE
I've been so horrible to you.

DONNA
I know! You're such a cow.

LOUISE
It's because you slept with David and now you're being punished.

DONNA
I know, I know...

LOUISE
Oh my God! I'm there for you. I'm so sorry. Is there anything I could do?

DONNA
Well this stress about this whole... David situation...

Donna nennt Louise *cow*, ‚Kuh‘, was in den Untertiteln wortwörtlich ins Finnische übersetzt wurde: *lehmä*. In beiden Sprachen kann man eine Frau abwertend *Kuh* nennen, das Schimpfwort ist also mit einem stilistisch und auch nach dem Derbheitsgrad ähnlichen Ausdruck übersetzt worden. Der Ausdruck *Oh my God*, der auch im Englischen relativ schwach ist, ist in den Untertiteln mit einem ganz neutralen Ausdruck *voi ei* ersetzt worden und der Satz *I'm there for you* gar nicht, weil es einfach zu wenig Platz gibt:

Beispiel 2b: Kuinka surullista.
Kuoleeko hän?

Se on siinä ja siinä.

Ja olen ollut sinulle niin kamala.
- Tiedän. Olet varsinainen lehmä.

Mutta olit Davidin kanssa.
Ja nyt sinua rankaistaan.

Tiedän sen.

Voi ei.
Olen kamalan pahoillani.

Voinko tehdä jotain? - Tämähän
Davidin juttu stressaa niin.

Beide Übersetzungen sind idiomatisch und passen stilistisch gut in den finnischen Untertiteln. Daher sind die Lösungen gelungen.

Es gibt im Forschungsmaterial auch Fluchwörter, die in den Untertiteln durch schwächere Fluchwörter ersetzt worden sind. In der Episode *Martha von Berlin Berlin* hilft Lolle Herrn Bittner, einem Bewohner des Altenheims, in dem sie arbeitet, seine Jugendliebe Martha zu suchen. Der alte Herr versucht, ihre Telefonnummer im Telefonbuch zu suchen, kann aber die kleinen Buchstaben nicht lesen. Lolle hilft ihm, findet aber keine Martha Beckstein. In der originalen Version flucht der enttäuschte Herr Bittner *Scheiße*, in den Untertiteln steht aber *hitto* statt der wortwörtlichen Übersetzung *paska*. Das finnische Wort ist etwas schwächer als das deutsche, passt aber stilistisch zum Wortschatz des alten Mannes: laut Ulla-Maija Kulonen, Professorin der finnischen Sprache, sind Fluchwörter aus dem religiösen Bereich im Finnischen am üblichsten und werden besonders von älteren Leuten verwendet (Sirén 2003), wobei im Deutschen die Fluchwörter aus dem skatologischen Bereich weitaus üblichst sind (Nübling & Vogel 2004, 23–24).

Gut ein Viertel der Schimpf- und Fluchwörter im Forschungsmaterial, das heißt, 25 Ausdrücke, sind gar nicht übersetzt worden. Meistens scheint dafür der Mangel an Platz und Zeit der Grund gewesen zu sein. In den meisten Fällen kann der eigentliche Informationsgehalt aber im audiovisuellen Kontext abgelesen werden, so dass es nicht unbedingt nötig gewesen ist, die Schimpf- und Fluchwörter zu übersetzen. In *Two Pints of Lager And a Packet of Crisps* bleibt zum Beispiel der Ausdruck *for God's sake* zweimal unübersetzt. In beiden Fällen ist der Dialog relativ schnell im Tempo und musste deshalb in den Untertiteln zusammengefasst werden. Fluchen drückt in beiden Fällen Irritation aus:

Beispiel 3a: MR SMITH
Oh for God's sake! What do you want, it's late?

JONNY
I know, sir... I'm, but, I've just come to tell you that Janet is really upset about this whole thing and -

Janets Vater, Herrn Smith, gefällt Janets Freund Jonny gar nicht und er will es ihm nicht erlauben, seine Tochter zu heiraten. Ihn irritiert es sehr, wenn Jonny eines Nachts spät an seine Tür klopft. Sein Ärger ist in seiner nonverbalen Kommunikation, zum Beispiel auf seinem Gesicht und seiner Körperhaltung, zu sehen und im Ton seiner Stimme zu hören.

Daher wird der Informationsgehalt seiner Replik durch das Bild, die Stimme und die Untertitel gut vermittelt, auch wenn der Ausdruck *for God's sake* nicht übersetzt worden ist.

Beispiel 3b: Mitä sinä haluat?
Kello on paljon.

Tulin kertomaan, että Janet
on järkyttynyt koko jutusta...

6 ERGEBNISSE UND SCHLUSSFOLGERUNGEN

Im Forschungsmaterial fällt aus, dass einerseits gut ein Viertel der Schimpf- und Fluchwörter in den Untertiteln unübersetzt blieb, andererseits aber auch relativ derbe Ausdrücke mit nach dem Grad der Derbheit ähnlichen Ausdrücken übersetzt worden sind. Die Entscheidungen der beiden Übersetzer scheinen sich meist eher nach dem audiovisuellen Kontext und dem Stil des Dialogs als der Derbheit der Ausdrücke zu richten. Das heißt, es werden meistens idiomatische Ausdrücke verwendet, die zur jeweiligen Situation bzw. den Personen passen oder, falls ein Schimpf- oder Fluchwort nicht auf Finnisch zum audiovisuellen Kontext passt, wird ganz auf die Fluchwörter verzichtet.

Schimpf- und Fluchwörter blieben oft auch wegen Mangel an Zeit und Raum unübersetzt. In diesen Fällen war aber der eigentliche Informationsgehalt des Fluchens und Schimpfens, zum Beispiel der Ausdruck von Ärger oder Erschrecken, auch sonst im audiovisuellen Kontext und in der nonverbalen Kommunikation der betroffenen Personen abzulesen. Meistens waren nicht nur Schimpf- und Fluchwörter ausgelassen worden, sondern die Dialoge war auch ansonsten zusammengefasst.

Im Licht der Ergebnisse scheint es, dass – obwohl einige Nuancen des Dialogs infolge unübersetzter Schimpf- und Fluchwörter verloren gehen – es dennoch besser für den Stil und den Rhythmus des Dialogs ist, einige Ausdrücke entweder ganz auszulassen oder durch schwächere Ausdrücke zu ersetzen. Andererseits scheinen aber besonders derbe Ausdrücke im Original-Dialog die Verwendung von ebenso derben Ausdrücken in den Untertiteln vorauszusetzen, was sich im Forschungsmaterial auch zeigte.